

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

0
M Ě S T S K Á
K N I H O V N A

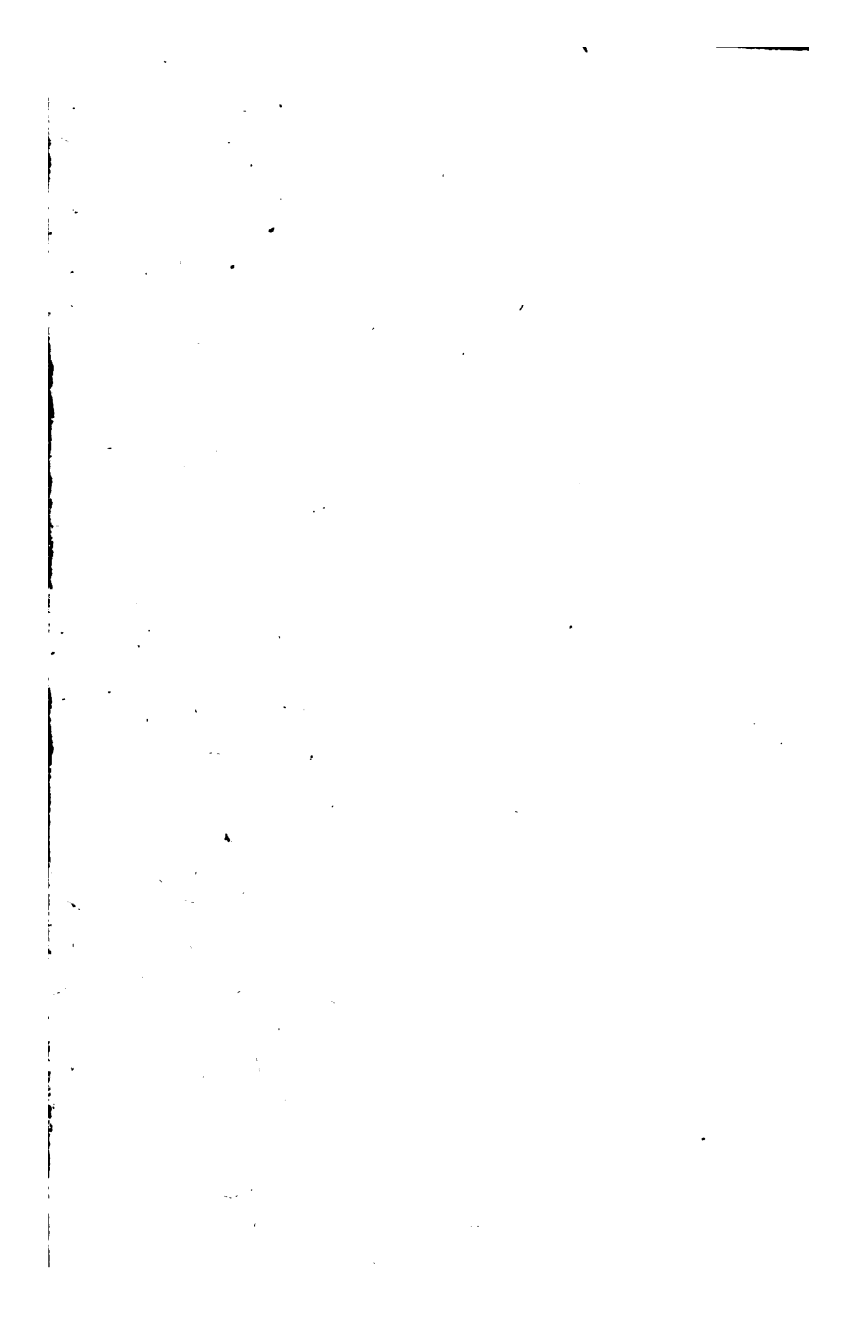
HARVARD COLLEGE LIBRARY

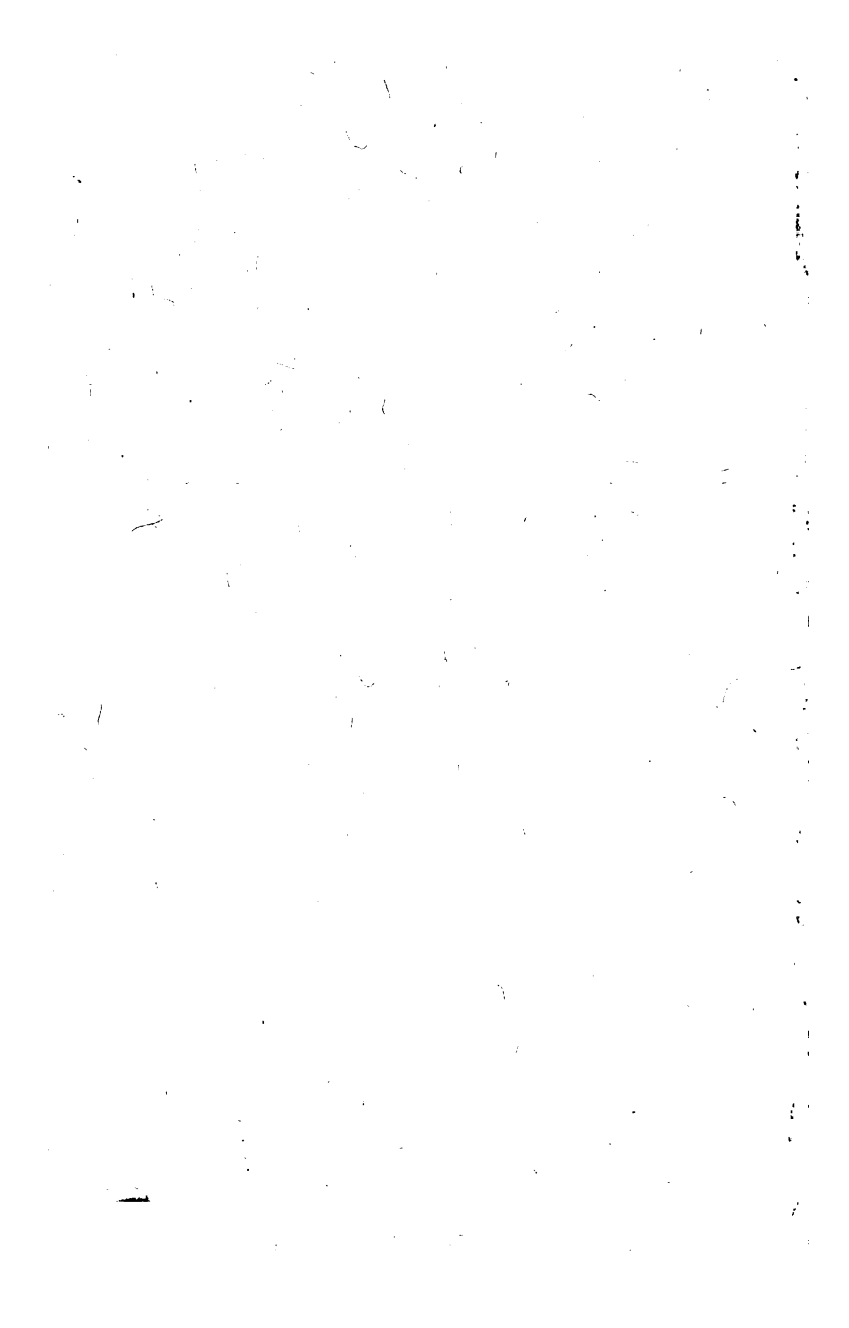
Bought with the income of
THE KELLER FUND

Bequeathed in Memory of
JASPER NEWTON KELLER
BETTY SCOTT HENSHAW KELLER
MARIAN MANDELL KELLER
RALPH HENSHAW KELLER
CARL TILDEN KELLER

2

Pavel Josef Šafařík

v životě i spisích.

Ke stoletým narozeninám jeho

napsal

Dr. Jos. Hanuš.

Matice lidu ročník XXIX. číslo 6.

(Běžné číslo 174.)

Rediguje Jaromír Hrubý.

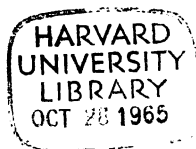
V PRAZE.

Tiskem a nákladem knihtiskárny Dra. Edv. Grégra.

1895.

Slav 8059.1.850

✓

Uvolněno k prodeji
SVK Hradec Králové

Domov. Dětství. Prvé studie.

Na jihovýchodním Slovensku, mezi dolinami hornorožnavskou a štítnickou v Gemersku táhne se uprostřed lesnatých, neschůdných hor malý, úzounký úval. Vrch Ždiar a strmý Radzim zdvihají nad ním svá mocná temena, prostřed pak vine se stříbřitý potůček, na jehož březích roze-staveno asi 70 domků s černavými železnými okenicemi. To jest slovenská vesnička Kobeliarovo. Nejpečnějším z domků jest nevelký kostelík s malou vížkou, stojící téměř uprostřed dědinky, a opodál, skoro na samém konci vesničky, černá se úhledná fara. A v této faře narodil se před sto lety dne 13. května **Pavel Josef Šafařík**, *) jeden z největších spisovatelů a Čechů, „naše všeslovenská chloubka.“

Otec jeho Pavel byl prý potomkem oněch nešťastných Českých Bratří, kteří po Bělohorské bitvě raději volili opustiti vlast a žiti ve vyhnanství, než odřící se víry po otcích zděděné, i vystěhovali se na bratrské Slovensko, a zvláště hojně na štítnickou dolinu, obývanou již od XV. stol. ^zakými husity. Z někdejších Bratří stali se ovšem em evangelíci a tak shledáváme již děda Šafařova evang. farárem ve Štítníku, otce Pavla pak

*) V mládí psával se také Šafáry nebo Schaffarik.

nejprve evang. učitelem v Roštáře (1783), potom ve Velkých Šlabošovicích, a konečně evang. farářem v Kobeliarově (od r. 1794 nebo 1795 až do roku 1831, kdy 4. února zemřel).

Matka Šafaříkova, Kateřina, rozená Káresová, pocházela z blízké osady Hankové a skonalala již r. 1812. Jak mateřská její láska vryla se hluboko do srdce synova, svědčí jednak vřelé jeho vzpomínky na matku až do pozdního stáří, jednak jeho pěkná báseň Štědrý večer 1814:

Tiše plyne v moři démantovém
jasný měsíc, zdobný sborem hvězd;
řídí volný stkvoucích pluků sjezd,
ctít to Kniže vzešlé v světle novém.
Nízké křoví v rouchu křišťalovém
plesá Tvorci vřelou vzdání čest;
sladkoplynný stříbrných vln chřest
schválně mešká v toku zefyrovém.
Vše jen světí! Vše se k svátku má!
Lehkým vztrhům srdce podmaněné
dmouc se výš a vzhůru k nebi hrá.
*Než, ach, mé je duši zkormoucené
darmo zítí ranní záři vsříc!
Té, již živ jsem, není pro mne víc.*

Již v nejútlejším věku potkala malinkého Pavla těžká nehoda: vysmeknuv se z rukou sestry Marie (nar. 1785, provdala se za kupce Pavla Šarkáně v Malém Kereši a zemřela 1852) padl na kámen a zůstal polomrtev. Avšak mimo leknutí neměla nehoda tato vážnějších následků. To osud jen zkoušel tvrdost této lebký, pro niž v budoucnosti chystal tak těžké rány...

Sotva se počal probouzeti duch malého Šafaříka, již bylo všude pozorovati jeho neobyčejné nadání.

„Vystoupiv na svět přijal jsem darů a schopností ducha více, než obyčejná jich dělí člověku míra,“

pěje sám v básni Zdání Slavomilovo a přidává:

„Nad to mi připadlo neposlední i výchování,
kteréžto ostrovitupné mé umělo brousiti moci.“

Otec, někdejší učitel, byl mu asi prvním vychovatelem a slavná Kralická bible prvou knihou, do níž se sedmiletý hoch zahloubal, naučiv se po jediném vysvětlení abecedy čísti. Do svého osmého roku ji dvakráte přečetl a jak důkladně četl, jak mocně ho dojímala, svědčí téměř každý list Šafaříkových spisů českých i dopisů a zbožná úcta, jakou do smrti choval k tomuto drahocennému dědictví, jež českému národu odkázala Jednota bratrská.

Působil-li v tomto směru otec — evangelický kněz a tradice rodinná mocně na rozum a náboženský cit svého syna, *) působilo také ne méně mocně okolí. Nevděčná půda vrchů a strání, odměňující skrovně úsilovnou práci chudých Slováků kobeliarovských, učila je záhy skromnosti, přičinlivosti, energické, tvrdé práci; divoké půvaby hlubokých lesů i strání, po nichž jako hoch rád lezl, budily jeho lásku ku přírodě a nebetyčné vrchy tatranské bezděky vábily zraky snivého hocha do výše, v ty tajemné světy nadzemské, povznesené nad malicherné starosti a svízele zemských obyvatel; ony byly prvou kolébkou vznešeného idealismu Šafaříkova.

Dospěv desátého roku, poslán Šafařík r. 1805 na nižší gymnasium do blízké Rožnavy, řízené věhlasným, ale také přísným rektorem M. Šarkanem. Pobyv tu tři léta přešel r. 1808 na „studium humaniora“ do Dobšíně, chladného městyse ležícího v horách, již blízko počátkův řeky Šajové

již jako malý chlapec kázával prý Šafařík doma
s dvěma staršími bratři Janovi a Samuelovi,
s matkou a čeledí.

položeného, kdež pod ředitelstvím A. Madarásze ztrávil dvě léta. Kromě známosti maďarštiny, němčiny a latiny *) sotva jiných vědomostí dostalo se žíznivému duchu pilného studenta na těchto ústavech, ovládaných zcela copatým mechanismem středověku: „Já jsem si byl někdy zhnusil ty naše školy,“ vzpomíná Šafařík ještě r. 1827 v listě k příteli Kollárovi na ty doby.

Za to tím lepší vzpomínky zůstaly mu na pobyt v půvabném Kežmarku na úpatí nejvyšších Karpat, kdež od r. 1810—1814 studoval na proslulém tehdá lyceum filosofii, theologii a uherská práva pod professory Podkonickým (rektorem), J. Genersichem, D. Mihalyikem a S. Anderjanem, dosti příjemně pobýváje jako domácí učitel v domě zámožného měšťana Goldbergera (do r. 1815). „Pětiletý pobyt v Kežmarku,“ napsal Šafařík ve své autobiografii, „na úpatí nejvyšších Karpat, ve kruhu jednosměšlejících přátel mládeneckých, velenadšených pro krásu a nauku, zároveň s blízkostí blahodárného proň a šlechtěného genia Genersichova, měl rozhodný účinek na jeho život a dal jeho duchu pevný směr.“

Kežmark: Probuzení poesie a českého vlastenectví.

Mezi básněmi Šafaříkovými nacházíme jednu, v níž čteme:

Co jest člověk? co jest život jeho?
Stín jest člověk, život jeho sen.

*) Latinskou básní vítal Šafařík v Kežmarku vic župana Marjáša, i byl za to poctěn štědrým honorářem

Takovým snem byl život Šafaříkův před Kežmarkem. Tam však, ne-li v chrámě, tož aspoň na prahu chrámu vědy, v kruhu stejně nadšených druhů *) slétla v duši jeho ta „jiskra božství“, jež jediná propůjčuje životu bytu skutečného, jiskra poznání a poesie, o níž píše vlastní jeho Muza:

Sletěl blesk: a bělmo s pošmourného
oka padá, mrak se mění v den.
Sletěl blesk: a srdce vše, až ven
proud se cítů vroucných valí z něho.
Světlo, světlo to jej z spaní budí,
vznáší k hvězdám nebes výsosti:
láska, ta ho stezkou milosti
z mrtvé říše v ráje světlé puďí . . .

A byla to především láska k vlasti, která uváděla nadšeného junáka z mrtvé říše minulosti do světlých rájů dle vlastního přiznání Šafaříkova: „Jakkoli ze slovanských rodičů zrodilý a mezi Slovany vyrostlý, přece až do 16. roku svého bezmála neznal a ve vážnosti neměl ni národu ni jazyka mateřského, poněvadž učení a vychování ve školách uherských ode dávna k vyplnění národnosti slovenské směřuje. Teprve náhodou dostalo se mu do rukou české pojednání pražského profesora Josefa Jungmanna o ceně jazyka mateřského i vzdělanosti národní,**) jež dojalo nejhlouběji. Jeho láska k jazyku mateřskému a ke slovanskému národu propukla nyní tím prudčeji, ježto i převrácené chování několika nezhojitelně zaslepených Slovanovrahův, jmenovitě rektora Podického, stářím bezmála dětinsky zpitomělého, s učitelské stolice beze studu hlásal nenávisť

Byl to zvláště Jan Benediktj, řečený Blahodějši literární spolupracovník Šafaříkův.

*) dvě rozmluvy O jazyku českém v Hlasateli 1803.

a opovrzení naproti Slovanům, sloužilo jen k většímu roznícení jejímu.“

Že pak tato láska, probuzená v Šafaříkovi jako v Palackém Jungmannem, tím více pudila vědychtivého mladíka ke studiu zvláště literatury a jazyka českého, tehdá právě se probouzejících, snadno bychom uvěřili, i kdyby patrně toho nedosvědčovaly české básně Šafaříkovy, prozrazující všude bedlivé čtení starších památek českých (na př. Jana Amosa Komenského) i novějších (zvláště spisů Jos. Jungmanna, na př. jeho výborného překladu hluboké básně Miltonovy „Ztracený ráj“).

A nejen čeština, také jiná nářečí slovanská začala již v Kežmarku poutati mladého Šafaříka, jmenovitě staroslovanština, srbština a ruština; s nimi seznamoval se u svých přátel srbských a rusínských, tehdá na lyceu kežmarském hojně studujících, klada tak první kámen k nádherné budově svých studií o Slovanství i své světové slávy.

A ještě jiné byly následky vlasteneckého probuzení Šafaříkova: duše jeho rozezvučela se poesíí, písní:

Včasné dost počal v útlých plamen ten vznikatí nádhých,
vyvolené jímž zanicují své Múzy: neb city
pěkného, ctnostného, pravého v plném zrůstaly květu
na poli rozestřeném. To jistě k podivu bylo,
jako teď po všeliké mé převčasné počaly prsy
toužiti umělosti, a pak i ta nejmenší jiskra,
kterážto padla na pochopné dno, ve veliký se
zmohla hned oheň. Než jediná posléz nad jiné žádost
jala se šífiti, pak i přes jiné sáhati všecky.
Helikón opanoval má nádra. Uměny pěkných,
svobodných umění mně zde nade všecka poskytly jin:
Ját sebe celého obětoval jsem Múze; a od té
doby mi dnové na způsob řeky plynuly, kdežto
přesladké té blaženosti jsem požíval hojně,
kteroužto Uměny své si umějí ctitele nadat.

Někdy, co vytržený, jsem počal i libozpěvný zvuk
vydávati, což radostí mě, již líciti nelze,
po vždycky naplnilo. Já jakýmsi zaražen bleskem
nad jiné umění jsem jen umění svobodné, pěkné
zamiloval a u něho balšámu hledal,
u něho vyrazení, i koruny u něho štěstí.

(*Zdání Slavomilovo.*)

Dle vlastního svědectví Šafaříkova ozvala se
Múza jeho brzo po příchodu do Kežmarku:

jemu bylo
málo víc než šestnáct let,
když ho s tebou nebe svilo.

(*Loučení s Múzou.*)

Vzpomínáme-li pak, že krátce před tím (roku 1811) otevřel se udiveným zrakům všech českých vlastenců nádherný Miltonův „Ztracený ráj“ v pěkném překladě Jungmannově, mocně probouzeje spící národ, a že mohutný jeho ohlas zalehl také záhy na Slovensko a do Kežmarku, sotva pochybíme, tvrdíce, že on první mohutně dojal a rozezvučel ducha Šafaříkova. Odtud vysvětlíme si snadno, proč první a jediné sbírce svých básní, *Tatranské Múze s lyrou slovanskou* (v Levoči 1814) předeslal Šafařík heslo z téhož Miltonova veledíla (v přeložení Jungmannově) a proč tak mnohá hluboká myšlenka o lidstvu, životě, smrti, světu, božství upomíná na tuto básnickou filosofii lidstva a jeho dějin.

A jako v myšlénkách tušíme vliv Miltonův, tak ve formě a v jazyce básní Šafaříkových postihujeme stopy pověstného „novotáře“ a tvůrce

češtiny, Josefa Jungmanna. Stejně s ním Šafařík hojně nových slov ze živé mluvy (ště slovenského nářečí), aby osvěžil a rozhojnil posud chudou a málo básnickou, stejně s ním —
protivným názorům „starších“ vlastenců,

ustrnulých na jazyce i poesii doby Veleslavínovy, slovem stejně s ním snaží se o volný pokrok a vývoj v obsahu i formě.*) Pravdivě mohl napsati Šafařík, že „ctí Jungmanna co druhého otce a vzhledem mateřského jazyka i národnosti své i co prvního.“

V Miltonovi a Jungmannovi našli jsme jeden motiv a vzor Šafaříkovy Múzy. Ale nebyly jedinámi. Vedle něho působily současně i motivy jiné neméně mocně, totiž poesie klassická a německá, v jejichž vábné hlubiny nahlédl právě na lyceu kežmarském pod vedením nejspíše Jana Genersicha, důmyslného vydavatele Jeana Paula a Herdera, i ohnivého tlumočnicka poesie klassické. A zvláště prvá vábila jej mocně nejen vlastním půvabem, ale i silou doby a prostředí, skrz na skrz prosáklých sympatiemi ke genialním Hellénům i velikým Římanům. Svědčí o tom již název sbírky Múza Tatranská a každá téměř báseň její: Nezapadá tu slunce, nýbrž „Titan v pozlaceném svém vozu kvapí k domovu“ (Zdání Slavomilovo), pěvec neusíná, nýbrž „libomilým jej opájí mákem Morfeus“ (tamtéž) a „játra mu prožene svou střelou Mílek Bůh,“ když se zamiluje (Láska) atd. A klassicismus tento, tehda moderní, jde často ještě dále na metrum, přirovnání, popisy, slovem na celý básnický sloh, v němž tu poznáváme Homéra (Zdání Slavomilovo), tu Anakreonta, Pindara, Horáce, tu básničky bukolské (Jitro) a ústí ovšem později až v pouhé překlady.**)

A jak mocná i trvalá byla tato láska k hellenskému dávnověku, napověděl později čas

*) Viz báseň Loučení s Múzou.

**) V „Počátcích českého básnictví“ z. r. 1818 Ele vzata z Bióna; Aristofanovy Oblaky (v Časopise Múse ní 1830 a 1831), Theokritova Idylla v Kroku 1821.

ukazuje svým krajanům „nevadnoucí vzory dokonale krásy a vznešenosti,“ spisy klassického starověku, tento „neocenitelný zdroj pravého vzdělání a vytríbeného vkusu, aby na nich svého ducha povznášeli a sílu myšlenky s půvabem formy snoubiti se učili.“

Docela v duchu tohoto nadšení pro klassickou poesii poutaly Šafaříka i v německé literatuře zjevy oné nejbližší: Tatranská Múza vykazuje nejen vliv Klopstokův, nýbrž také překlady z Bürgera (Píseň), k jehož vzoru hlásí se také ballada Lel a Lila (v Prvotinách 30. led. 1816) a ze Schillera (Dithyrambe) a k nim záhy se druží Buterwek (Světlo a láska), Grys (Potok) a opět Schiller (Hektorův odchod). Duch téhož klassicismu zrodil a pronikl i známé Počátky českého básnictví (r. 1818), vane všemi díly Šafaříka-učence a ve způsobě humanity vznáší se nad snahami jeho, účelými ku probuzení slovanské vzájemnosti.

Avšak ani Miltonem-Jungmannem, ani klassicismem není vyčerpán ani charakterisován zdroj a ráz poesie Šafaříkovy. Vyrostlat jen na výsluní oněch sluncí cizokrajných, ale jinak zakořeněna zcela v kypré půdě domácí, v bohatém nitru pěvcově a v jeho životě vnějším i vnitřním. Jen z této půdy a ovzduší vzrůstí mohla vzácná originalita a svěžest, přednosti, jimiž tolik se liší Šafařík ode vši tehdejší původní poesie české, sotva kdy se povznášející slabý ohlas cizího, nevábného zpěvu; v ní zaeněna též ta velebná, smělá výše myšlének i boost forem, k níž jen posvěcenému pěvci možno itnouti. Jen z ducha opravdu básnického mohl zroditi vznešený názor o božském vzniku, ide- a skvělé nesmrtnosti poesie, jakéž

shledáváme u Šafaříka v praksi i theorii. Však slyšme jeho vlastní slova. V Tatranské Múze máme báseň *Zdání Slavomilovo*, jež v tomto ohledu patří k nejzajímavějším, jsouc obrazem bohatého nitra básníkovy, jeho uměleckého tvoření, naplňujícího duši zvláštním štěstím tvůrčím, jeho zasnoubení s poesíí, jeho pochyb i krutých zápasů, když proti zdobné *Múze* staví se mocný sok v holé *Pravdě*, suché *Vědě*.

Básník-Slavomil kráčí půvabnou přírodou, týrán trudnými myšlénkami. Zelený pažit a chlad vábí jej znaveného k pohovění. Ulehne i sní: Zdá se mu, jakoby sám Apollón, bůh básnictví, přišel k němu. Básník líčí mu svůj život, štěstí, pokud blažila jej poesie. Avšak nyní to tam štěstí! Přišel „velikomoudrý“ muž, nazval básnictví bláznovstvím, stínem, bublinami, mámením smyslu:

Jako se sníh, když slunce naň završí, topí a mizne;
tak tvé, na klamavém jsouc stavěno mámení smyslů,
vědění, jednouc se rozplyne, když mu moudrosti právě
Dennice završí svedené leskem vyjasní oko.
Pravda jest užitečná, jest pravdivá filosofie
sama; ty hledej toho, což nosí užitek, stínu
pozanechav těm pošetilcům, an nadchnutě mnějí
zpívati. Mlčí vymyšlené hned Uměny, když se
pravdivý okáže Bůh a mudrců pravdivé ozve.
Rytmičké rovnání hlasu jest daremné maření času.
Domnělá bájiče čest, ta a lidským slepením hasne.
Nechej tintěrek těch, i marného klinkání nechej!
Vzhůru, pojď za mnou! Já tě po právě povedu cestě
k té, již hledati má každý um, dokonalosti.“

Mladý básník zmaten, uražen těmi slovy i vsměchem „mudrce, jenž mněl být nejvyšším,“ k lísa, má-li opustiti Múzy a přidružiti se k *Cnos* *Pravdě*, avšak Apollón vyvede jej z rozpa vřelou obranou a poučením o vznešeném úko poesie, o její věčnosti a ceně:

Údolí bídy zbylo by se světa, kdyby z něho
se vystěhovaly Uměny, bez nich a jejich útěchy
osiřelý, co okleštěný strom zůstane člověk
na strašné, ach, pokrajnosti stát tmavého hrobu,
nemaje spomožení i potřebných nemaje léků.
Zdaliž pak nepřijmou své všemu mudrcství vnady
umění svobodná, pěkná? jelikož onano, zhusta
bez chuti jsouc, své ctitele všeho zbavuje ohně,
vidomě vyjevujíc tím způsobem, čeho mu schází:
když se umělec zná v tom v čisté rozkoši kochať,
na těle prospívaje, v svém srdci zpívaje s Múzou.
Jsou-li pak svobodný kunšt a pěkné umění vskutku
bleskové mámicí, jak ceny tak jestosti prázdní?
Komu to z opravdových kdy učenců připadlo? Ne vším,
mdlému což rozumu se snad nezdá prospěšným býti,
slušně by pohrdlo se, ni slušně zavrhlo vše to.
Dříve se, milý, to věř! tam zřítí nebesa hvězdná;
dříve se potokové k těm pohnou, z nichž vznikli, zpět
zřídám;

citedlné dřív posvátným jaté přestane tlouci
plamenem srdce, a v něm ta poslední člověčství jiskra
zhasne: než zvolní se kunšt a pěkné umění mine...

Kus skutečného života Šafaříkova v Kežmarku
tají se v tomto básnickém snu. Jest to obraz
prvého velikého boje v nitru jeho, boje mezi poesíí
a vědou, mezi ideálem a skutečností.
A jak vážně bojován, o tom máme zajímavé svě-
dectví z r. 1819, kdy názor Šafaříkův o poesii a
umění, jejích úkolu, vznešenosti, nesmrtelnosti ještě
v celku shoduje se s ideami naší básně. Ovšem
vítězství připadlo nyní ještě Múze, příliš mocné,
silné proti slabým bojovníkům vědy v Kežmarku.

Jaká poesie mohla časem vyprýštití z ducha
tak bohatého, nadšeného, z takových názorů o vzne-
osti a úkolu umění, smíme jen tušiti. Básně,
máme od Šafaříka ve skromné sbírce *Tatran*-
Múza s lyrrou Slovanskou (z r. 1814)
(olik porůznu roztroušených*) nepodávají

V Hromádkových „Prvotinách pěkných umění“
— v „Počátcích českého básnictví“ r. 1818.

nám, nemohou podati plného obrazu. Jsouť to vesměs jen prvotiny z mladých let, nesahající výše než ke dvaadvacátému roku života básníkovu, prvé rozmachy mladého genia, ale již genia!

Za také považoval je Palkovič, prorokuje z nich „znamenitého básníka,“ *) i Jungmann, jenž psal o nich 11. ledna 1816 A. Markovi: „Múza Tatranská nám hodného básníře slibuje, posud trochu mladá.“

Za takové považoval je sám Šafařík v básni Na Umku. Omlouvá se tu Múze, „že včasné snad chtě zahrádku její zmnožiti květinami novými, nesmyslně vtrousil polních bylinek“ i slibuje přinést květy lepší:

Ne žádost slávy vzbuzená hanebnou
jest provinění původem zpupností;
než zdobné ranným teprv pýřím
mladosti nevládných kolen křehkost.
Strom z jara dnů svých ovocem trpčejším
svůj jevíci vděk, na kroužky zbohatna,
tě sladkým někdy v roztomilém
povolně blažití bude stínu.

Pak nesmíme také zapomínati na poměry, za jakých vznikly tyto prvotiny.

Poesii daří se nejlépe v teplém náručí mateřštiny: Ale Šafaříkovou mateřštinou byla na dlouho slovenčina! Český jazyk poznal sice záhy, čítaje již v rodném domě Kralickou bibli a zajisté i jiné starší spisy české, chované v knihovně otcově i u kobeliarovského písmáka Nováka; ale i tu známost setřely na mnoze latinsko-německo-maďarské školy a teprve studium českého jazyka a literatury v Kežmarku, bohatém na české spisy, opět ji vzkřísilo, oživilo. A jak se to neumorné přli

*) V Týdenníku 1815.

jeho záhy podařilo, svědčí nejen překvapení současníků, s jakýmž uvítali jeho básně, ale i obdiv jednoho z předních básníků nových, Jaroslava Vrchlického, nazývajícího jazyk básní Šafaříkových zázrakem na onu dobu. Dnešnímu čtenáři, navyklému na bohatý, ohebný jazyk moderní poesie a belletrie české, ovšem leccos bude se zdáti nepěkným, naivním, neohrabaným, směšným, ale to nás nesmí mýlit: „Dejme básním Šafaříkovým formu moderní, aspoň co do jazyka, a máme o básníka víc, a to o pravého, plnozrného poëtu . . Dnes začne u nás básnit každý s hotovou zbrojnicí obrátů a slov, ale jak jinak bylo roku 1814! Dnes ani nemůže býti začátečník triviálním nebo naivním, jazyk sám má jisté meze a klade velitelsky své veto při nejmenším jen přehmatu, ale tenkrát, kdy všechno bylo nehotovo, kdy výraz a význam slov byl neustálen, tenkrát básník zajisté vážně myslel, co dnes, po letech často zní dosti komicky. Tenkrát zázrakem neb divinací božskou padlo se na pravý význam a dle toho lze jen posouditi, co vykonali Jungmann svým překladem Miltona a Šafařík svými básněmi. Dnes by nemohl básník osloviti Múzu:

Měj se dobře, Múzo milá,
cesta tvá buď šťastlivá,
svižně mrštíž stehna čilá,
ježto jsi vždy činlivá.

Milenec sotva by v básni — leda snad v duchu národním neb v básni rozmarne — mohl býti nazván „holeček“, milence sotva by se řeklo jen tak lka.“ Takž i slova „pacholek“, „droby“ atd. yla zcela jiného významu, a čteme-li dnes u Ša-ka titul básně „Slavení slovanských pacholků“, síme se mimovolně usmáti. Takž i slovo „holeček“ ztratilo původní význam svůj, který značil

mladíka, člověka neženatého. Dnes by sotva kdo v erotické básni křikl na svou milenkou „přes plot se vhod“ . . . a básník by sotva napsal, že „všecko se pojí, co se jen zná.“ *)

Shledáváme-li přes tyto veliké překážky, jež sám jazyk kladl v cestu volnému rozmachu básníkovu, tu plný, kovový, tu důvěrný, lahodný ton a plynň tok řeči, nádherné obrazy a popisy sytých, svěžích barev, bohatství, rozmanitost výrazů, obrátů, rytmů, veršů, forem, musíme v Šafaříkovi ceniti umělce ne níže než básníka, jakéhož hlásá všude bohatství, vznešenost, rozmanitost, hloubka myšlének i vroucnost citů, kteréž tryskají z jeho duše, ať hloubá nad životem člověka nebo nadšena jest krásami přírodními, ať kochá se v lásce či přemýšlí o pomíječnosti světa, ať obírá se všedními předměty a jevy či povznáší se do výšin ideálu a filosofie.

I zde, v těchto motivech, lze odkrýti, jako všude, leckterý paprsek, osvěcující novou stránku v duši mladého pěvce.

Všimněme si na příklad, jak zrcadlí se v jeho básních příroda. Sotva kterou báseň najdeme bez její stafáže. A stafáž ta není nikterak mrtvá ani něčím zvláštním, odděleným od myšlenky nebo citu, nýbrž žije a splývá s nimi v jediný organický celek, symbolisuje je, zobrazuje, rodí, upravuje náladu, jakoby žila a cítila s básníkem a jeho hrdí nami vyrostlými v lůně velebné, krásné, úchvatné přírody tatranské. Místo mnohých příkladů jeden z básně „Zašlý i vzešlý ráj,“ podávající živý obraz umírající i probouzející se přírody, kreslený

*) Srovnej také: aniž zůstaň stát co dřevo (Loučení s Múzou); svobodný kunšt (Zdání Slavomilovo); nebeská dívčino, panenka čistá (Slavení slovanských pacholků); lezu tu v háj (Jitro).

sytými barvami i pestrrou rozmanitostí rytma
a veršů:

„Kvetl ráj. I povstane vítr,
vítr půlnoční.
A povrchnost země zkřehla,
ta libost drnu zvlášť.
Zde louka zármutkem lehla,
ji bílý kryje docela plášť.
Tam strom, jsa zemdlín, mrazem spí,
když ratolest
schne pro bolest
a žluté listí pouští.
Zde hlavu lilie kloní,
již bledne, již chřadne, již mře, již je — po ní.
Tam zřídlo nešepce více,
co ledové dostalo líce
a líbezny oněměl jek.
Jen Sevor, ten zuřivý, houští
se s náramným třeskotem spouští,
až lesy klestí
tam, kudy chřestí
ten strašný nezahody zhoubné vztek.
Pustne háj i sad:
mrtvé krásy leží,
co chmurné nebe sněží:
zkáza, zkáza těží
v bouři rájem v před i v zad ...
Zima kyne
na zem:
rázem
život hyne:
krásy mrou,
podřáté zlobivou Sevora kosou,
nevládnou balšamem, nevládnou rosou,
klesají, prchají, v mizinu jdou.
Truchlá, zpustlá země stojí!
Smrt se rojí
v nevoli
po poli,
zachvacuje, cožkoli popadne, z světa.
Již po libosti života, již po kráse je veta ...

Vše se chápe žít!
Tam se nebe směje
a sladkou rozkoš leje
v nádra, jimiž chvěje
dech, an zticha počne vít.
Kam vrhnout okem blíže?
Aj vyschlý zašustěl les. —
Co zřím? — tam v myrtové dolině
tři Bohyně,
jež růžový řetěz víže,
si lehký vedou ples.
Tu jacint ambrou kropí
a tekuté zápachy topí.
Tam perlami vše spád
vln modrých; při něm stádo
tou hudbou jsa zpito, rádo
svůj v pastvu spouští řád.
Zkvetly háje!
Kvítí
cítí
krásku máje!
Pstře se luh
barvami posetý, zvlažený proudem,
jemužto na odpor střeluje bloudem
tékavým hvězdami skropený pstruh.
Radost, radost všudy kvete
v širém světě! —
Pupenec
ve věnec
vine se nad hrobem s nebeské růže! —
Kdo všecku rozkoš, kdo tu radost vyslovit může.

Již z těchto příkladů patrno, kde až hledati
dlužno prvé stopy a vzory toho zvlášního nazí-
rání na úkol a místo přírody v básnictví, jež
potom Máchou, Nebeským a celým byronismem
českým tolik se rozšířilo v české poesii. A takových
nitek historických, pojících Múzu Šafaříkovu s bá-
snictvím let třicátých a čtyřicátých, dalo by se
i více shledati. V básni již zmíněné Zašlý
i vzešlý ráj básník ze vzniků a zmarů přírody
abstrahuje hluboký zákon světový, jemuž podléhá

vše v přírodě i život lidský. „Zmíráme k novému životu!“ zní tato filosofie, k útěše všem, kdož na světě tomto nenalezli blaha:

„Šetřiz zdárné světa změny,
kdo se octneš v losu jho!
Mračna mizí jako pěny,
mát i vír své tiché dno.
Nechtěj trdným nářkem smáčet
tváři želem sevřeně,
že skrz trny musíš kráčet
v lokty smrti studené.
Nebť i v temné hrobů brány
světlo s láskou proráží:
z smrtedlné smrti rány
čerstvý život vyráží.“

Nezní to, třeba trochu rozvláčně a mdle, přece jako v „Moudrosti“ Jablonského a ve filosofické lyrice Čelakovského?

Co se myšlenky samé týče, opakuje se několikrát v básních Šafaříkových. Mocně asi zajímal jeho ducha tento věčný problem lidské filosofie, víry i poesie, snad vlivem Miltonovým, snad také vlivem hluboké, vroucí víry, zděděné po předcích, kteří volili kdys raději vyhnanství z vlasti, než by se zřekli víry.

A tutéž upřímně zbožnou, poctivou tvář českého bratra poznáváme i v několika jiných básních Šafaříkových; tak v básni Ctnost, slavící ctnost a poctivost za základ života:

Stejně přírodu všude vyšlechtila
ruka moudrosti, by však v duši lila
balšám nebeský; sluší ctnostným býti,
poctivě žíti.

A podobně v básni Časové, líčící pomíjivost světa. Jen moudrost a ctnost dobývá člověku trvání, nesmrtelnosti, proto ji volí básník:

Ha! již vidím stezku, již jda budu
úkladům se časů vysmívat!
Vidím stkvějící se tamto budu,
v které věčně mohu obývat!
Ona stezkou *moudrosti a ctnosti*,
tato chrámem sluje *zbožněných*:
oba sídlem nesmrtedlnosti:
kýž se stanu jedním z blažených.

Neméně zajímavý výhled v duši mladého básníka otvírá nám další motiv jeho Múzy, láska, „jiskra božství, jež stezkou milosti puďí z mrtvé říše ve kvetoucí ráje.“ Nejrozmanitějšími způsoby opěvá básník její moc i půvab, radost i žal, blaho i bol, její rozmory, vyznání, její touhu i klam, užívaje tu formy prosté laškovné písně, tu pikantně humoristické idylly klassické (Jitro), tu blýskavé romance schillerovské (Oldřich a Božena), tu pochmurné bürgerovské neb prostonárodní ballady (Lel a Lila, Poslední noc, podle národní „rozprávky“ o zahynutí Janoškově.*)

Ale třeba z nebe přišla tato láska, spolu s moudrostí oslazovat a zušlechťovat život smrtelníků, není u Šafaříka přece žádným vzdušným přeludem, platonickou vidinou, nýbrž docela pozemským tvorem, vždy sice ušlechtilým, ale při tom po lidsku vřelým, pravdivým, zdravým, upřímným.

Okus štěstí v okamžení:
blázen, kdo ho utratí.

(*Ozvěnná Nymfa.*)

Žij, když jsi tu! — trhej živé květy,
pokud čerstvá v žilách chřestí krev!

(*Napomenutí.*)

*) Zajímavý, ač primitivní příklad, že Šafařík již tehdy všiml si prostonárodní poesie a čerpal z ní; také Slavení slovanských pacholků vyplynulo z téhož zřídla „štěbetné povídky,“ ale pokus málo se podařil.

Tot jádro filosofie její.

Každá milostná báseň Šafaříkova jest toho dokladem, v mnohých přes všecku diskretnost básníkovu *) sálá oheň lásky tak mocně, že omlouvá ji až slovy :

Můž li snad smrtedlný si tam studeně vésti, kde ze dna játra mu zplápolají a příroda rozhodne spory?

(Žarko a Hanka.)

Avšak nejen svou opravdovostí, svěžestí, ohnivostí zajímá nás tento cit v poesii Šafaříkové; on prozrazuje také, že nebyl jen Múzou vnuknutým, nýbrž sám život, zkušenost že naučily básníka psát tak pravdivé, vřelé písně lásky. Ba snad ona byla také neposlední z těch, kdož rozezvučeli srdce pěvcovo v píseň, kdož přilákali jej v teplé, vábné ovzduší poesie. Aspoň leckterý verš zdá se to přiznávatí:

Z tvých si halouzek uplet věnec atkvostný
u tvých kořenů, stromu přemilostný,
svou já budoucně s šeptem tichých hlásků
hlásat chci lásku.

(Na lípu.)

Tak zrcadlí nám Tatranská Múza celý ten pestrý život mladého, probudilého ducha svého tvůrce v Kežmarku. Vidíme pilného, nadaného filosofa, an přemítá ve vážné chvíli o nejlubších problémech života a smrti, horlí jako předurčený theolog a potomek Českých bratří pro zbožný, poctivý život a svou víru, poznáváme odkojence krásných Tater, velebicího s nadšením půvaby přírody, i bujarého mladíka, kypícího žárem lásky, teče se steskem vzpomínajícího na milou matku.

) Na př. v Jitru:

Tak ti dva květen, hle, vítali pěkně,
dál co se dále, kdo miloval řekne.

a otčinu. A v celém tom pestrém životě šťastných dnů mladosti jest mu jedinou, svrchovanou průvodkyní — poesie. Po ní věčně touží (v Loučení s Múzou), k ní se vine takou láskou, že sotva ona okem kyne, již jej navždy v poutech má (K jmeninám S. Šarkáně), jí slibuje navždy věrnost (Zašlý a vzešlý ráj), jí také věnována poslední báseň v Tatranské Múze.

Jena: Vítězství vědy a slovanství.

Louče se v letě r. 1815 s Kežmarkem a na podzim se svou vlastní sotva asi tušil Šafařík, že jeho něžný poměr k Múze tak záhy se změní, ba časem téměř docela ochladne.

Velikou tuto změnu způsobila Jena, kamž touž dobou přes Prešpurk, Vídeň, Brno, Prahu a Lipsko odebral se Šafařík dokončit svých studií.

Jako kdysi z domova do nedalekého Kežmarku, tak také do vzdálené Jeny odcházel Šafařík asi s lehkou kapsou a s těžkým srdcem. Vycítujeme to z básně jeho Pozvání, v níž vzpomíná tklivě na svěží venkovskou přírodu své vlasti, kde zpěv slavíka tak mile mění zem v ráj, kde krása květů hýbe srdečkem, až slastí zalévá se líce horkými perlami

Tebe však pusté
města zdí úží,
kdyžto se husté
stíny tu dlouží:
aniž kdy tebe
blankytné nebe
k radosti pozve.

V hlučném-li kroku
učíníš v městě,
co se ti ozve?
Tíhota v cestě,
nevole v boku.

A neméně výmluvně tlumočí jeho stesk i pozdější báseň z 3. října 1816.

Na rozloučenou V. P.

V jaře, kdež se nebe k zemi chýlí,
v hluku světa, v chrámě nauky střízlivé,
ó, tam teskno, teskno duši citlivé —
zefyřeček a studánky kvílí.

V létě, kdež bleas slunce parnem střílí,
světlo sype, plaší mraky bouřlivé,
ó, tam stydnou, stydnou prsy ohnivé —
na výsluní vadne jarní býlí.

Co jest světlo? Co jest z hluku v světě?
Lesk se leskne, duté slovo v uchu zní,
srdce v srdci doma, na rtech zrada tkví;
růže v puku, člověk v srdci kvete —
bratře! tobě milá zem stře lokty vstříc,
blaze v vlasti! Jdi a cít — a nechtěj víc!

Avšak nejen o stesku po milé domovině, také o jiném vypravují tyto jenské básně, uveřejňované v Hromádkových prvotinách roku 1816: že i do Jeny provázela Múza našeho junáka jako přední důvěrnice a družka, jíž svěřoval nejtajnější city své a myšlenky, po níž vzkazoval pozdravy otčině i přátelům. Ale čím déle meškal Šafařík v Jeně, tím mocnější vystupoval sok jeho Múze, sok, který již v Kežmarku se zjevil: Pravda, věda. Onde zvítězila ještě Múza nad odpůrcem posud slabým:

„Ját ale porozuměv, což znamená ono
vnuknutí, nepřestal jsem, ni jindy přestanu zpívat.“
(*Zdání Slavomilovo.*)

V Jeně však, ve středu kvetoucí vědy hlásané výbornými tlumočníky, dalo se jinak. S horostí sobě vlastní zabral se Šafařík v Jeně zvláště filologie, filosofie, historie a přírodovědy a to professorů H. C. A. Eichstaedta, H. Ludena, F. Friesa, L. Okena a K. D. Münchova a j. též předměty poznal z části již v Kežmarku; ale

v jakém rouchu zjevila se mu tehdy věda, snadno se domýšlíme z básně Zdání Slavomilovo, co řečeno tam o tajemném „velikomoudrém muži, jenž tak příkře pohaněl básníka,“ o „mudrci či mudrlantovi, orlonosém Vševědovi,“ který původem byl tolika zmatků a proti jehož „mdlému rozumu staví Apollón opravdové učence...“

A s tímto suchoparem učnosti kežmarské srovnajme ducha i hlasatele vědy na slavné tehdy universitě jenské. V upomínkách veliké minulosti, v blízkosti nejzářivějších sluncí na nebi něm. vědy a poesie, v teplém ovzduší politických svobod, jimiž výmarský vládce první v Německu obštědřil své země, povznesla se věda její k znamenité výši, svobodomyslnosti, obsáhlosti a jsouc ve stálém, důvěrném styku s životem, nabyla zároveň těch zvláštních půvabů, jaké tolik působí na každou vnímavou mladou mysl.

A k tomu ti její hlasatelé, filosof Fries, historik Luden a přírodopysmec Oken! Nejen plně ovládají svůj předmět, dovedou odkrýti v látce sebe suchoparnější místa a hlediska láková pro studentstvo, ale umějí také osobním vlivem i vřelým slovem buditi nadšení a lásku v srdcích posluchačů. O Friesovi určitě to přiznává Kollár, vyznává se, že on urovnal a smířil jeho mudrcké náhledy. A neméně působil Fries asi také na Šafaříka, jakkoli nemáme o tom podrobnějších zpráv. Mladého hloubatele, jakéhož jsme v Šafaříkovi poznali již v jeho Tatranské Múze, musil mocně dojímati „hluboký myslitel“ Fries, tím mocněji, že spojuje studený rozum Kantův s vřelým citem a vírou Jakobia, dovedl upoutati i básníka Šafaříka. A ještě na jednu okolnost nesmíme zapomenouti: Fries byl potomek českobratrské církve ochranovské, a jak Kollár vypravuje, vždy se horlivě hlásil

k českým bratřím, jako svým předkům, otcům. „Já i můj otec ku bratrské, v Čechách vzniklé církvi přináležíme a má matka Kristina Zofie Ježková z Čech nebo vlastně z Moravy pochází,“ říkával Kollárovi a církev bratrskou chválil také veřejně ve svých čteních i spisích co vzor křesťanské pobožnosti . . . Sotva možno pochybovati, že tato okolnost byla již i Šafaříkovi známa, a jak působila asi na něho, snadno posoudíme, vzpomenuce, že i Šafařík pocházel z potomků téže Jednoty bratrské.

Jak vábně a spolu mohutně musily pak zníti v duši mladého Slovana národní, politické a humanní zásady nadšeného učitele a spoluvěrce, hlásajícího svým posluchačům tu horlivost ve víře, ctnostný život a lásku k vlasti, tu obětování vlastních zájmů blahu lidstva a národa, pravdě, právu, tu politickou svobodu, tu osobní volnost a rovnost, tu svobodu tisku, tu opět ryzí humanitu! Nejen v Jeně, ale ještě v podvečer svého života čítal Šafařík rád spisy Friesovy a čerpal z nich útěchu pro sklíčenou svou duši.

A v témž duchu působil i Luden a Oken. O přednáškách prvního vypravuje Kollár, že navštěvovány tak četně od posluchačů, až v síni sotva dýchati mohli, ba mnozí přistavivše řebříky, okny poslouchali, nemohouce se prodrati do vnitř. Jako Fries získal si i Luden této popularity svým milým idealismem, vroucím vlastenectvím a nadšeným plyným přednesem; avšak kdežto Fries procházel nejraději přítomností, zabíhal Lu-
den docela v duchu doby své v dávnou temnou ulost německého národa i jeho slovanských sedů i snažil se získati pro ni zájem svých posluchačů. Na kolik se mu to podařilo při Šafaříkovi. svědčí nejen jeho vážnost k Ludenovi, i

také Slovanské Starožitnosti. Oken pak, hluboký zpytatel přírody a zároveň básník, neméně poutal hojně posluchače svými záhadami*) jako svou jednotící universálností, kterouž pojil vesmír i vše jeho dění v jednotný celek, tuše často prorocky pravdu. Jeho filosofie přírody jest věda o věčném přetvořování se Boha v přírodě, umění jest mu posvátným článkem, pojícím život a vědu, svědomí a víru, svět a Boha, slovem všude jednota, vzájemnost, universálnost.

Probudil-li Kežmark pouhým zábleskem poznání dřímajícího ducha Šafaříkova, jak teprv mocně musily jeho duši probuzenou otrásti tyto oslňující blesky jenských učenců-básníků! Nemáme ovšem žádných obšírných zpráv o tomto novém převratu v nitru Šafaříkově, ale ledajaký zjev z této doby dává nám jeho velikost patrně tušiti. Tak hned jeho poměr k poesii: V Kežmarku byla svrchovanou vládkyní v duševním životě Šafaříkově, provázela jej do Jeny i tlumočila ještě odtud jeho city, ale jen do konce r. 1816 shledáváme její ohlasy v Hromádkových Prvotinách, pak umlkla skoro. To byl prvý účín jenských učenců, prvě rozhodné vítězství vědy.

Ovšem přispěly k tomu ještě také jiné události. Na podzim r. 1816 dostal totiž Šafařík v Jeně prostřednictvím svého přítele Blahoslava-Benediktia zajímavý list, poslaný z Moravy v srpnu 1816: „Co jsem z P** vystoupil,“ čteme tu, „ani jiskry náklonnosti k básnictví nepocítil jsem, aniž mním, že se k němu přimámiti dám. Veliké příčiny mne k tomu ustanovily. Popatřte na celou literaturu naši! Jaké mezery k vyplňování! Jaké poskvrny k vymazování! Kolik polí nevzdělaných! A my, jichžto povinnost jest chyby její podle hřivna

*) Kollárovi byl „opravdovým sfinxem plným hádanek.“

každý svého vyplňovati, nevhod vlasti a nám k hanbě! naposledy vždy jen básniti a — blázniti budem? Zdaliž (dle počtu) básnířů českých není — legio? A kde který zeměpisec? Kde přírodopisec? Kde hmotoslov? Kolik pak asi dějepisců? Kolik mistrů v jiných uměních? Hanba nám, pravím. Zdaliž my všickni, jenž pro vlastenectví horliti se zdáme, nejsme podobni oněm bláznivým podmanitelům, kteříž předstírajíce, že chtějí národu (blaženějšímu) pomoci, vytrhše jej dobrotivému králi, pod své tyranské žezlo podrobují? Chceme lid od milování jiných lepších literatur k své, ač toho nehodné, nakloniti. Považte, přáteli, této věci, an ve všech knihách našich ani snesitelné známosti přirození dočísti se nelze. Řeč naše jest tak spanilá, tak výborná, jistě milování hodná — ale literatura, znejme se jen k pravdě, tak jak nyní stojí, srovnaná s druhými — ani toho vážení, kteréhož požívá, nezasluhuje. Pomyslete jen, vždyť bez pomoci sousedkyní svých ani jednoho poloučeného muže utvořiti nemůže. Myslím, že Vám to také k srdci půjde. Já tedy od básnění k umění zcela přistupuji, ač se to přirozeně rozumí, že v ničemž epochy nedovedu“ Že i Šafaříkovi promluveno tu z srdce, ukázal zajisté zřetelně tím, že památná slova tato dal vytisknouti v Hromádkových Prvotínách (vyšla v lednu 1817) „aby mnohého v srdce bodla“ i provázel je zajímavým dodatkem: „Blaze těm čackým prsoum, v nichž hned z mládí tak šlechetné srdce bije! Komu by se toto kratičké, ale jadrné zlíčení naší literatury pjatým býti zdálo, toho na Literní přílohy Vídeňským českoslovanským Novinám 1815., stky první číslo 1. a 2. odsíláme.*) Nelze sice

*) Tam v témže smyslu psal o české literatuře Josef Rautenkranc.

zapřítí, a filosofie příběhů člověka a jeho vzdělání v rozličných národích toho zřejmě dokazuje, že se básnířstvím a filosofií brána k osvětlení rozumu a k vzdělání ostatních umění otvírá; však pohlednem-li na Řeky, Vlasy a na sebe — nespadne-li nám bělmo s oka? ...“

Sotva potřebujeme k výmluvným těmto slovům přičiněti svých poznámek, leda tu, že právě onen svrchu zmíněný list k Benediktiovi jest prvou nitkou dlouhého a vroucího přátelství mezi Šafaříkem a Frt. Palackým, jenž byl pisatelem jeho... V listě Šafaříkově k témuž příteli (z 22. dub. 1817) máme druhý doklad, jak věda vítězila vždy více nad Múzou.

„Já také dělám,“ píše Šafařík, „seč s skrovnými silami svými a při tolikém chlebném zaneprázdnění býti mohu. Arystofanesovy Oblaky s obšírným uvedením do všech jeho spisů a staré komedie vůbec a s výkladem verš co verš postupujícím, Šillerova Maria Stuart, nejroztomilejší předmět můj pod sluncem, Krátká historie literatury Slovanské dle všech nářečí (po prvním návržení německy) s připomenutím prostředků jim se učit, jako slovníků, grammatyk, klassických spisovatelů, biblí atd. Výtahové z rukopisu Jenanského, Mistra Jana Husi se týkajícího, Zbírka lyrických básní atd. u mne hotovy leží.“

Tedy vedle poesie původní již i překlady, *) jako mosty ke studiu literárně-histori-

*) Pro vznik překladu Marie Stuartky zajímavá je zpráva Kollárova, že Schiller složil ji v Jeně. Možno ovšem že je to pouhý omyl Kollárov, možno však také, že to stopa pověsti v Jeně udržované! Na překlady druhé působily patrně přednášky Eichstädtovy, obírající se horlivě řeckou komédií a Theokrétem.

ckému, a ze všeho nejmilejší Krátká historie literatury Slovanské!

Věda vítězí tu již na celé čáře a což podivnější, uprostřed Němectva obrací ji mladý učenec ku Slovanstvu, k veškerému Slovanstvu! To jest druhý velký čin university jenské, a nejen jí, nýbrž celého ducha, jakýmž věda i poesie, politický i národní život, slovem celé ovzduší německé bylo provanuto od známých krvavých bojů evropských národů s Napoleonem. Jest to duch jednoty, vzájemnosti. On vane jenskou filosofií té doby, on provívá přírodovědu, on pojí přítomnost s minulostí a v životě národním a politickém rodí velikou myšlénku nejen národní neodvislosti, ale také široké vzájemnosti, zrcadlící se v hesle doby: Všeněmectvo, pangermanství. Kolem r. 1817 sotva byl kdo v Němcích pro myšlénky tyto nadšen tak mocně, jako studentstvo, a zvláště studentská obec jenská a to hlavně vlivem svých professorů, kteří, jak jsme viděli na republikánském demokratovi a vlastenci Friesovi, asi často promlouvali k svým posluchačům tímže duchem a slovem, jakým Okenova Isis píše k nim r. 1817: „Každý žák má býti nejen člověkem a vzdělcem, ale i Němcem, má ze sebe vysvléci egoismus, provincialismus, dialektismus a povýšiti se na stupeň celého národa. Hanba jestiž vzdělanému žáku ničím jiným nebýti než Sasíkem, Hessem, Frankem, Švábem, Prusem, Rakušanem atd. Nechať budoucně zmizí tato pytlva národů! mezi námi a buďme jedno tělo, jeden ná-německý!“

Mohly takové myšlénky zůstatí bez ohlasu náimavé duši mladého Slováka, jenž již dávno vlasti planul pro svou otčinu, jenž v Kežmarku své vlastenectví na Čechoslovany, jenž již

odtamtud, třeba z dálky a tudíž nejasně, zrakem vzníceným počal se ohlédati na sever, východ i jih slovanský, hledaje tam šťastnější bratry svého zuboženého národa?

I kdybychom neměli žádných k tomu dokladů, donutila by nás psychologie a pak zřetelný příklad Kollárův přisvědčiti, že jako v Kollárovi tak v Šafaříkovi roznítila Jena vlastenectví v mohutný plamen slovanské lásky, v plamen, jenž neztrávil užšího patriotismu, nýbrž naopak jej osvěžil, svým teplem oživil, v plamen tak mocný, že ani všechny útrapy, nouze, pronásledování, skvělé vyhlídky, nemoc nedovedly ho uhasiti. Od Jeny až k hrobu svítil Šafaříkovi stejně mocně a zářivě, a jeho díla prohrál tím teplem, které posud z nich tak mile dýše...

Avšak máme také zajímavé doklady od Šafaříka samého, že v Jeně teprv přiblížil se duchu jeho a v plné skvělosti otevřel bohatý život Slovanských jazyků a literatur.

Vyčítáme to především z poesie jeho. V celé Tatranské Múze z r. 1814 pouze jednou (při básni Lidii) dovolává se Šafařík na ospravedlnění neobyčejného slova (obrvy) staroslovanštiny a srbštiny. V básních posílaných do Prvotin z Jeny příklady takové najednou nápadně se množí. Zajímavý zjev! Ukazujet patrně, nejen jak horlivě již tehdy zaměstnával se Šafařík se slovanskými jazyky, ale také jak snažil se snad návodem Lude novým svoji češtinu poslovaniti v duchu slovanské vzájemnosti, obohacuje ji slovy slovenskými sice, ale ostatní slovanštině blízkými.

Avšak nejen forma básní Šafaříkových, tak obsah jejich chová zajímavé svědectví o tom, jak Jena působila na jeho slovanské city. V celé předjenské poesii a ovšem také pozdější, sahající d

r. 1816, nikde ani stopy po národním nadšení. Teprve bezprostředně po jenských studiích ozývá se také tato struna harfy Šafaříkovy v nadšené básni Mé zpěvy, této tuším, autobiografii jeho Múzy, jež vyšla v Počátcích českého básnictví r. 1818.

Báseň začíná velebným hymnem na Hospodina, jenž otevřel zdroj zpěvu v duši pěvcově:

Do tmy pohřžena dřímala má duše:
jarní sladce bolestí
ještět srdce nezalkálo:
když aj, bleskookem s výše nebes Cherub
na mdlý kmen duše mé louč života sklonil!
Čitem chřestělo poupě:
stkvostnost růže se rozlila.

Toť první procitnutí básníkovy v Kežmarku.
Pak líčen další život pěvce:

S vášnou pohrával citarou; buď plesem omžený plul proudem
harmonie, buď smutkem vztetelil struny,

bezpečný! neviděv, jak mu odumdlel
v bedřích síla klesá; jak řevavé dechy
náhlý val vlnobitný
a rozkošným utrhá břehem!

Černý nad zeleným rájem oblak visel,
až jasnou nade ním Pán duhu vystavil
a své lásky paprskem
vadnoucí porosil duši...

Jest mocný v prachu Pán! Díka mu! Díka mu!

Onť oblouk pokoje přes prsa rozklena
bleskem dno zdroje hřívá,
v němž kalný třepetá život.

A posléze na mohutném obraze nakreslena
poslední fáse jeho poesie, fáse slovanská:

Aj vroucí plamenem proudně Vesuv kypí
v blankytnou nebe tvář; aj, řevavá polem
chřestí krev z jeho rány;
bouř snu v hloubi prsou zraje:
ant lehkou pode ním loďku na břeh vede,
v obrazný moře zpod zvolně hledí plavec;

hledí v krásy tajemství,
svítící na vodách plamen.

Tak nech kouř z obětí, v hloubi prsou znatých,
zacílení struny mé; nechť Genius volá:

Aj, tvé krásy tajemství —

věčné, Slávie, mé hoře!

Když jen zodražený sladčeji přátelům
zábřesk nádra kojí, ohlas uším vzeje:

Aj, tvé krásy tajemství —

věčné, Slávie, mé vděky!

A totéž slovanské nadšení ozývá se i z promluvení Šafaříkova k Slováckům přidaného k několika národním slovenským písním (v Prvotinách 1. led. 1817), mluvícího s nadšením o probouzení se celého slovanského světa z duchovní mdloby, ana všechny od mohutného Rusa až do oslablého Slováka jedna plápolavá jiskra proniká . . i z listu Šafaříkova z 22. dub. 1817, jímž dodává důvěry mladšímu příteli svému Palackému:

„Stůjte, stůjte! Ještě není prohráno. Živ jest Bůh, živo nebe, které dříve nebo později snažení svých věrných prospěchem korunuje. A byť to všecko jen sen, jen idea byla, což je o to? Zemřeme-li i my jako otcové naši, ničeho nedovedše, zemřeme pro idey a člověk člověkem jest, že pro idey zemřítí může; břichu vděk i hovado mudruje. Potomstvo bude žehnati předky, kteří slávu praotců vzkřísiti mníce životů svých vynasadili: nebude-li potomstvo, an ho snadno nebude, bude tent, u něhož skutkové každého člověka zapsáni jsou od národů do pronárodů. Než zbytečná jest bázeň vaše, procitli národové Slovanů, jak dalece sahají. S novým pokolením nová všudy vykvétá síla; vše, co mrtvo bylo, se hne. Dřímota prchla: život, život následovati musí: jaký ale, kdo to uhodnouti může?“

Jako ráj duše utkvěla Jena na vždy ve vzpomínkách Šafaříkových, ale v tělesném životě neměl ustláno na růžích. Nedlouho stačily skrovné úspory kežmarské a potom přišla nouze a všechny ty svízele, jež jsou a vždy byly údělem chudého studenta, zvláště v daleké cizině. Šafařík nepopsal nám jich sice tak jako Kollár, jeho duch nedal se nikdy skličovati tělem, ale zpráva, že strašně zhubeněl, až všechny šaty mu sotva na těle visely, napovídá dosti. V paměti zůstala mu Jena jako vyhnanství těla.

Návrat do vlasti. Prešpurk.

Po dvouletém pobytu na universitě jenské vracel se Šafařík v květnu 1817 do vlasti. V cestovním tlumoku jeho nacházelo se již několik prací začatých i na polo hotových, ještě více však plánů rodilo se a vířilo v jeho hlavě. Povznešení vlastního národa i Slovanstva, tak málo vážených doma i v cizině, na důstojné místo mezi vzdělanými národy — toť byl poslední cíl všech těch smělých plánů i rodících se prací vědeckých. K vůli nim zajel, potlačuje touhu po domově i přátelích, do Lipska poslechnout slavné učence Gesenia a Hermanna, o nich rokoval s pražskými vlastenci, zvláště s Jungmannem, vůdcem mladé generace české, v ně zabral se s celou chutí a nadšením mládí v Prešpurku, kam přes Vídeň počátkem června dorazil.

Do vlasti byl mladý učenec vřele vítán a Palacký Týdenník ohlašoval jeho návrat svým čtenářům. Ale nejvroucněji přijat od nedávno poznatele, Palackého: Vábilat oba mladé muže nejen vřelá láska přátelská, ale také

blízká příbuznost duševní i rodicích se z ní plánu literárních a národních. Půvabný šířý kraj podél Dunaje a rozsáhlé stinné vinice na malebných pahorcích a výšinách, odkud rozkošný rozhled na zříceniny děvínské a daleko do žírného kraje, vídaly často oba druhy dlouze a důvěrně rozmlouvající. Co bylo obsahem těchto rozmluv, poznala česká veřejnost s neobyčejným vzrušením, když začátkem jara r. 1818 vyšly Počátky českého básnictví, obzvláště prosodie.

Prvé sítě k nim zaseto již v Jeně studiem a překlady z řecké poesie (Aristofana). Vyrůstalo rychle. Příklad Jungmannův, nespokojenost se současnou literaturou českou, v níž bylo množství přízvučných veršů, ale málo poesie, hrdost národní, snažící se vymaniti český život a literaturu z područí a vlivu německého, snahy maďarských i některých slovanských básníků o zavedení časoměrné prosodie, to vše kypřilo půdu pro ně, zvláště od té doby, kdy Šafaříkovi dostalo se mocného popudu známým listem Palackého, tak příkrě odsuzujícím jednostrannost české literatury a prostřednost její poesie. Odpovídaje Palackému ještě z Jeny (22. dubna 1817), vyslovuje Šafařík již touhu svého srdce, české básnictví spátřiti obrozené lepší vnitřní hodnotou a dokonalejší vnější formou. Skromně jako vždy považuje ne sebe, ale Palackého za vhodný nástroj k tomu: „U mne rady není; já nemám hudebního sluchu. Vy jste naděje má. Myť nemáme v řeči naší žádné prosodie, žádné metriky. Stará Rozova byla pravá; ale chtěje jí s tváří komára sehnat, zabili ji. Ke přirození k básnictví nepomazalo, nemíchejž se v ně. Ale ani sama schopnost od přirození dle i nepostačí; známost jazyků vzhledem jejich prosodie a metriky jest potřebná, zvláště starých. I -

knete: Stropíme hluky! — Padni co padni. Jen heslo, pak bělmo s oka spadne.“ Sotva sešli se oba přátelé v Prešpurce, stropili skutečně zamyšlené hluky. Již z Jeny přinesl Šafařík hotové své pojednání o české prosodii, předčítal je Palackému a ten zase ukázal jemu své listy o tomže předmětu. Jsouce v podstatě za jedno o základních názorech i provedení, přepracovali spěšně své statí v šest listů. V listopadu dána knížečka již do censury, a v březnu 1818 vyšla tiskem beze jmen skladatelů.

Cíl ostrých, někdy až nešetrných slov jejich byl patrný: Posavadní výhradná přízvučná prosodie měla v českém básnictví poustoupiti prosodii časoměrné, vypěstované hellenskými a latinskými básníky na vzor dokonalosti. Tohoto přání nesplnila budoucnost mladým reformatořům. Od Kollára a Máchy až k Vrchlickému a Svat. Čechovi zůstal přízvuk vládcem v českém básnictví, jako přirozený základ ryze národní a slovanské prosodie.

Ale vedle tohoto úkolu měly „Počátky“ také úkol jiný, vyšší: obroditi celou poesii, ba veškerou literaturu a všechnu národní práci českou. S tohoto stanoviska jsou obrazem významného boje dvou generací, jedné starší, stuhlé, konservativní, až zpátečnické, druhé mladé, svěží, svobody milovné, pokrokové. Svou „Tatranskou Múzou“ zahájil Šafařík tento boj jako básník, „Počátky“ pokračoval v něm jako kritik a posléze svými velikými díly i životem vybojoval ho. Každá stránka „Počátků“ nese stopy toho boje,

lic proti studenosti, ospalství, odcizenosti, ctiosti, lakomství, bažení po samovládě v říši umu, monopolismu národního spisovatelství, germanii, ypsilonoklanici a jiným skvrnám ob-
-ního se života českého. A neméně patrné to

ve výkladech o českém básnictví a literatuře: „Technika básnictví právem a přirozeně musí ne-snadná býti . . . Lehkou prací i ten největší duch přece nic výborného nestvoří a mizerný básnířček jest to nejbídnejší a nejpotupnější pod sluncem stvoření . . . Naši veršovci ve dvou hodinách a je-li který zpozdilejší, ve třech . . . hotovi jsou a tu potom Nebohem nadmutí až mšlo poletovati počnouce, těmi nejstrakatějšími veršiky, jež oni rytmy zovou, s Parnasu svého dští jakoby cedí-dlem tříbil, a srkají, jakoby z pytla sypal; právě proto ale také všechny ty jejich vítězozpěvy, truchlozpěvy, mnohozpěvy, málozpěvy, výzpěvy, prozpěvy, zázpěvy, dozpěvy a nedozpěvy a jak se ještě jinak nazývají mohou, sotva že vznikly, vadnou a chřadnou . . . Naše klasičnost! . . . Ti tam panáčkové, kteří by za hodinu celou smutnohru sepsati chtěli, nevědouce, jak těžké a nesnadné jest vytvoření jen jediného klassického monologu, pověz, nejsou-li to šumafí? . . . Nechci odkrývati rány sotva zacelené, ale nemohu zplameněných uchlá-choliti prsí, abych nepověděl, abych nehlásal hlasitě, že jest truchlé synu vlasti pohledění na vlast zpustlou léta 1620, truchlejší ale pohledění na touž vlast zotavující se ode čtyřiceti let na konci léta 1817; anto pracující na osvětlení jejím národu vůdci a ústavníci žízňícímu a lačnickému lidu svému ničeho krom špatných rýmů k okušení podati ne-umějí; anť se našincům ani jen jedné dokonalejší geografie, fyziky, technologie, ekonomie, chemie, historie přirození, historie všeobecné a domácí po tolikerém prošení i napomínání dočekati nel-ježto kdyby proplýtvaný nezdárným tím špačl-váním a papouškováním rozum k jiným užitečn-ším pracem byl vynaložen, cizozemci by se zí-děním na zahrádku českou vzezírali.“ . . .

Výklady „Počátků“ ilustruje několik pěkných básní. Jsou posledním dozvukem Múzy Šafaříkovy a tím novým dokladem opravdovosti jeho při tomto spisku. Máme sice ještě několik zpráv pozdějších, že Šafařík připravoval k vydání sbírku svých básní, ale sbírka ta nikdy nevyšla ani jakákoli původní báseň nová: Poesie docela ustoupila jiné důvěrnici, Vědě, zůstavivši svému příteli jen vzpomínky*) a pak to zvláštní básnické teplo, jakýmž tak mocně působí vždy vědecká díla učenců — básníků v nejlepším slova smyslu.

Hlubokými a mnohými kořeny tkví tedy „Počátky“ v českém životě a literatuře do r. 1817 a epochální jest s tohoto hlediska jejich význam. Kollár a Čelakovský ne náhodou vzkvetli v české literatuře bezprostředně po nich.

Pro životopisce Šafaříkova pak význam tento ještě roste, ježto „Počátky“ jsou zároveň významným obrazem myšlének, citů a snah svého tvůrce. Nikde nezračí se jasněji jeho horoucí a přece skeptické vlastenectví české i slovanské, jeho bohaté vědomosti o světových literaturách a jazycích, jeho bystrý soud i vtip, jeho snahy národní, jeho studium a názor o české literatuře, slovem celé jeho vřelé srdce i bohatý duch. I z té formy, břitké, až příkré dívá se na nás sice jinoch trochu nerozvážlivý, ale také přímý, smělý, odvážný, sebevědomý. Možná že kus jenského studenta hlásí se tu, možno však také, že jeho šťastné poměry prešpurské k tomu přispěly. Šafařík totiž po nedlouhém pobytu v domově vrátil se v říjnu 1817 do Prešpurku a sice jako vychovatel v rodině vi-

*) Ještě r. 1820 pomýšlel na sepsání české metriky a poslal začátek jí „ve způsobu řeči, držené o moci umění a zvláště básnictví“ spolu s pojednáním o hexamtru Jungmannovi do časopisu Krok (1821—1822).

cežupana stolice Liptovské, Kašpara z Kubiny, jemuž zavázal se na dvě léta vésti studia jeho syna Ladislava. A tato dvě léta byla nejkrásnější, nejšťastnější v životě Šafaříkově, jak často sám vzpomínal. Krásný kraj, bohatý na půvaby přírodní, starobylý ráz města, časté vycházky — v létě pobýval se svým svěřencem na krásném panství Szemerédu u Pešti, jindy zajížděl do Vídně k přátelům Doležálkovi, Drtinovi, Kopitarovi a k saskému vyslanci Steinleinovi, příbuznému rodiny Kubinyiovy, s nímž pobyl i na dvorském bále císaře Františka — zajímavá, inteligentní společnost, milé zaměstnání, skytající dosti času ku vlastnímu studiu, čestné, dosti skvělé postavení*) stejně k tomu přispívaly jako přátelské styky s prešpurskými literáty, zvláště se zajímavým Tobiášem Schröerem, jehož pokročilý protestantismus, zanícení pro volný rozvoj duševní a klassické vzdělání Šafaříkovi valně se zamlouvaly. Nejvíce však těšilo jej přátelství Palackého.

Jím uveden byl Šafařík do kruhu uhlazené a vzdělané šlechtické společnosti paní Géczy a paní Zerdahelyi, v nichž vysoký, krásný Slovák, plný ohně, hovorný společník i obratný řečník, odívající se dle tehdejší švihácké módy v zelený frak se zlatými knoflíky, bílé kazimírové nohavice, vysoké boty a vysoký klobouk, záhy byl oblíben, s ním snul vždy nové plány, s ním studoval astronomii, filologii, dějepis, moderní jazyky (angličtinu, francínu), horoval o nově objeveném Rukopise Královského, s ním umlouval se o vydání české aesthetiky a metriky.

*) Vedle Kubinyiho učil Šafařík dvě poloodrostlé vtipné dcerušky bohatého židovského kupce Ponzena a dva líbezná hošíky šlechtice Bornemissa.

Jak drahé zůstaly v duši Šafaříkové vzpomínky na tyto chvíle prešpurské, vycitujeme z mnohých jeho listů pozdějších: „O proč není dáno — psal Palackému 1820 — zůstatí nám v okrese širokého toho světa, jež sobě mládenecká naše obraznost za jara vystavila? Proč nás z něho polední bouře burcuje a do těchto ouzkých, těsných, hloubajícím rozumem s těžkem sbitých stěn zahánějí?“ A rovněž 1821 píše o ideálech, jež opustiti musil, co z Prešpurku vyšel.

A neméně drahé zůstaly oběma druhům vzpomínky na jejich přátelství. Oba litovali těžce, když osud je rozvedl, a Palacký psal 1820 Kollárovi: „To mlčení osudné, ač neukracuje naší obapolné lásky, alevšak přidává nám oběma jakéhosi melancholického toužení. Kdy as nastane čas ten, když sejdem se opět ze všech stran světa v jeden obyt přátelský?“ Teprve po 14ti letech splnilo se toto přání Palackého v Praze za okolností, kterých oba přátelé sotva se nadáli . . .

Kvapem uběhla Šafaříkovi dvě léta v Prešpurce, jeho úřad chýlil se ku konci. Zatím však již „Počátky“ i přátelé roznegli pověst o nevšední učenosti jeho po Uhrách i Čechách, a Šafařík zván na různá lycea za učitele. Vzpomínaje však na útrapy, jimiž prošel jako Slovan v Kežmarku, a vida, jak rozpínavost obrozujícího se maďarství vždy roste, odmítal Šafařík pozvání uherských škol a také do Prahy se mu valně nechtělo po neblahých událostech s „Počátky“, jež způsobiley tam veliké bouře, i po zkušenostech získaných několikaletým pobytem v Praze, když vracel se z Jeny. Já se Vám upřímně vyznám a povím — psal tom r. 1832 Kollárovi — co myslím, že já nad Prahu většího, horšího a slovenského Kocúrka znám. Jest tam, příteli, sídlo císařství a špe-

hounství celého slovanského světa, a největší zrádcové jsou našincové, ne Němci. Mně se až hnusí, když sobě připomínám měsíc tam ztrávený.“ Kromě toho obával se také, že by v Čechách jako evangelík nedosáhl veřejného úřadu. Tak Slovanský sever byl zavřen Šafaříkovi — evangelíkovi a na východ nechtěl. Nezbyval než jih a odtud skutečně došlo ho v květnu 1819 pozvání za profesora a ředitele nového pravoslavného gymnasia v Novém Sadě. Šafařík bez váhání přijal nabídnutí a ihned činil přípravy k odjezdu na nové působiště. Novým Sadem počalo nové období života i prací Šafaříkových.

Nový Sad.

Se srdcem plným nadšení a růžových nadějí vydal se Šafařík na začátku září r. 1819 na cestu do Nového Sadu: spěchal na slovanský ústav, do slovanského kraje, právě se probouzejícího, na čestné místo, odkud doufal mnoho „pracovati k národní kultuře“ pobratřeného národa. „Vystoupiv sotva z mládeneckého věku, byl jsem pln rozličných plánů a snů, pocítoval jsem v sobě síly a snahy obrovské a mněl jsem národu tomuto i sobě znamenitě prospěti“ (dopis Palackému 1832).

Již 15. září dorazil do města, čítajícího na 20.000 obyvatelů různých národností a věr, střediska obchodu, hnízda Srbsstva a zvláště srbské intelligence. Jaký dojem učinilo na Šafaříka, vypravuje s důstatek jeho list k Palackému (z 19. října 1819): „Město Nový Sad je znamenité. Píjdoucí sem se dosti vynadiviti nemůže, odkud z této nádhernost, lidnatost, vzdělanost. Jest to ně docela jiného, než se člověk naděje. Okolí Průpurskému je tuším podobné . . . Kolikráte jsem

Vás myslil v čas našeho vinobraní. To byste byl viděl opravdový poetický život čerstvého slovanského národu.“

A neméně příjemně dojala ho škola, jejíž vedení mu svěřeno: „Stavení gymnasia jest cosi nádherného; takového jsem ještě neviděl. Fundus náš bez mála 90.000 zl. vynáší a časem bude i více. Privilegium císařské krásně zní.“ Určovalot školu ku prospěchu národa, církve, jazyka a literatury slovansko-srbské jakož i ku povznesení vzdělanosti mezi kněžstvem a lidem pravoslavným v zemích císařských i královských.

S obvyklou svou energií a zápalem dal se Šafařík ihned do díla, ač formálně uveden ve svůj úřad teprv 26. října slavnou bohoslužbou a okázalými obřady, k nimž přispěl také sám latinskou řečí o dějinách založení gymnasia. Již 1. listopadu měly začít školy a připraveno nebylo posud ničeho. „Nevýpravná tíž“ visela na krku mladému řediteli. S jakým však zdarem podařilo se železné vůli překonati vše a jak toutéž energií i zápalem získal si záhy uznání a sympatií, o tom výmluvně vypravuje nám list archimandrity a básníka Mušického, potomního přítele Šafaříkova (z 13. pros. 1819): „Srbové jsou šťastni s panem direktorem Šafaříkem; skrze něho bude možno mnoho podniknouti a vykonati.“ A s tímž nadšením vítal Mušický Šafaříka i ve své ódě o několik dní později: „Již mi k břehu plynou přání má! V chrám srbských Mus vstoupil Šafařík! . . . Hle, ty otvíráš náš sobě nové synům národa, jehož duše všemu i otevřeny, co krásného, pravdivého, mravného . . . Vůdce mladých heroův srbských! Jiskry Švého lij v duše jejich, povznes ducha jich Darnass!“

Šafařík dověděl se ovšem záhy o těchto pro-

jevech uznání; potichu jej blažily, do veřejnosti pak byly mu novým ostnem, pudícím ku práci tím úsilovnější. Maje na mysli vznešený úkol, od samého mocnáře určený ústavu, staral se o to, aby gymnasium přes latinské učení a úřadování sloužilo ku prospěchu národa i jeho vzdělanosti, a to tak horlivě, až přátelé jeho v Praze, Pešti a Prešpurce obávali se jeho úplného posrbštění: „Šafařík dle zprávy Palackého již jen jako ve snách o naši literatuře mluví a od polu hnedle posrben jest. Aspoň Slovan!“ psal Jungmann A. Markovi 1. pros. 1819. Ku prospěchu jazyka a literatury slovansko-srbské zamýšlel také se svými přátely Magaraševicem a Mušickým založiti stolicí pro slovanský jazyk, ale šlechetné tyto snahy nedošly splnění pro nepřítelů doby — a představených ústavu, mnichů! Kolik však přece z úkolu svého vykonal, svědčí podnes nejen dojmavá vděčnost a vřelé vzpomínky národa Srbského na Šafaříka a jeho působení v Novém Sadě, ale také dva veliké pomníky: Srbský Letopis a Srbská Matice, mající pro literární a kulturní život srbský asi ten význam, jaký pro nás měla a má Česká Matice a Musejní Časopis.

Na cestě vedoucí k tomuto povznešenému cíli setkal se záhy mladý Čechoslovan přátelsky s muži nadšenými týmiž plány a sny o obrození národa, nepřátelsky pak s protivníky Slovanstva anebo aspoň protivníky volného ruchu a pokroku v literatuře srbské. K oněm patřili především Slavkovský a Magaraševič, nejbližší a do r. 1823 také asi jediní společníci Šafaříkovi v Novém Sadě. Slavkovského, jak sám vypravoval, hi Šafařík svým teplem, „aby v něm Slovan neustýč navštěvuje ho tu v Karlovicích, kde byl profesorem, tu přizýváje k sobě, aby pokochali se s

lečně buď ve výtečných názorech Rakovieckého do života Praslovanů neb bavili se čítáním Kralické bible, jež Šafaříkovi od dětství zůstala drahou. R. 1824 ztratil Šafařík tohoto milého přítele. Odešel na lyceum kežmarské „k nemalé bolesti“ jeho.

Druhým blízkým druhem a slovanským spolupojovníkem Šafaříkovým byl Jiří Magarašević (nar. 1793, zemř. 1830 v Novém Sadě), professor na gymnasiu novosadském od r. 1817, spisovatel, sběratel starosrbských památek a přítel Kopitarův, Mušického i Vuka Karadžiče. O poměru mezi Magaraševicem a Šafaříkem vypravuje nám nejlépe list onoho, poslaný 1823 Hadžićovi do Pešti: „Kolik mne povinnosti mého povolání s naším p. direktorem spojují, tolik mne dvakrát více s ním sdružuje naše stejná (neboť v tom lehce neustupuji) láska a horlivost k celému slovanskému a jmenovitě srbskému národu. S ním o všem, co mi na srdci leží, upřímně rozmlouvám, s ním spolu o všem cítím, spolu o každém nedostatku, jichž jest nespočetné číslo, toužím a hořekuji; s ním plány činím, jak by se tomu lépe odpomoci mohlo. A což jest divu, že mezi mnohými není i takových nedostatek, u kterých my sami ztřeššího dne, když s klidnější myslí a s chladnou krví o tom rozmýšleti začneme, vidíme, že sníme a paláce tam stavíme, kde ani písku není. Ale jsou i takové sny, které jsou člověku v toliké míře milé, že když se probudí, docela lituje, že ještě dále nesní. „nežívá slasti, které mu skutečnost užívati neouští. Příjemné jsou sny zamilovanému o jeho š, příjemné jsou i tehdá, když se docela probudí a vidí, že to byly jen sny; i kdo mu to že za zlé brátí? Což není týmž právem i tomu, ž národ svůj miluje do zbožňování, svobodno, „sníti o národu a jeho prospěchu?“

Co bylo asi obsahem těchto snů, vypravují, neb aspoň napovídají nám často dopisy Šafaříkovy Kollárovi: společné odbírání slovanských knih a novin, vědecké výlety do okolních klášterů za sbíráním a studiem starých památek srbského jazyka i literatury, ustavení společnosti literární, založení časopisu a jiné plány ku povznesení národa i slovanské vzájemnosti. A že ne vše zůstalo snem, ukázal Srbský Letopis, jenž od r. 1825 pod redakcí Magaraševicovou vycházejí tak dobře plnil svou úlohu, že přiměl Šafaříka k zasloužené pochvale: „Vězte a věřte pevně, že slovanštějších Slovanův nad Srby nemáme“ (dopis Kollárovi 1826).

R. 1830 opustil také tento přítel Šafaříka, skonav dosti náhle v lednu plícní chorobou. Šafařík provázel mrtvého druha k hrobu a nachladiv se, sotva sám vyvázl z nebezpečné nemoci.

Mnohem volnější svazky poutaly Šafaříka k ostatním přátelům jeho v Novém Sadě a v okolí. Nejdůvěrněji byl znám asi s Lukiánem Mušickým, vynikajícím básníkem a ctitelem svým již od prvního vystoupení v Novém Sadě a nejosvícenějším z vyššího srbského duchovenstva (nar. 1777). Od r. 1812 byl archimandritou kláštera Šišatovce na jižní straně Frušské Hory, kdež často hostil přítele Vuka. Šafařík ctil ducha tohoto muže již v Jeně a tím více si ho vážil, přišed do Nového Sadu a poznav jeho ušlechtilé snahy: „Vyjmu-li Mušického, není člověka, který by si na těchto věcech (rozvoji literatury) něco více záležeti dal“ (dopis Palackému 1822). Mušické navštěvoval Šafařík v jeho „lesní pustině,“ s n promlouval a radil se o povznesení gymnasia, k němu utíkal se, sbíraje předplatitele na dějiny slovanské řeči a literatury, až odcizení jeho literatury cizilo jej také Šafaříkovi.

Dosti blízko stál Šafařík také k Theodorovi Stratimiroviči z Kulpína, inspektoru arcibiskupského dominia v Dalji a assessoru soudní tabule komitátu bačského, virovického, sremského a hevešského (nar. 1778). Byl horlivým podporovatelem srbské literatury a s Šafaříkem záhy se spřátelil: Pobýval Šafařík již r. 1821 o prázdninách u něho v Kulpíně a v Novém Sadě bydlil, maje u sebe syna jeho Miloše, v domě jeho od r. 1821 do 1823. Theodor Stratimirovič byl také horlivým podporovatelem prací Šafaříkových na př. dějin literatury, prací kartografických, památek srbských: „On zde byl jediný, od něhož bych v čas potřeby nějaké pomoci byl dosíci mohl,“ psal Šafařík Kollárovi po jeho smrti r. 1832.

Sám úřad gymnasiální a záhy ovšem také jiné věci sblížily Šafaříka s hlavou vši srbské církve, s arcibiskupem a metropolitou karlovickým Štěpánem Stratimirovičem šlechticem z Kulpína (nar. 1757 — zemř. 1836), mužem vysoce vzdělaným zvláště v oboru jazykozpytu, dějepisu a církevního práva, přítelem Schlözerovým, Kopitarovým, Dobrovského, Kollára a j. učenců a horlivým vlastencem srbským, ale také nesnášenlivým, umíněným... zvláště proti jazykové a pravopisné reformě Vukově. Šafaříka vedle služebních poměrů poutala k tomuto muži jeho učenost, jeho bibliotéka, stále doplňovaná a bohatý archiv karlovický. Avšak právě při tomto muži přesvědčil se záhy a často, že pod rouškou učeti přece jen skrývá se mnich „čekající jen na ležitost, aby pod pěknou zástěrou znik národní kultury a osvěty srbské udusiti mohl.“

Ža doby, kdy Šafařík přišel do Nového Sadu, takovou zástěrou literární boj o jazyk a právo. Srbové psali totiž až do XVII. stol. svér

jazykem promíšeným živly staroslovanskými. V 18. století vlivem ruských knih církevních i světských přišla v obyčej míchánina staroslovansko-rusko-srbská, dnešnímu pokolení z části nesrozumitelná a divná. Dositej Obradović († 1811) první se ve svých spisech vrátil k živé mluvě srbské a tím šíře osvětu do nejširších kruhů popudil na se duchovenstvo, zvláště od té doby, kdy Vuk Karadžić spojil s bojem proti starší míchánině jazyka také boj proti starému pravopisu. Dojem těchto věcí na Šafaříka máme v jeho listě Palackému z 2. srpna 1820: „Zde jen sváry a sváry mezi učenými o starý a nový jazyk. Mniši drží literaturu, vzdělanost a národnost na uzdě. Ti pak jsou všickni mrákotorodci.“

A toto poznání, tato trpká zkušenost, které nabýval čím více, čím dále v Novém Sadě žil a své okolí poznával, ta byla prvním mrazem, jenž uhodil na naděje, plány, zápal nadšeného mladého Slováka, zakalil mu spokojenost a klid na jeho působišti a posléze vzbudil ty trpké žaloby na „mnišstvo, jež by rádo potlačilo a udusilo každú i tu nejskrytější jiskru národního osvětlení. Jim jen slepota a poddanost vhod — při té jim vesele brada roste. Domníváte se, že mnišstvo může přestati mništvem býti. — Vím a dopůstím, že mnich mnichem býti přestati může, ale mnišstvo mništvem nemůže — a zvláště ve hlavě své, v koncentrované hierarchii. Odtud pochází to pronásledování učenějších v národu, jako nyní Mušického . . . Domníváte-li se, že by tyto dvě gymnasia stály, kdyby to národ takřka na sílu byl u císaře, dozajista pro tajné žádosti a vůli mnichův, nevydržel? Žádr mnich na to ani babku nedal ze svého měšce, cokoliv svět myslí a rozpráví — všecko od měšťanů pošlo. Mnichové jich zláště proto zrušiti nechtěj

poněvadž vědí, že by se jinaké mládež ku katolikům a evangelikům obrátila. Ale na tom ovšem pracují, aby mládež na těchto gymnasiích a v jich seminarium zhlúpěla“ (list Šafaříkův Kollárovi z 30. května 1827).

Odtud ty Šafaříkovy vzpomínky na ráj v Prešpurce, a záhy také stesky na odloučenost, osamělost v listech Kollárových: „Stěžujete-li sobě Vy, že ve dvou živlích dýchati musíte,“ píše již 14. února 1821 příteli Kollárovi, „toť já naříkati musím, že ten jediný, v němž pluji, spatřený a zamilovaný studnice ráje ach tak daleký jest.“

Jena bývala mu „vyhnanstvím těla, ale rájem ducha,“ Prešpurk rájem ducha i těla, ale Nový Sad již od počátku r. 1821 jest mu „vyhnanstvím ducha,“ pro Šafaříka nepoměrně trapnějším: „Jak Vám závidím teď toho štěstí Vašeho, ježto předce častěji i s vroucími přátelskými slovanskými dušemi obcovati i k napomáhání národní literatury, a tudy vyššího života přispívati můžete! U mne bohužel téměř všecko pusté leží: však péro ducha zlámáno! Všecko mé čtení se stavuje na čtení a přemítání těch nemnohých spisů novějších, jichž se mi zde dostává; nebo co jsem koli zde posud trudnou myslí formovati počal, to vše nemélo zniku“ (dopis Kollárovi 4. srp. 1822). A podobně píše Kollárovi 17. bř. 1828: „Vaše položení v mnohém ohledu přece literárním pracím příznivější. Můžete časem některé knihy shlédnouti — o nichž se nám snad ani nesnívá.“ Avšak nejen tato odloučenost od světa a literárního ruchu slovenského tížila Šafaříka a jeho vědecké plány, u tak drahé.

Záhy přistoupilo k tomu i sklamání v úřadě, již od r. 1821 je mu „jhem školským, pracovním blátem, v němž vážne cele.“ Ovšem k ne-

chuti té přispěl také latinský mechanismus „slovanského“ gymnasia, na němž Šafařík marně usiloval zavést řeč a literaturu srbskou!

V této osamělosti duševní měl Šafařík jen dvojí útěchu: rodinu a studie.

Z počátku žil v Novém Sadě velice mládežnicku. Student Jiří Pantelin dělal mu famulusa, vařil snídani, budil ho z rána atd. Ale již r. 1822 založil sobě „domácí ráj“: „Naděje se od přátelské laskavosti Vaší srdečného podílu na mé radosti“, píše o svém sňatku Kollárovi 4. srpna 1822, „oznámíti Vám musím, že ten Slovák Rosovák, co někdy trioletty a ballady psal a sonetty rýmoval, potom tři časové písničky nakouzl, nyní novou domácí činohru začal, ačkoli ne sám více, alebrž se ctnou pannou Boženou Julii Ambrosy, jakožto ode dne 17. června svou přemilou ženou.“

Kolik štěstí, útěchy tato jemná, výborná paní přinesla v život Šafaříkův, čím byla mu v opuštěnosti novosadské, vypovídá dostatečně list jeho ke Kollárovi z 24. dubna 1824: „Volte sobě ženu — jako já. Slyšte hlas upřímného svého přítele. Přejž Vám nebe duši, jakou mně — potom jděte směle bouřkám života vstříc.“

Že pak brzkým rozmnožením rodiny o dceru Ludmilu (nar. 21. února 1824) domácí ráj Šafaříkův tím více se rozjasnil a oživnul, sotva třeba připomínati. Bohužel radost ta netrvala dlouho: již v dubnu 1824 zemřela dceruška tato a teprv v létě 1825 ztráta její nahrazena Milenou „usmívavou a kvetoucí jako róže“ a v lednu 1827 synem Mladěnem Svatoplukem, miláčkem rodičů i přátel.

Mimo rodinu měl Šafařík jen málo přátel v Novém Sadě, aspoň do r. 1823, jak vysv z jeho listu ke Kollárovi (2. února): „Já :

ještě nemám jiných společníků kromě Slavkovského a prof. Magaraševíce.“ A kromě toho všickni ti srbští přátelé, ač tak blízcí tělu, přece srdci Šafaříkovu zůstali celkem vzdáleni, aspoň vzdálenější než druhové jeho mládí Benedikti, Palacký a Kollár, s nímž seznámil se snad krátce před odjezdem do Nového Sadu. Vytrvale si s nimi dopisoval, zvláště s Kollárem, méně o sobě, více o národu, Slovanství, vědě, literatuře.

A také na Jungmanna nesmíme zapomenouti, který od pražské návštěvy Šafaříkovy a vydání „Počátků“ velmi přátelsky přilnul k Šafaříkovi i Palackému. „Našemu milému Šafaříkovi také dnes pší“ — čteme v listě Jungmannově ke Kollárovi z 15. února 1821 — „Vy jste má nejmilější trojice.“ A o rok později (20. února): „Nedejtež našemu milému Šafaříkovi docela usnouti v československé literatuře.“

A že i Šafařík s touž vřelostí vzpomínal na pražského „batušku“, vyčítáme z dopisu jeho Palackému (22. ledna 1824): „Kýž Bůh popřeje tomuto spanilomyslnému muži života, zdraví a síly, aby tento národní poklad (Slovník) co nejdříve k obecnému kořistování z něho podatí mohl.“

Vedle dopisování zajížděl si Šafařík občas ke Kollárovi do Pešti (na př. o Velkonocích 1821), a tu pak scházívala se celá čtveřice přátel: Šafařík, Kollár, Palacký a Blahoslav. O čem pak nejvíce rokováno v takových schůzkách, naznačuje Šafařík v dopise Kollárovi (6. ledna 1823).

„I já jsem nezadrhl celé: i já hodlám vše. Především bych přál, kdybych zde nějakou věc stlouci mohl, o níž budoucně více. Zašel bychom si položili, abychom se ročně někde i, a tam čas provedli, jako my v loni: každý nám nářečí celoroční zprávu dal, se svého pra-

cování v literatuře, napomáhání národství etc. počty složil, něco slíbil etc. slovem: abychom se takto vespolek posilňovali, a co včeličky rozptýlené, sem i tam poletující po lukách, snášeli naposledy výbitek prací svých do jednoho oulu. Což? nemohli-li bychom nějaký časopis polský a ruský objednat? Já vždy myslím, že bysme se my, jsouce tak slabí, tam kde více ohně, sehřívati měli My zde stlučeme nějakou společnost, sebereme peníze, a pošleme Vám to. Co se Vám o tom vidí?"

Velice těšival se Šafařík na tyto schůzky *) a dlouho, dlouho na ně zpomínával se svou chotí. Bohužel, radost jeho bývala řídká, a Šafařík se svými vřelými city i smělými plány musil se obmeziti na listy. Odtud shledáváme v těchto listech živý obraz jeho srdce i ducha, jeho života, utrpení i prací. A zvláště dopisy ke Kollárovi jsou tu neocenitelné. Spolu s ním horuje o Slovanstvu, běduje nad útrapami a temnou budoucností vlasti, s ním snuje plány ke slovanské vzájemnosti, vymýšlí prostředky k zachránění i povznesení národa, přemýšlí o rozkolu československém, radí se o vědeckých pracích.

Vyčítáme z této vzájemné důvěrnosti, že pojily oba přátele nejen společná minulost, ale i stejný osud, stejná horoucnost vlastenecká, stejné nadšení slovanské. O těchto posledních sotva naši bychom jinde upřímnějších slov. Sálá z nich stejně vřelost lásky Šafaříkovy i jeho skepse, svědčící,

*) R. 1823 měla taková schůzka býti pořádána zcela až ve Vídni, jak psal 11. února 1823 Jungmann M kovi: „Naši Slováci chtějí se sjíti letos o prázdninách Vídni a zvou nás tam k přátelskému shledání; nepřijďen tam — nás za rok dva navštíví, nechť prý jsme, kde chceme. Já ještě Vídne neviděl, a pročťž mám něco chuti tam zabratí.“

jak mnoho a hluboce přemítal o tomto předmětu. „Mé největší neštěstí jest — psal 1821 Kollárovi — že obětovav nejkrasší část života svého zamyšlení onoho krásšího života národu svého, teď v síle mužství na to hleděti musím, kterak se ten blyskavý, bublinový svět mládenectví bourá, až na-posledy nezůstane z něho nic, leč prouh rány, kudy šel blesk a srdce roztrhl. Ale Vy se domníváte, že ještě všechno ztraceno není! I já . . . až podnes v lepším okamžení tak smýšlím a tak cítím, jako jsem již před pěti lety smýšlel a cítil . . . Ano, já až podnes hotov jsem všechno za milý národ svůj položit, i život; nebo ovšem lépe jest oslaviti národ svůj smrtí, než jej znectiti životem. . .“

V této vřelosti byl Šafařík za jedno nejen s Kollárem, Jungmannem, ale s také Hankou, Dainkem a j. Ale cesty i cíle, jimiž a k nimž tato láska bráti se měla, představoval si docela jinak. Poslední snili a mudrovali o novém jazyce, o nové abecedě všeslovanské, tiskli mluvnice toho druhu atd., doufajíce, že tak nejdříve srostou různé větve slovanské. Šafařík plánů těch nejen neschvaloval, nýbrž přímo je odsuzoval jako filologické náměsícnictví, nebezpečný příznak úpadku národního života našeho: „Nemohu nijak zatajit, že každá takováto práce mysl mou jakúsi bázní, jakýmsi nepokojem naplňuje a búrčí. Jest-li zajisté užitek takovýchto hypermetafysických motlanin prachmalý anebo ničádný jest, slušné se tázati můžeme, nezníká-li odtud nějaká škoda? — Vy, nevím, co nad to oddíte; já tak soudím, že z takých nezralých plodův abytná škoda literatuře naší povstává. Mně se, že epocha nových řečí a náboženství už přešla, stala. Novoty tohoto druhu předně našincův, k ještě slabých, nedospělých, sem i tam se slyšících, jen matou, nechť k řeči zbuzují, ba

jestli snad při nich něco jedné nebo druhé straně nepřijemného, nenávisť mezi bratry rozsívají, což najhoršího jest; po druhé u cizozemcův nás vystavují jako hypermetafysických počítalcův; oni se potom nám a našemu jazyku posmívají, je zlehčují, v ošklivosti mají etc., etc., etc.“...

„Milý příteli, buďte přesvědčen, že jestli národnosti pomoci chceme, dolů, k národu a řeči, jak jest, ne k aetheru a jeho hloubem pohlédati máme. Věk Kyrillův a Methodějův už přestal, jak náhle lidé přestali žalud jísti . . . to, která slovenská nářeč a která slov. abeceda bude všeslovenská, už nerozhodne více péro, už rozhodne jen meč — potokové krve vyryjí čáry liter — tam, kde jich nejvíc poteče, tam znikne řeč a abeceda všeslovanská. To, co sem zde o všeslov. abecedě poznamenal, já časem svým i jiným všeslovánům povím.“ (Šafařík Kollárovi 1. března 1826.)

Ještě po letech plných zkušeností i studia zůstal Šafařík věren tomuto názoru, jak svědčí jeho list k A. Markovi z 18. ledna 1850 :

„Se zásadami (v minulém listě) pronešenými, i co se týká společného literárního jazyka, v theorii i ideí ouplně se snáším, ačkoli s praktického stanovíště předvídám, že jest-li ne všecko, aspoň mnoho pro nás a náš věk zůstane pium desiderium. Pokud nás zevnitřní síla zevnitřně nesjednotí a potom teprvé z celku Bůh nového duchovního života nevyvede, marněť bude namáhání jednotlivých učených nahraditi nedostatek politického bytu buď jedním pravopisem, buď jedním spisným jazykem — rozlétne se na různu a budouc ještě víc než nyní. Než nechme již toho prozředlnosti.“

Ohledem na písmo radil Šafařík spokojiti s českým, jež pro „akcenty“ má za nejdokon^{al}e

anebo s kyrillským, jehož výbornost chválí sama cizina. Ohledem na jazyk a mluvnicki žádá důkladné vypsání stávajících slovanských jazyků, jež by bylo mostem ke vzájemnému poznávání a sblížování:

„Bože můj, kdyby u nás bylo jen jiskry národního života, nebyl-li by už dávno tento nebo onen slovenský filolog sepsal súhlasnú grammatiku všeslovenskú, t. j. grammatiky všech desatero slovanských nářečí podle jednoho sústavu dohromady spojil, abysme se pomocí jedné knihy všem nářečím snadně naučiti mohli. Ta věc by nyní při tolikých dobrých grammatikách byla snadná — ale my sobě nelibujeme realnosti, hmoty, života — povětrí snadněji lapati. Takovúto grammatiku súhlasnú sem já očekával od p. Herkla, která by každému své nechala a opět nás spojila — tato nás ze všeho, což nám buď jak buď drahé jest, teprv vyzúti, a pak nahých spojití chce. Z té příčiny, poněvác uvedení nových figur, a zláště potupení kyrillice u 35,000.000 Slovanův, na díle samostatných, na díle ještě jen k budoucé samostatnosti se hotujících panujúcé, slabú naději smíření činí, ba strach většího odcizení sebe budí, s nepokojem a s jakousi bázní pohlédám na spis“ (dopis Kollárovi 1. března 1826).

A téhož způsobu a obsahu jsou i ostatní prostředky, jež Šafařík navrhuje k uskutečnění slovanské vzájemnosti: obětavé vzdělávání lidu, pěstování vědy, vzájemné sdílení o kulturní kořisti. Z té příčiny přál si více pilných rukou než horoucích hlav, pobízel k vyhotovení spisků pro lid a zvláště mládež, staral se o to, aby společně s Kollárem a j. odbírali noviny české, ruské, polské, ba po příkladě srbském pobízel již r. 1827 k založení Slovenské Matice. Nešetřnost k lidu a jeho vzdělávání popuzovala ho až k ostrým slo-

vům. Když na př. sám Šafařík poslal Kollárovu čítanku jistému příteli k rozšiřování a ten mu odpověděl, že posud nikdo se o ni nepřihlásil, psal Šafařík Kollárovi (1826): „Co tu děláš? Tito hňupové ani jen rukú sáhnúti nechtějí, kde jim do měšce neteče! Není-li to k zúfání!“

A jak pečlivý obsah žádal pro spisy národní, svědčí jiný list Kollárovi (ze 4. srpna 1822), v němž horlí proti „neřádům, proti hnusným oplzlostem,“ kterýchž se Palkovič jako jiní Slované dopustil ve svém Slovníku: „Hanba nás Slovanů! To pak jsou slovníky pro školy, pro mládež, pro lid. Který Němec vydává slovník řeči své pro obecnost národní, takovými špinami zprznil sebe a charakter národu svého!“

S povznešeného stanoviska slovanské vzájemnosti posuzoval Šafařík i rozkol československý, jí prozářeny jsou i literární práce jeho novosadské, především plán o vydání sbírky národních písní slovenských.

Národní písně.

Herderem odkryta záclona, zakrývající bohaté vnady a půvaby prstonárodní poesie vůbec a slovanské zvláště. Šafaříkovi, ctiteli a žáku Herderovu, nemohly půvaby ty zůstatí cizí a v skutku již v době studií jenských, kdy seznámil se se spisy Herderovými, horoval pro poesii prstonárodní a zůstal jí přítelem na vždy. Již v Jerne-li dříve, poznal sbírku Vukovu a Pračovu, zmiňuje se již i o písních novořeckých, valašských a cikánských; odtud také zaslal památné Pramluvení k Slovákům, oplývající chválou národních zpěvů:

„Cena národních zpěvů a písní vůbec a slovanských zvláště ode všech věci povědomých dávno uznána jest a kdo sám čarodějně moci jejich z sbírky Stefanovičovy pocítiti nechce, ten sobě aspoň to přecísti račí, co vídeňský recensent (1816 v březnu) o nich říká. Jestliže v aesthetickém ohledu přirozená prostota a milostnost jejich každého, kdož si, třebať Herderem nebo Göthem není, an se tito za národní písně nestyděli, pravidla aesthetiky, jak náleží, z hlavy vybije a uměleckého tvoření tam, kdež ho nemá, hledati nebude, každého, kdož je s neporušeným srdcem čítá, zaujíti musí . .“

Však nejen na aesthetickou cenu znal již tehdy upozorňovati, nýbrž stejný důraz kladl také na význam jejich pro zkoumání jazyka slovanského i jeho nářečí a na jejich svědectví o libozvučnosti češtiny a slovančiny i nabádal k horlivému sbírání jich. Na ukázkou přidal tehdy Šafařík několik písní slovanských, sebraných od Blahoslava a několik ze své paměti, aby ukázal, že i my co sbíráti máme, a vytiskl je věrně nenabíjeje jich na české kopyto — aby se prvotný jejich charakter nesmazal a neztratil — i doufaje, že se proto ani p. Dobrovský ani p. Kopitar nepohněvá. Tehdy již také přemýšlel o systematickém vydávání písní vzhledem k jazykové příbuznosti různých krajů s češtinou, polštinou atd.

Nemenší chválu vzdává Šafařík písním národním v „Počátcích českého básnictví“ r. 1818. Při takovém názoru bylo ovšem přirozeno, že sotva vrátil se z ciziny do zpěvné své vlasti, jal se horlivě sbíráti plody prstonárodní Múzy. Do února 1818 sebral již bohatou sbírku i chystal se vydati ji Kollárem v pečlivém výboru. Jen jedna obava při tom skličovala: „aby vydání našich zpěvů nebylo zmatek nezpůsobilo; ne tak onen mez“

starými bohomluvci a jinými u víře mdlými (nebo o ty slabá starost), jako onen mezi nedospělými v jazyku Slavie, kteříž by snadně věci té zle užiti a časem tu velikou vinu na nás uvaliti mohli, že jsme první ze všech zmatek a ještě větší zkázu do ubohého literárního našeho života přivedli.“ Jaký to zmatek děsil Šafaříka, napovídá v listě Kollárovi z 10. března 1822, kdež obává se, aby se nenalezli „slepí následovníci, kteří to za heslo držeti budou, aby psali, jak lid mluví, jako kdysi Bernolák. Což Bůh uchovej!“

V témž listě udává také motiv svých obav, svou zkušenost totiž v Srbsku, kde Vukovo vydání písní odcizilo lepší lidu část národnosti a literaturě, ježto „Vuk a jeho pomocníci, nešetříce ničeho, což buď zastaralým obyčejem buď domněním a zřízením církve aneb kteroukoli jinou formou v národu zasvěceno, zbouřili nejprv duchovenstvo proti sobě a to opět pobouřilo lid.“

Přes tyto obavy dal se do redigování své sbírky; ale množství materiálu a stále doléhající práce jiné, zvláště školské, odňaly mu chuť k tomu na tolik, že již 10. bř. 1822 chtěl Kollárovi přenechat svou sbírku tak, jak jest. Přímluvy Kollárovy upekojily ovšem časem rozpaky, zvláště když zároveň vyšla sbírka Čelakovského, ale ke konečnému spořádání a vytřídění sbírky již ho nepřiměly: Srdce jeho lnulo již k jiné práci, k historii literatury. Pro vydání písní zbyly jen pokyny, rady Kollárovi, jenž se osiřelé práce horlivě ujal. V lednu 1823 poslal mu svou sbírku radil vydati písně v náhodném pořádku, nabádal k napsání úvodu — měl býti tištěn latinkou, písma obyčejným písmem — v němž ne tak o písních iž daleko stojí za srbskými, ruskými atd., i

spíše o jiných věcech pro Slováky a Slovany důležitých promluvíti by se mohlo.

Přání Šafaříkovu vyhověl Kollár záhy. Již na počátku r. 1824 — ne-li dříve — měl Šafařík předmluvu jeho v rukou a ač neobsahovala, co v ní chtěl mít Šafařík, zdála se mu býti výborná: tak ze srdce mého a z mysli mé jest vyňata, že k ní ani slovíčka doložiti nemohu.“ (24. dub. 1824.)

Jiné pokyny Šafaříkovy týkaly se formy vydání: český pravopis měl býti základem, ale zároveň mělo býti vše vyznačeno, čím se slovenčina dělí od češtiny atd. K tomu vysoce zajímavé příklady, svědčící, jak znal a kolik přemýšlel o slovenském nářečí a jeho podřečích i poměru jich ke staré i nové češtině.

Posléze ještě jednu radu má: aby nebyla zmíněna jména vydavatelů: „To mnohé přestrojování plodí jen nedověřování,“ píše patrně po trpkých zkušenostech s „Počátky.“ Když by Kollár nemohl se podepsati — pro svůj úřad — mělo se dáti jméno Šafaříkovo a Blahoslavovo s pseudonymem Kollárovým a Šafařík chtěl vzíti zodpovědnost za sbírku i předmluvu (24. dubna 1824). — Tak vyšla posléze sbírka ve 2 svazcích pod názvem Písně světské lidu slovanského v Uhřích. Sebrané a vydané od Pavla Josefa Šafaříka, Jana Blahoslava a jiných. (v Pešti 1823 a 1827.) Rozpaky a jistou nechuť Šafaříkovu při vydávání této sbírky mylně bychom vykládali za úbytek nadšení pro prstonárodní Musu. Když Kollár v tom smyslu se mu vyjádřil, odpověděl mu upřímně a pravdivě: „Já cenu Vašich slových písní poznám a vážití znám, an sem je na první s Blahoslavem zbíratí počal a v Hrobových listech tlačiti dal. Jen za svatý Codex

našeho Slovanstva jich držeti nemohu. Jest tu dobré smíšeno se špatným“ (18. led. 1828).

Ještě určitější svědectví nalézáme v Historii slovanské literatury, ve Starožitnostech a j. pracích Šafaříkových i v jeho listech.

V Historii mluví o nich vždy s plným uznáním, prohlašuje je za prvý stupeň vzdělání národa, jenž procitl k vědomí vyššího duševního života, za předsíně vedoucí v posvátný chrám vážné vědy (str. 65), oceňuje veliký jejich význam historický, básnický, mluvozpytný, národopisný i nabádá nadšeně k jich sbírání.

A s toužou láskou, s tímže hlubokým porozuměním cení je i ve svých Starožitnostech. Jsou mu tektutým i bohatým pramenem a spolu s příslovími a pořekadly tají ještě vždy mnohou vetchou šlépěj bývalých národních pomyslů a zvyků. Jsouce nejednou mnohem staršími, nežli se na oko býti zdají, poskytují zrnéčka nejen v ethnologickém, ale i v historickém a mythologickém ohledu závažná (I. 26—27).

A rovně píše i o národních pověstech, v nichž, pokud jsou původní, staré, přesné, věrné dochované, zrcadlí se vnitřní život národa, jeho smýšlení a cítění, zkrátka jeho duševní bytování:

„Ačkoliv jim cena historické jistoty a pravdivosti připsána býti nemůže, však nicméně pro vzdálené potomstvo vždy jsou vzácní ostatkové starožitnosti, čarodějní hlasové zvěstující vděčným vnukům památku prvotného bytování pradědův jejich v rozmilé vlasti české. Pověsti české prostotou a vnitřní pravděpodobností svou nad ji znamenitě předčí“ (II. 438).

Posléze ještě jedno výmluvné svědectví v článku Bibliografický přehled sbírek slovanských národních písní (Čas. Mus. 1838), ur

ném pro ty, jenž o sbírkách národ. našich písní nadběžné známosti nabyti žádostivi jsou, by opatřice sobě hlavnější z nich, *sami obrasnost, ano celou mysl svou, jest-li svěží, chopná, v cizotu neobutá, kocháním ve přirozené krásě slovan. těchto květohradů rozplamenili a k vyššímu, umělejšímu letu nastrojili, jestli pak přesycením módního romantismu zmožend, zapájením jí z těchto tekutých pramenů opět zacelili a ku předešlému zdraví navrátili.* Významný to doklad, jakou cenu přikládal Šafařík aesthetické stránce písní pro poesii umělou.

Dějiny slovanského jazyka a literatury.

Nemenší útěchu skýtal Šafaříkovi v Novém Sadě studium, ovšem poněkud jiného druhu, než na jaké navykl v Jeně a v Prešpurce. Bylo to studium pramenů jihoslovanského jazyka a literatury, pro něž nemohl Šafařík naléztí lepšího východiška, než Nový Sad. Ve blízkých Karlovcích sídlil patriarcha, přítel Šafaříkův, s bohatou bibliotékou a archivem, v nedalekých dolinách lesnaté Frušké Hory krylo se množství větších i menších klášterů se vzácnými památkami srbské starobylosti.

A z těchto bohatých zřidel, posud namnoze utajených před slídivým okem badatelů, jal se Šafařík, sotva poněkud se ohlédl v novém domově a spořádal záležitosti školské, kořistiti měrou nejhojnější, podporován dosti ochotou svých přátel: aiskupa, Mušického, potomního biskupa Štěpána Škoviće, Josifa Rajačice, Platona Atanackoviće, Muele Mašireviće a j. Přispěním jich dostával i množství starých tisků, listin a pod. buď v originálech nebo v opisech i z míst a krajin vzdá-

lenějších, z Chorvatska, Dalmacie, Slavonie, Srbska atd.

A s jakou chutí zahloubal se Šafařík do těchto pokladů, svědčí jeho list ke Kollárovi z 2. února 1823: „Že já zde tak docela, jak se zdá, nezahlálím, snadno můžete mysliti. Ale není jiná — silou se v těchto věcech nic vynutiti nedá. Jediné k čemu srdce táhne, to se daří. Mne teď zajímají filologická a historická studia. Naději se, že Vám ještě tohoto léta budu moci něco na pochoutku předložit.“

Takovým způsobem sebral Šafařík bohatou sbírku vzácných jihoslovanských knih a rukopisů, jakou snad nikdo nemohl se honositi, a nashromáždil tolik zpráv, pramenů a vědomostí o Jihoslovanech, že se mu nikdo ze současníků nemohl vyrovnati. Prvým ovocem tohoto studia byla „Historie literatury Slovanské dle všech nářečí,“ základ vědecké slávy Šafaříkovy ve světě slovanském. Prvé návržení její sahá až do dob jenských studií, kdy byla mu již „nejrozto-milejším předmětem pod sluncem.“ Dobrovského „Slavín“ a „Slovanka“ byly mu tehdy předními prameny a soukromá potřeba hlavním účelem.

Teprve r. 1821 umínil si Šafařík podati dílo své také veřejnosti i počal je zároveň doplňovati, rozšiřovati podle vzoru a plánu literární historie Wachlerovy. Od té doby téměř v každém listě nacházíme zprávu o nenáhlém, ale důsledném vývoji myšlenky té:

„Já pomaličku opět v historii literatury všech slovanských nářečí pracovati počínám. Teď o bibli^a z pramenů čerpám. Pustím něco na sv^o z částky ve slovanských časopisech (Kroku

*) V Kroku chtěl uveřejniti přehled srbské literatury „pokud možná obšírně a úplně vypracovaný“ (list Kollárovi 28. června 1823).

z částky v německých na zkoušku," píše 6. ledna 1823 Kollárovi.

A jak drahým stává se mu čím dále tím více nové studium, jak dle vzoru Wachlerova a zajisté také vlivem nedotknutých posud pramenů srbských šíří se z literární historie na historii vůbec a také na jazyk, vyčítáme z uvedeného již dopisu Kollárovi z 2. února 1823, v němž píše: „Mne teď zajímají filologická a historická studia.“

A s touž laskou zmiňuje se stále svému příteli o svém díle, jež spěchá ukončit dříve, než by pominula chuť. Tak 13. června 1823: „Já do Pešti tohoto podzimu sotva přijdu — rád bych tenkrát pracoval — aby to dílce bylo do 1. ledna 1824 hotovo. V čas školských prací oukol denní zabírá síly. Zmarním-li tyto prázdniny školské, nebudu nikdy hotov — do budoucích snadno by i chuť pominouti mohla.“

Chuť sice nepominula, ale dílo i spisovatele přepadl zákeřnický nepřítel jiný, ještě mnohem horší, protože na vždy zanechal stopy v duševním i tělesném *) organismu Šafaříkově a do smrti otravoval jeho život. Vynořil se z bažin novosadských a živen vědeckými výlety do chladných archivů i stálým seděním nad památkami srbské minulosti vystoupil tak hrozně, že byl v nebezpečí až život Šafaříkův. Jméno jeho byla těžká nemoc, o níž dovídáme se z dopisu Šafaříkova Kollárovi z 26. pros. 1823:

„Já jsem psaní Vaše dostal již nemocen jsa, — ž posud pro touž nemoc a neslýchanou slabost literky Vám odpovéditi nemohu. — Byv dlouho celý a stukavý, upadl jsem měsíce srpna v zim-

Po nemoci zčernaly mu vlasy, tváře sežloutly.

nici, jejíž charakter za čas rozeznán býti nemohl. Brzy však se ukázalo, že to bylo zacpání jater. Ležel jsem celých deset týdnů, nikam sebou hnouti nemoha. Ku konci měsíce října teprv jsem maličko pookřávatí počal. Měsíce listopadu jsem se opět dvakrát znovy rozstonal. Teprv ode dne 2. tohoto měsíce požívám snesitelného zdraví. Nemoc má jest největší neštěstí, které mne v životě mém potkalo. Zbaven jsem všeho toho, co život vášného a sladkého pro mne měl: nervový stroj zrušen — duchovní moci klesly — obraznost a paměť prchly docela — já zbořen jsem v květe věku, v květe mužství svého. — Ostatně nechať Vás tato zpráva o mém neštěstí neznepokojí; procitající souhlas životních mocí, pravda jen temný ještě, ale co den více a více se zmaňující, mi za to ručí, že ten Všelaskavý, který vzkřísil již již dohářející plamen života mého, jemu i síly nadchne, aby opět obživly prsy zemdlené. Jaro — a naposledy čas a zřízený život všecko napraví. Podati se někam přes pole, bylo by pro mne nejlepší: ale teď je zima, já se nikam hnouti nemohu. Dá-li Bůh šťastně dočekať dubna, přijdu neomylně na M. Kéreš, a i do Pešti.“

Tehdáž naděje Šafaříka nesklamala: V lednu již „den co den více okřival a s doufáním čekal blížícího se jara, jehož dobročinné zjevení se nepochybně více prospěje zemdleným silám, nežli všecky městské lékárny.“

V takovém politování hodném stavu musel ovšem Šafařík odložití všecko studium i dokončení své milé Historie literatury, „odpolu hotové“ V dopise Kollárovi z 21. ledna 1824 musil si prodloužití termin o půl léta a i ten minul, a rukopis byl hotov. Marně také těšil se Šafařík na prázdniny: Ku konci měsíce července oner

něla jeho choť, na počátku pak srpna opět sám Šafařík na žlučnou zimnici. „Já nevím,“ hořekoval tehdy příteli Kollárovi (18. srpna 1824), „jaký nemilostivý osud všaké neštěstí, všakou bolest as od roka na mou hlavu valí . . . Není-li to až k zoufání! Toto podnebí mi jaksi nepřeje. Naděje a strpění jest to jediné, co mě ještě potěšiti, co mi pomoci může. Dá Bůh, že bude kdy lépe.“

Tak nelítostný osud opět zmařil předsevzetí Šafaříkovo, jak o tom píše Kollárovi 18. října 1824: „Zprostiv se zimnice, utratil jsem téměř celé prázdniny školské na procházku — historie opět poodložena na lepší časy. Zůstane to tedy na budoucí zimu — jest-li jináče na věky ležeti nezůstane! Jako sen míjí naděje naše!“

Jako však dříve naděje, tak nyní i obavy Šafaříkovy zůstaly nesplněny. Dřlo nezůstalo ležet, naopak Šafařík s plnou horlivostí dal se v zimě do práce a na konci února r. 1825 byl rukopis, na němž pracoval 10 let, hotov.

Šafařík volněji si oddechl, ale starosti jeho ještě na dlouho neměly přestat, ježto musil nyní na sebe vzíti úkol nakladatele i knihkupce, chtěl-li dřlo podati veřejnosti. Pokud byl v práci, nepřipouštěl si toho příliš k srdci, patrně nadšen jí: „Nákladu na to nepovede nižádný knihkupec a knihtlačitel,“ psal Kollárovi 3. června 1823, „ale o to slabá starost, povedeme jej my, vždy se to — dá Bůh — zaplatí.“ Ale čím více blížilo se dřlo ke konci, tím více mizela bezstarostnost: „Nuže, co s tím učiníme?“ radí se již 21. ledna 1824 přítelem Kollárem. „Kdy a kde a jak to na tlo vydáme? Nakladatele sotvy najdeme, vlastní útraty — to se také nedá.“

Již samo místo, kde by se měla kniha tiskti, dělalo mu rozpaky. Do Vídně nebo do Prahy

bál se je poslati, ježto tamější censura, jak přesvědčil se při překladu Schillerovy Stuartky, vše zahubí. Více naděje měl k Pešti, kde lze „snadněji proklouznouti,“ kde v Kollárovi a Hamuljakovi měl ochotné přátely a kam také sám mohl časem osobně zajeti. A na tom také zůstalo.

Sotva však nalezeno bylo místo hodící se k vydání, nastaly nové starosti, ještě trapnější, starosti o finanční zajištění podniku. Byly tím větší, že dílo bylo vypočítáno na plných 30 archův hustého tisku i vyžadovalo tudíž značného nákladu, ježž Šafařík sám odhadoval aspoň na 1200 zl. a na jehož uhrazení nebylo valné naděje.

Obavy tohoto druhu přepadají Šafaříka, sotva pomyslí na tisk, a proto tak trpce stěžuje si Kollárovi 21. ledna 1824 na trudný osud českého spisovatele a na bídné knihkupectví slovanské:

„Máme-li pořád spisovatelé být se svou ztrátou? Sama spravedlivost toho žádá, aby dělník měl mzdu svou. Ale kde v našem Rakouském panství nalezneme knihkupce, který by aspoň z částky trud náš zapraviti a vynahraditi byl hotov? Nad knihkupectví slovenské není ve světě věci mizernější. Ku předplácení se utéci — to pro dvojí příčinu nerádno: jednu, že dílo to není prostonárodní, alebrž filologické; druhou, že spisovatelé slovenští u své veřejnosti již všecku věru a čest ztratili.“

V srpnu téhož roku i tyto starosti uléhaly přispěním několika přátel budínských, získaných pro dílo patrně Kollárem, a slíbenou pomocí bratra Šafaříkova. Zabezpečen takž jakž začal na počátku r. 1825 vyjednávati o vytištění díla a brzo potom poslal již rukopis příteli Kollárovi: „Věru kdyby se ho ještě jednou čísti jal — připojuje k zásluhám — snadno by mne choutka napadla, abych jej

novo vypracoval — a tak bysme nikdy nedočkali konce. Co jsem já nedopsal, nechť dopíše jiní . . . Račte se postarati o censuru a zpravte mě o všem co nejdříve. Nemyslím, aby se tam něco censure protivného nalezalo. Jen varujte, aby rukopis nějakému ledamagyarovi do rukou neupadl. Tu by zajisté propadnouti musel!“ Censura podle všeho dopadla dobře, načež Šafařík vydal se sám o Velikonocích do Pešti, aby osobně odevzdal rukopis tiskárně a vyjednal podmínky. Nejtrapnější z nich byla, že tiskárna žádala závdavek, a Šafařík peněz neměl, ba neštěstím, které tehdá stihlo rodinu bratrovu, i naděje v bratra skládaná sklamala. Ke všemu přišla v týž čas ještě jedna velká rána, která otrásla nejen Historií, ale vši existencí Šafaříkovou v Novém Sadě.

V téže době totiž, kdy Šafařík připravoval svou epochální knihu o dějinách jazyka a literatury slovanské, již tak vřele hájil kulturní cti všeho Slovanstva a věstil mu skvělejší, šťastnější budoucnost, počaly se podivné chmury stahovati nad vlastní jeho i rodiny hlavou. Byly to chmury politického a náboženského podezřívání a shlukly se brzo v takový chumel, že bylo Šafaříkovi z toho až úzko . . .

Přivalily se od severu, kdež divné věci se dály. Již při vypravování o studiích Šafaříkových v Jeně dotkli jsme se, jaký duch ovládal universitu i všecku mládež německou: Svoboda politická i náboženská, vrcholící až ve smělé sny o všenněmecké republice, odpor proti všem tyranům a zpátečníkům — toť bylo přední heslo její. R. 1817 duch tento poprvé vystoupil do veřejnosti při památné slavnosti Wartburské, slavené na pamět pětistiletého jubilea založení protestantismu Lutherem, a brzo potom roznesla se sensační zpráva

o zavraždění Kotzebua, domnělého nepřítel svobody, zpátečníka a přívržence ruského despotismu. Orgány vládní, jimž ode dávna byl všechen ten ruch nepohodlný, uchopily se této příležitosti i jaly se pod záminkou, že potlačují nepokojné živly, utiskovati a dusiti všelikou svobodu a zvláště studentstvo. Jena pokládána za hnízdo revolučního ducha a to nejen v Německu, ale také v Rakousku, jež záhy poddaným svým zakázalo choditi na její proslavenou, oblíbenou universitu.

A nejen to — také nejbližší minulost Jeny stala se podezřelou a s ní všickni, kdož tam studovali, i Šafařík: „Známo Vám bude — píše o tom příteli Kollárovi 24. března 1825 — z mého vypravování, že už od některého času vládá na mé odstranění, jakožto člověka, který v Němcích studoval a proto „nepochybně“ nebezpečné učení do sebe vsál, všemožně dotírá.“

K tomu přistoupil záhy také jiný motiv, naznačený Šafaříkem v listě Kollárovi již 6. ledna 1823: „Můj soused Magda*) — zle. Řízení zemské ho pro statisticko-politické hříchy z učitelské stolice odstraniti chce a brzo odstraní.“ — Obava Šafaříkova se splnila, Magda skutečně zbaven úřadu a poněvadž byl evangelíkem, postižení podezřením všickni souvěrci jeho.

Obě ty příčiny a snad také horlivá činnost a snaha Šafaříkova o povznesení Srbstva a Slovanstva, „mnichům“ nemilá, přivodily pak na Šafaříka katastrofu, o níž píše 24. března 1825 Kollárovi, jemuž od Maďarů vedlo se také vždy k :

„Žádáte v nepřijemném, těžkém, zauzle. n položení rady ode mne; než Vám své mínění“

*) Ředitel karloveckého gymnasia.

mím, překot stavu svého Vám oznámiti, a já o radu Vás prositi musím . . .

Zdejší popečitelé školy, Jeho Exc. Arcibiskup a Biskup mě posavád úsilně bránili, ale nic naplat. Po dlouhém mlčení došel konečný „úkaz“, že prý, poněvadž to teď změněno býti nemůže, stolici učitelskou zatím zadržeti mohu, ale správu nad školou nikoli déle nemohu. Dnes bude volen jiný director našeho gymnasium, bezpochyby mnich anebo radní pán; já zůstanu professorem. Toto jest pro mne neočekávané. Ale nemoha se proti převaze vlády a proti vyšším rozkazům opřítí, musím k tomu chtěj nechtěj na čas přivoliti; avšak vidím, že po mém pokoji, po prospěchu prací mých jest veta. Z toho naposledy dřívěji později nic dobrého pojíti nemůže. Lituji tedy, že jsem pozvání do Kežmarku nepřijal,*) zvláště poněvadž se obávám, abych tím opětovaným odepřením protestantův byl na věky od sebe nezdálil. Vyznám Vám upřímně, že kdyby ta stolice literatury slovenské v Prešpurku v lepším pořádku byla, všemožně bych na ni dosednouti chtěl. Nuže, milý příteli, přemýšlejte o této věci a oznamte mi své mínění upřímně. Já mezitím zůstanu zde v tichosti, nesvěřiv účelu svého a žádosti odjítí nikomu. Nesmím to zajisté před časem provolati. Jeho Osvícenost P. Alex. Prónay, pokud sem zkusiti mohl, mi zvláště nakloněn jest, naději se, že i jiní (P. Gétzy, Ambrosy) ku dosažení kde u bratrů učitelské stolice by mi v čas potřeby pomoci své

Na počátku června 1824 zván byl Šafařík na Cha-
o místo při lyceum Kežmarském, ale nechtěl tehdy
z Nového Sadu patrně k vůli svým studiím památek
historických.

neodepřeli. Račte, budete-li příležitost mít, P. baronovi Prónaymu o mně zmínku učiniti.“

Pod prvním dojmem kruté rány pomýšlel tedy Šafařík na odchod z Nového Sadu. Myšlenku opakuje také 27. března 1825, píše Kollárovi, aby „hleděli na téže lodičce postavení jsouce, někde nedaleko jeden druhého kotvu zarazití“... a pokračuje: „Všecky mé starosti k tomu směřovati musejí, abych se co nejdříve z tohoto vyhnanství vyhostil... Co smýšlíte o Cinkotě?“

Ale neodešel tehdy jednak nemaje vhodného místa — nabízeného Kollárem úřadu kazatele nechtěl přijmouti, „poněvadž k tomu vniterního povolání necítil“ — a jednak aby nebyl vytržen ze svých vědeckých studií. Vrátil se k nim, sotva se duch stísněný poněkud vzpamatoval: „Já jsem se pomalu z té tísně, do níž jsem byl uváznul, vyrval a teď opět na stará studia obzerati počal,“ píše Kollárovi již 12. května 1825.

A byla to především Historie literatury a její vytištění, o níž začíná zas pravidelně a hojně dopisovati Kollárovi. Maje slíbenou pomoc od arcibiskupa i biskupa i sehnal 300 zL obrací se na oba přátele peštské, Hamuljaka a Kollára, aby přičinili se konečně o začátek tisku a poslali mu ukázky (12. května 1825).

Ovšem nadějším kladeným v neočekávanou pomoc arcibiskupovu a biskupovu nevedlo se záhy valně. Ale přes to sleduje Šafařík dychtivě tisk svého díla, zlobí se na přátely peštské, že mu nic o něm nepíší, a že vše tak zdlouhavě ku předu jde. V říjnu 1825 najednou tento spěch ho přechází, ba svěřuje se příteli Kollárovi, že by i sotva kdy dostal se do tisku, kdyby již ne v tiskárně, ježto obával se, že „přileje jen ol do ohně.“ Jaký oheň tu mnil Šafařík, víme z

listů: Byl to rozbroj o spisovný jazyk, vždy více rostoucí a rozvírající propast mezi posavadními bratry, Čechy a Slováky. A že dílo proti vůli jeho — Šafařík, jak uvidíme, s bolestí sledoval známý ten rozkol — přispěje k tomu, zvláště odloučením literatury slovenské od české, ne marně se obával, jak ukázala budoucnost.

Tak nové starosti přibýly a starých neubývalo, ba čím více blížil se tisk ke konci, rostly.

„Dohotovení historie literatury mi především na srdci leží,“ píše Kollárovi 9. ledna 1826. „Já strany vyměnění díla ovšem ve veliké starosti jsem. Cena tisku je hrozná. K tomu jiné náklady na poštu etc. etc. . . . Přicházím na historii, která, když se tlačí, i mne pořád velice tlačí. Nestarám se o prodání, ale o vykúpení. Když jednu vyměněna bude, nechť se prodává třeba za padesáte let. Ale nyní peněz, peněz třeba: bez peněz nic, bez nich, jak víte, tiskárna exemplárů nevydává.“

V této tísni spoléhal Šafařík na to, že předplacení, vypsané pomocí přátel jeho po celé vlasti československé i srbské, dobře dopadne. Ale i v tom dožil se nemilých sklamaní. Přátelé jako Vuk, Magarašević, Mušický sebrali mu sice dosti předplatitelů, ale zapomínali poslati peníze, a těch Šafařík nutně potřeboval k vykúpení díla z tiskárny. Konečně po tolika obtížích dočkal se Šafařík konce: kolem Velikonoc r. 1826 dílo desítiletých prací vyšlo tiskem ve veliké osmerce o 12 stranách předmluvy a 524 stranách vlastního obsahu, majíc titul Dějiny slovanského jazyka a literatury dle všech nářečí.

Vedle předmluvy obsahuje dílo Šafaříkovo dvě části: Úvod a vlastní historii literatury slovanských.

Úvodě jedná o původě, bydlištích a dějinách,

o náboženství a mravech, o vzdělanosti a jazyce starých Slovanů s patrnou tendencí, hájiti jich proti nepravdám cizích, zvláště německých spisovatelů. Pak podává rozhled po Slovanství ve třetím desetiletí XIX. stol., popisuje jejich jazyk, nastiňuje jejich povahu i vzdělanost a v hrubých, všeobecných rysech kreslí osudy, stav i význam a podpory slovanské literatury. Slovan objímající svou láskou všecku minulost, přítomnost i budoucnost svého kmene, hlásí se tu všude. Po této části všeobecné následuje část druhá o dvou dílech. Prvý obírá se Slovanů jihovýchodními, druhý severozápadními a sice ve zvláštních odděleních, z nichž první věnováno dějinám jazyka a literatury církevněslovanské, druhé ruské, třetí srbské řeckého ritu se závěrkem o jazyce a písemnictví bulharském, čtvrté srbské římského ritu a chorvatské a páté vindičské čili slovinské.

V díle druhém patří oddělení první dějinám řeči a literatury české, druhé slovenské, třetí polské a čtvrté srboluzické, kníž připojeno několik slov o zbytcích jazyka polabského.

Skoro všechna oddělení tato začínají dějepisnými a národopisnými nástinými, pak teprv následuje vyličení povahy a osudů jazyka a historie literatury po stránce knihopisné a životopisné.

Není ovšem pochybnosti, že k tomuto splétání osudů literatury s osudy jazyka a s dějinami politickými i kulturními přiměly Šafaříka jedny vzory jeho a prameny (Dobrovský, Wachler), jedny také účel, jakýž měl při celém díle, a jakýž značil mu také v předmluvě, pravě, že má b „rukověti pro studující a vůbec pomůckov

mladé přátely literatury.“ Ale rovněž tak nepochybujeme, že jako u vzorů Šafaříkových, tak také u něho tají se v této okolnosti ještě příčina jiná, jasně vědomí o organické jednotnosti všech těchto jevů dějinných, slovem filosofický názor na historii, jenž v Šafaříkovi vypěstován již na universitě jenské a živěn horlivými studii filosofie dějin „velikého“ Herdera a žáka jeho Wachlera, proniká všemi díly Šafaříkovými, ať jednají o literatuře, či o dějinách, nebo o jazyce. Jak zvláště Wachler mocně působil na Historii literatur slovanských, ukazují nejen mnohé reminiscence zvláště v předmluvě, pak celé spořádání a způsob díla, nýbrž také Šafařík sám v listě k Purkyňovi ze dne 14. června 1830: „Příležitostně, prosím snažně, vyslovte p. doktoru Wachlerovi mé nejuctivější poručení. Neměl jsem sice štěstí míti jej osobně za učitele, ale svými spisy stal se mně více než učitelem, stal se mně pravým duševním otcem.“*)

Z tohoto filosofického pojmání historie vyplývá také to stálé srovnávání jevů literárních ve spolek i s příbuznými úkazy v zákonodárství a správě zemské, ve vychování mládeže i v umění, ve mravech i jazyku, z něho plyne i ta ryze moderní metoda kontrolovati nejen cizí vlivy, nýbrž i působení podnebí, krajiny a ostatních činitelů prostředí k vysvětlení literárních zjevů, z něho prýští i ten hluboký názor o prstonárodním básnictví slovanském, hodný žáka a ctitele Herde-

*) Jak naopak Wachler vážil si díla Šafaříkova, jeho „Handbuch der Geschichte der Litteratur“ (v Lipsku 1833), kde cituje je jako přední pramen „slovanský“ spis o literatuře slovanské, a dopis jeho Šafaříkovi, v němž Wachler s nadšením píše, že ne Šafařík, ale on od Šafaříka učiti se musí.

rova, i vznešené pojmání umění i poesie a souvisící s tím aesthetický a historický soud. Jak zajímavě dovedl Šafařík, abychom aspoň jeden příklad uvedli, oceniti Husa a husitism, zvláště Bratří: Jimi počíná nová éra českého národního života a národní literatury. Hus byl prvním bojovníkem pro náboženskou svobodu svědomí, s Jeronýmem jsou předními representanty národa. A nemenší jsou zásluhy jejich o jazyk, k němuž všickni husité i Táboři šířili vřelou lásku, a obzvláště Bratří. Oni přivodili zlatý věk českého jazyka, a Králická bible a díla Komenského tvoří výkvět tisíciletého vývoje české řeči i literatury. Poznáváme v této vřelosti lásku potomka k někdejšímu praotcům svým, která již v mládí tak jej poutala ke Králické bibli a v Jeně ke spisům Husovým.

Opakem bratří jsou Šafaříkovi jesuité, kteří vždy byli nepřátely národní slovanské literatury. Ničení knih českých, úpadek jazyka, věd i vkusu až do barbarství ve stol. XVII.—XVIII. — toť především jejich dílo. Zároveň se zrušením jejich řádu, zavedením snášitelnosti náboženské, zmírněním censury, povznesením vzdělanosti lidu a tím industrie, orby, blahobytu nastává nový život v českém národě, nová literatura . . .

Ale ani hlavní a převládající princip knihy Šafaříkovy, životopisný a knihopisný, nesmíme podceňovati, rozpomeneme-li se na smutný stav tehdejší literární historie vůbec a slovanské zvláště, uvážíme-li, že dílo Šafaříkovo bylo prvním pokusem tohoto druhu, že psáno bylo v mladém věku Šafaříkově, na místě namnoze vzdáleném všech literárních pomůcek a za doby, kdy vzájemnost slovanská sotva počínala, kdy knihkupectví zvláště slovanské bylo tak bídné, že přivádělo nejen Š

fařka, ale všechny pracovníky a přátely slavistiky v zoufalství.

Proto musil často Šafařík, jak sám připomíná v předmluvě a jak svědčí hojně jeho listy, vedle monografií a nahodilých, pracně shledaných knih utíkat se k písemným i ústním sdělením přátel a znalců, kteří ne vždy byli ochotni, k časopisům, recenzím atd., proto nemoha proniknouti k pramenům, tak často přebíral doslovně větší neb menší vhodné výňatky z nich, „chtěje podati raději pravdivé a dobré cizími než nepravdivé a špatné vlastními slovy,“ proto zůstal v knize jeho leckterý nedostatek vzdor vši úzkostlivé pečlivosti, s jakou snažil se všude dopátrati se pravdy až do nejmenších podrobností.

Avšak nejen svou cenou vědeckou, vystupující zvláště ve stati o jihoslovanské literatuře, založené na vlastním studiu památek, také jinak vyniká dílo Šafaříkovo: svým hlubokým významem národním. Ono jest jedním z uhlavních kamenů velebné budovy slovanské vzájemnosti a zároveň nejvřelejší obranou Slovanstva proti ošemetným pomluvám nepřátel a to svým celkem i jednotlivostmi, obsahem i formou, účelem i provedením.

Tento šlechtitný úkol díla svého naznačuje Šafařík již latinským mottem (z Huga Grotia), v němž s takou láskou a pietou apostrofuje dráhy jazyk, jehož nevnutil vítěz pokořeným, nýbrž zděšnému potomstvu po předcích ctný, čistý, svéprávný, to úkol vznášá se nad celým dílem a vdechuje to zvláštní teplo, jakýmž všechna jeho díla po-
tak mile hřeje slovanského čtenáře.

Nadšený vlastenec a ovšem i hluboký myslitel se již z prvních slov předmluvy:

„Je-li politický dějepis dávnověkosti božím polem, na němž setlelý popel předků slouží často klíčicímú dorostu za úrodnou půdu: jsou dějiny literatury zrcadlem, jež před oči staví labyrint vývoje lidské vzdělanosti a učí nalézati v něm pravou stezku. A jakož veliký a blahodárný jest vliv všeobecného dějepisu literárního na vzdělání ducha jednotlivců a tím na rozvoj vědy a umění vůbec, tak neméně mocný a vydatný jest i vliv dějepisu jazyka a literatury vlastního národa na probuzení rozumné lásky k národu, na oživení literárního ruchu, zušlechtění citu a tím na vývoj samé národní literatury. Proto jest to svatá povinnost přítele literatury, aby poznal svou mateřtinu a její osudy plně a před jinými. Neboť jako přednější jest známost vlasti než ciziny a péče o vlastní zahradu přednější než o cizí, tak také literární tvoření, má-li býti hluboce zakořeněno a nésti zdravé, národní život posilující a zušlechťující plody, musí vycházeti z jazyka mateřského.“

Od prvního kroku svého ve chrám slavistiky měl Šafařík na stokrát příležitost přesvědčiti se o pravdě těchto slov, čerpaných patrně z vlastní zkušenosti, ale zároveň měl také nepřijemnou příležitost poznati, jak obtížná cesta vede k tomuto pěknému cíli, kolik nadšení, síly, vytrvalosti třeba ku překonání všelikých překážek. Tuto cestu učiniti schůdnou mladým Slovanům, toť přední a hlavní úkol a cíl Šafaříkovy Historie slovanských literatur. Úkolem tím řídilo se již první skrovné návržení její v Jeně, o něm zmiňuje se výslovně, když rozhodl se k tisku, o něm mluví také v předmluvě na str. V—VI: „Nechtěl jsem podati rukověť pokročilejší slovanské učence — jakkoliv takový spis svrchovaně jest potřebí — nýbrž ruku pro studující a vůbec pomůcku mladým pře-

slovanské literatury.“ K vůli nim nechává Šafařík také často původní úryvkovitou formu, seznamy pomůcek a j., k vůli nim, ovšem jen z části, vydán spis v témže jazyku, v jakém před 10 lety v Jeně navržen — německy, aby „byl přístupen všem studujícím a přátelům literatury různých slovanských kmenů rakouských, mezi nimiž, jak ví ze zkušenosti, tvoří různost nářečí, písma a pravopisu těžce překročitelnou stěnu — což smutný sice zjev, ale pravdivý.“

Jak jsme se zmínili, jest to jen jedna z příčin; k jiným přiznává se Šafařík důvěrně Kollárovi 21. ledna 1824, zmiňuje se mu o německých svých vzorech (Dobrovském, Adelungovi, Vaterovi) a dále o přání, „aby i ti zatvrdili jinostenci — Němci — do spisku mohli nahlédnouti a se přesvědčiti, že ve slovenském světě již svitlo, ne svítá.“

O upřímnosti těchto slov sotva můžeme pochybovati, zvláště když vzpomínáme, jak často vskutku proniká patrná tendence obhajovati Slovanstvo proti nezaslouženým a neurvalým klepům cizích, zvláště německých spisovatelů, „kteří chtěli Slovaný vylicíti jako barbary nebo polobarbary. To buď daleko od nás,“ volá tu Šafařík rozhorleně.

„Budme spravedliví a milujme svůj národ bez nenávisti cizího! Který národ není na sebe hrdý? Francouzi pyšně o sobě mluví: My jsme Francouzi, Angličané, Němci, ale i Dáni rovněž tak. A kdo by jim to zazlíval, pokud hrdé sebevědomí zůstává uvědoměním budícím vlastenectví a tím i národní ctnosti, a nevybočuje na scestí — nechci říci pohrdání — krvavého záští a násilí? I Slovan má toto právo, a není také divu, že má na své povaze i stíny: Kruté hříchy historie je sem nanesly.“ A Šafařík ukazuje ten smutný osud různých

slovanských kmenů pod Němci, Tatary, Turky atd., hájí je Herderem, líčí jich povahu tělesnou, náboženský smysl, lásku k práci, veselost bezstarostnou, lásku k jazyku a snášenlivost (str. 44). A jako kontrast k vlastnímu obrazu podává názory posavadní, cizí: „Slovan, vezme-li do ruky cizím jazykem psanou knihu o dějinách své vlasti, o zeměpise, národopise, statistice atd., musí činiti tak s opravdovou úzkostí a starostí, ježto hned z předu jest mu čekati, že spatří tu, jak se nadává národu jeho; dvě třetiny spisů sem spadajících, ať již jednají o celém Slovanstvu nebo jen o jednotlivých národech slovaňských, neobsahují, leč znešvařování a snižování jejich národní povahy. Žádnému národu pod sluncem nedostalo se tolik nelásky. Od doby, kdy Hunové, Gothové, Avari, Frankové, Maďari atd. vrhli se na rolnické a obchodující Slovary a je dílem pobili, trvá tato nenávisť a pronásledování a stále přechází ze života do spisů a ze spisů do života.“

Dokladů toho sebral Šafařík v literatuře hojnost. Uvádí nejvýznačnější, potlačuje sotva mocné rozhorlení nad takovou ničemností:

J. P. Ludvík posmíval se ustanovení zlaté bully Karla IV., v němž se odporučuje synům kurfiřtů také český jazyk: Kurfiřt musel by se byl stydět, kdyby o něm někdo řekl, že obrátil čas i pili k tomuto otrockému jazyku, zvláště ježto Vendové za časů Karla IV. klesli již v také opovržení, že považováni za rovně sluhům a psům. — Taube vypravoval o Slavoncích, že u něho rozšířeno mnohoženství a děti prý v zimě chladné. Podle Telekyho jsou prý ve Slavonii 3 města a vesnice sotva prý zasluhují toho jména. Haquet popisuje Illyrii a Dalmacii praví, obyvatelstvo snáší ochotně nejkrutější despotism

ježto nezná lepší vlády a jako všickni Asiaté, ač miluje časté koupání, jest prý náramně nečistě. Toho příčina prý jest ta, že v úzkých bytech často uprostřed všelikého neřádu spává a bydlí celá rodina. Také krádež jest prý mezi nimi rozšířena. Mužové jsou prý tak žárlivi, že okna svých domů mají stále zabedněna. Knih ve svém jazyku nemají. A. Dugonics přímo hlásal nenávisť a opovržení ke všem Slovanům. Rusy stavěl na roveň cikánům. — Oester. vaterl. Blätter líčily Slovany jako nedůvěřivé, nevěrné, lstivé, nemající ani ponětí o mravnosti, náboženství, neposlušné, stupidní a surové; opilosti a pohlavním výstřednostem oddané.

Münchener allg. Lit. Zeitung míní, že snad opět se vrací doba babylonského pomíchání jazyků, ježto nejen každý národ, nýbrž i každý národěk, j. Čechové, Poláci, Slováci, Valaši atd. snaží se svou řeč povznést za nástroj vzdělanosti a v ní filosofují, dramatisují. Známy prof. K. H. L. Pölitze v Lipsku volá ve své Weltgeschichte für gebildete Leser und Studierende: Raduj se, mladíku, jenž pocházíš z něm. krve, ze své vlasti! Nezapomeň nikdy, že slovanští národové zbaběle a s odporem museli se podrobiti ~~tentonské~~ síle, že velká jména Hus atd. náležejí našemu národu!

Prof. K. v. Rottek ve Freiburce jmenuje ruštinu řečí pacholskou.

K. Neumann v Natur des Menschen míní, že Němci složení jsou docela z jiných látek než Slované a mají proto také jinou budoucnost: Jen ropané a mezi nimi jen germanský a východo-
rýjský kmen, ale nikterak slovanský, zůstanou na
y ozdobou stvoření a pánem světa.

Kreil vypravuje v Mnemosyne: Jakmile vkro-
a do vindické Bystřice, přestává něm. čistota

a přímostí i vstupujeme do české nebo moravské vesnice mezi ony nečisté Slované, jejichž obličejům sama příroda vtiskla ráz otroctví atd. (Gesch. d. slav. Sprache u. Literatur str. 44—47 pozn.)

„Kdo by přemohl hnus a pitval tuto starou, shnilou, páchnoucí mrtvolu, aby ji v plné nahotě a ničemnosti ukázal čtenáři?“ volá tu ve spravedlivém hněvu Šafařík.

Než kolik zlosti a bolesti působí mu podobné zjevy, tolik čistě radosti a útěchy přináší mu stále se množící známky slovanského probuzení. Ony jsou mu koukolem z Písma, jenž dočká se ohně; avšak také dobré símě, jež rozsévají velkodušní, vlastenečtí spisovatelé, nachází již kyprou, úrodnou, vděčnou půdu, a srdce jeho chvěje se útěšnou nadějí, že dočká se velikého dne žní i stodoly pro pšenici.

A táž důvěra provází ho všude: „Přijemný cit zmocňuje se všech vlastenecky cítících prsou při pozorování nejnovější epochy v národní vzdělanosti Slovanů. Není pochyby, že nadšení pro tak krásnou a svatou věc, jež probudila ne-li massy, tož aspoň výbornější členy jednotlivých kmenů k novému, čilejšímu životu, přinese po mračném ranu slunný den národu udatnému sic, ale pokoje milovnému, národu, v jehož celém žití ozývá se tolik ohlasů mladistvě poetického Hellenstva a jenž posud postrádá jen stupně aesthetického a vědeckého vzdělání, na němž Řekové stáli, aby jim se přiblížil v realizování ideje čisté humanity“ (str. 63—64). Jak zajímavý výhled otvírají tato slova do ducha Šafaříkova slovanství, v němž minulo hellenství tak vábně splývá s moderní tehdy filsofií humanity (Herder) k budování jedné z největších myšlének našeho věku, slovanské vzájemnosti!

Ostatně jak mnoho a hluboce přemýšlel Šafařík o cíli a úkolu i prostředcích slovanské myšlenky, o tom máme ještě jiné doklady v jeho Historii slovanských literatur. Neunavný pokrok ve vzdělávání jazyků i národů slovanských a vzájemné používání stávajícího společného materiálu jazykového jest jeho prvním přáním. Druhým pak: aby časem různé systémy psaní se jednodušily a sblížovaly, ovšem bez násilných reform. Pomýšletí na vyrovnání mezi latinkou a kyrillicí, o němž mnozí blouznili, a na utvoření stejnotvárného pravopisu i společného spisovného jazyka, zdá se mu zatím nevčasným i nemožným. Proto také rád by byl ve své Historii nechal každému vlastní jeho způsob psaní, ale vývoj dšla přiměl jej k jinému. Než kdyby k tomu jednou dojíti mělo, pak podle jeho vroucího přesvědčení hodila by se kyrillice lépe za společné písmo než latinka.

Rovněž tak málo má naděje ve sjednocení různých nářečí slovanských; za to tím více pšle věnovati třeba vzdělávání lidu a národa slovem i písmem (63).

Z přesvědčení o slovanské vzájemnosti vyrůstá také Šafaříkův názor o známém literárním rozkolu mezi Čechy a Slováky. Celou silou přesvědčení staví se proti němu, odvolává se na dějiny i přítomnost, na rozplázlost slovenčiny i opatrnost a názor svůj formuluje v památných slovech: „Bylo by si přáti, aby z těchto ojedinělých snah jak katolických tak protestantských spisovatelů slovenských vzájemným sblížením v duchu pravé křesťanské lásky a slovanské mírnosti, klidným, neunánným bádáním a vážením si toho, co dobře vedeno jest, povstal časem slovenský spisovný jazyk, jenž by uspokojil slušné požadavky osvícených vlastenců, v němž by v principu vzata

byla za základ česká mluvnice, ale zároveň brán také zřetel ku povaze slovenského nářečí přejímáním domácích slov, frází a tvarů, jimiž by sloh dostal slovácké zabarvení.“ Tak, myslí, vyhovělo by se i praktické potřebě Slováků, i na druhé straně zachovala by se literární vzájemnost mezi Čechy a Slováky k opravdovému prospěchu obou bratrských národů.

Jak mohutně působila tato národní, slovanská stránka Historie Šafaříkovy, pěkně ukazují dva příklady, zmíněné v jeho korespondenci s Kollárem:

„Baron Forray, pozvav mě onehdy do Futtaku, mi velice mnoho chvalného osvědčoval o mé historii literatury, kterou on prý vysoce cení. Líbilo se mu prý, že jsem směl povědět pravdu. Jemu se prý Magyaromanie oškliví.“

„Macskási, prof. ve Vinkovicích a interimální direktor z rodičů slovenských, ale Kišem zmagyarený, byv u mne, děkoval mi stokráte, že jsem ho od Magyaromanie uzdravil. — Takové plody — jichž bych více připomenouti mohl při své práci, jsou mně svrchovanou útěchou.“

Na takové příklady hledě a přemítaje zároveň o všeslovanských fantasmatech Hankových, Daínkových, Herkelových, poznal sám Šafařík, na jak správnou cestu uhodil svou historii literatur slovanských: „Čím více o této věci přemýšluji, tím více přesvědčen jsem, že ta cesta, na níž jsem já svú historii literatury takoruka sám nevěda nastúpil, nekonečně lepší jest. Seznámení Slovanův mezi sebou — tak jak sú — buď prvním, hlavním cílem!“ (Dopis Kollárovi 16. srpna 1827.)

Omlouvaje se příteli Kollárovi (v lednu 1824), že historie psána německy, zmínil se Šafařík o svém

úmyslu, „dá-li Bůh života, zdraví a síly, že vypracuje podobné dílo pro Čechoslovany, které po vyslyšení hlasů soudných přátel a obnoveném bádání jen dokonalejší býti může.“

Z úmyslu toho zrodil se časem plán nového zpracování a vydání Historie slovanských literatur.

Nové dílo mělo být co možná úplné, přesné vědecké, mělo tvořit spolehlivý, pevný základ pro příští opravdovou historii. Bedlivé a výhradně studium samých pramenů jediné mohlo vésti k tomuto cíli.

Šafařík žijící ve středu Srbsva a na rozhraní, téměř u brány do tajemných krajů a národů balkánských, spojený četnými přátely se všemi vynikajícími knihovnami, archivy a podobnými sbírkami, musel přirozeně a nejprve zabrati se v literaturu Jihoslovanstva, zvláště Srbů, a nejen v literaturu, také v jazyk,*) dějiny, slovem v celý duševní život jejich. Tak žádal to plán celého díla, vypočítaného na 4 hrubé díly, k tomu nutil i problematický pobyt jeho ve středu Srbsva:

„Nevyšťarám-li, já něco, buďte přesvědčen — že století mine a z mnichův a z pomnišelého národu nikdo prstu na to nevloží.“ (Dopis Kollárovi 10. října 1825.)

Proráží-li v tomto dopise ještě jakási nechut k věci — Šafařík nazývá tu své studium nevděčným — shledáváme záhy, jak místo ní nastupuje láska, radost, nadšení, tím větší, čím více nových zpráv nalézá. A takové zjevovaly se za každým krokem badateli Slovanu, zůstavše cílům temným: „V hájích historie známých Vám

*) Bádání svá o jazyce srbském uložil Šafařík ve „Serbische Lesekörner oder historisch-kritische Beleuchtung der serbischen Mundart“ (1833).

kmenův pořád pokračuji a hlubám; každú chvíli se nové pole před očima otvírá; jest naděje hojného výdělků.“ (Kollárovi 9. led. 1826.)

Neunavnému badateli nestačí brzy ani bohaté sbírky rukopisů, knih, listin atd., uložené v Novém Sadě, v Karlovcích, v klášterích Frušké Gory i touží po archivu dubrovnickém, chce zajet do Chorvat atd.

Průběhem práce uzrává ponenáhlu také plán díla: historie Slovanův v Turecku v politickém, literárním a církevním ohledu (s mapou*); úmysl vydání je sděluje již 6. srpna 1826 Kollárovi nadšenými slovy: „Já nepřestále v obrovské své práci pokračuji. Všecky mé myšlenky sem obráceny, kde se mi nový svět otvírá. Tato čerstvá ratolest stromu našeho lepšího života a světla hodna — a bude ho mít.“

V únoru 1827 má již tolik materiálův, „že se mu v tom nikdo v Evropě vyrovnati nemůže (zvláště proto, že zná některá tajemství o oněch krajinách). Nyní jen času a síly třeba, to všecko redigovati.“

Pod dojmem velkých svých objevů historicko-zeměpisných mění Šafařík v téže době i plán zamýšleného díla, rozkládá je ve 2 části zvláštní: historicko-zeměpisnou a literární. Prvou chce nejdříve spracovati, druhou odkládá, ovšem ne zcela: nalezat i při svých starožitnických bádáních hojný material a tak bedlivě si ho všímá a zaznamenává, že do r. 1833 dokončil historii literatur jihoslovanských z většího dílu (mimo staro-i novobulharskou) a podal i některé ukázky řejnosti: Přehled slovenských knih církevních, které vyšly od konce XV. st

*) Mapa ta nevyšla, ač Šafařík horlivě na ní pracoval.

až do počátku XVII. stol. (Wiener Jahrbücher der Literatur 1829 sv. XLVIII), Přehled nejvýbornějších písemných památek starších časů u Jihoslovanů (t. 1831 sv. LIII), Přehled literatury illyrských Slovanův po l. 1833 (v Čas. Mus. 1833).

A také v ostatních větvích slovanské literatury nezůstal nečinným, zvláště od r. 1831. Žádal již tehdy přítele Maciejowského o nějakou polskou literárně historickou knížku, o rok později netrpklivě očekával dopis pana Brodzińskiego i články k polské literární historii a stěžoval si, že „ani na svých dějinách literárních nemůže tak pracovati, jak by chtěl.“

Starožitnosti, jimž od příchodu do Prahy věnoval všechny síly, práce jeho literárně-historické na čas zdržely. Nepsal od r. 1835 do r. 1839 na nich ani řádky. Dokončiv je, vrátil se opět k oblibené práci, jak svědčí jeho list k Pogodinovi z 22. list. 1839.:

„Předsevzal jsem si pevně a nezměnitelně, napřed mapy, pak stručnou historii literatury, pak Starožitnosti 2. oddíl, pak Památky Illyrské vydati. Tyto mohu tisknouti, i když budu starší, křehčí, k jiným pracem neschopnější: ale ne tak s ostatním.“

Zvláště od r. 1842 pracoval na nich horlivě puzen novým motivem, totiž plánem, jež podal pruskému ministru ke zřízení slovanských stolic na berlínské a vratislavské universitě: „Začínám spravovati dějiny literatury — psal Pogodinovi prosince 1842. — Tedy postulát mého plánu slovanskou stolicí bude splněn ode mne: atná, srovnávací mluvnici, chrestomatii etc. starají se Čelakovský, Preis, Bodjanský, Sre-

Práce čím dále tím více ho těšila, zvláště když přinášela důležité objevy (o Klimentovi Velikém). Následkem jich již v lednu přepracovává oddíl o církevním jazyku a literatuře. Doufá také, že při ní bude šťastnější, než při dřívějších. Rovněž roku 1844, 1845 a 1847 pracoval horlivě, jak svědčí jednak jeho dopisy, jednak články literárně-historické a jednak cedulkové katalogy a zápisky v jeho pozůstalosti. Již r. 1841 četl v Učené Společnosti studii O staroslovanských tiskárnách (otištěnou v Č. Mus. 1842), r. 1848 vytiskl v Čas. Musejním Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku. Ale ku provedení a vydání díla přece nedošlo. Nutné práce jiné, nové objevy ve staroslovanské literatuře, pohnuté události r. 1848, bibliotékařství a j. nedopřály mu času. Jen část jeho vydal po smrti Šafaříkové Jos. Jireček r. 1864: Paul Jos. Šafařík's Geschichte der südslawischen Literatur ve 3 dílech. Díl I. jedná o literatuře slovinské a hlaholské (190 str.), II. o Illyrské a chorvatské (376 str.), III. o srbské (str. 476). Dílo jest na prvý pohled nedokončeno, z rukou Šafaříkových bylo by vyšlo mnohem propracovanější, aspoň formálně, methodicky. Díl třetí, nejhotovější, svědčí o tom s dostatek. Celkem však můžeme se domyslití plánu Šafaříkova. Základní nárys je týž jako v Historii vydané r. 1826: Jako tam i zde měly se dějiny literatury obrážeti na pozadí dějin politických i kulturních. Proto také podán v díle třetím obraz událostí politických (oddíl 1.), nastíněn život a vzrůst národnosti Srbů (oddíl 2.) s ohledem na stát, církev, národní život, mravy, povahu, umění atd. a potom teprv líčeny obsírně jazyk a literatura (oddíl 3.). Šafařík promlouvá tu široce o pokřesťení Jižních Slovanů, o Cyrillovi a Methodovi, o slovanské

turgii. Pak následuje část životopisná: pořadí spisovatelů, mecenášů, pisarů a tiskarů, katolických Srbů, kteří psali cyrilsky, i protestantských spisovatelů, kteří psali srbsky. Posléze zprávy knihopisné, systematicky roztržiděné a sporádané jednak dle věku, jednak dle formy a obsahu.

Vřelý Slovan i hluboký myslitel zračí se v díle třeba nehotovém, jako při vydání prvé, ale cena vědecká jest neskonale vyšší a roste s věkem, ježto ve spise zachována mnohá zpráva o památkách a spisovatelích nyní již neznámých.

Počátky Starožitnosti Slovanských.

Literární část velikého plánu nepopřál tedy osud Šafaříkovi dokončiti; šťastnějším byl v části druhé, zeměpisné-dějepisné. Vyrostlý odtud monumentální Slovanské Starožitnosti, životní dílo Šafaříkovo, k němuž právem poutá se vděčnost všech Slovanských národů. V něm Šafařík uložil nejen ovoce svého dlouhého hloubání v minulosti Slovanstva, ale i všecku svou lásku a nadšení pro Slovanstvo, jím vytvořil nejen epochální vědecký spis, ale podal také nejdůraznější obranu svého národa i kmene.

O nenáhlém klíčení myšlenky této již jsme se zmínili.

Do r. 1827 sebral již ohromný materiál a pomyslel na spracování jeho. Ale velkolepé nálezy ve slovanském starověku přinutily jej poodložit i ak také značně rozšířiti myšlenku tu. Nové y, sahající až do V. stol. př. Kr., nové kraje ranské objevily se žasnoucím zrakům jeho i přily jej k novým studiím.

„Na tom slově slovensky — píše o svých věch Kollárovi 18. května 1827 — na tom

jediném slově visí celá starožitnost našeho kmene, kterou jsem já šťastně vynášel anebo raději odkryl a časem svým ukáži. Teprv nyní budeme Nestorovi a Prokopiovi rozuměti, kladoucím nejstarší Slovary na Dunaji. Mám i o 200 let starší svědectva o národu slovenském než jsou Prokop a Jordán a nebudeme napotom praviti: Prokop a Jordanes první o Slovanech se zmínili.“ A opět 21. června 1827:

„Zvěstuji Vám radost velikú a radujte se všickni se mnú společně. Neslýchaně vážnú pravdu — která brzo novú epochu v naší staré historii počne — sem já náhodú, nic takového neobmysleje — odkryl. Mé Danubium vzhledem tohoto jest jen — sláma a pleva. Nemyslete, že Nestor v této důležité věci mým jediným svědkem bude! — Mám já na to i jiných; mám i takových, proti nimž ani brány pekelné nic neodolají. Už napotom první naši historii s Herodotem počnati budeme! — Túlaje se sem tam po geographumenis — přišel sem já náhodú na světy — o nichž se nám posavád nesnívalo.“

Objevy tyto, tvořící novou epochu v dějinách starých Slovanů, přilákaly také Šafaříka přirozeně od Balkánu a jeho slovanských obyvatel ke všemu Slovanstvu a jeho starožitnostem. Ukázal to již r. 1828 německý spis Ueber die Abkunft der Slaven nach Lorenz Surowiecki, prvý předchůdce Starožitností, svědčí o tom listy Šafaříkovy ke Kollárovi z r. 1828, zmiňující se již výslovně o „našich starožitnostech,“ na př. v noru: „Ó by mi Bóh z této bídy skoro pomol a několik měsícův pokojného času popřál. Ch bych především, co sem z geografie a historie starožitnostem našim sebral, spořádati, aby asj tato částekka nezahynula.“

V září t. r. mluví již i o rozhodném úmyslu napsati je, ovšem jinak, než píší Němci a jak věří mnozí Slované jako Naruszewicz, Karamzin :

„Buď jak buď, já na bojiště vystoupiti a s těmi německými „Recken“ potkati se hotov jsem. Ustrnul jsem neustupně na základech domnění mého o starožitnosti slovenské. Všecko, všecko je potvrzuje, a každý den mi nové důvody podává a přináší. — Jen když tu německou hydry překonáme, i mezi námi, co do tohoto punktu, veselejší život zakvitá. Přestanou i naši Němcům potákat. — Nech se zná, co čí jest. Musíme jednoc počinouti, třebas se tomu vyhýbáme. Já aspoň se zbrojím — a budeli potřeba — strašnou a neočekávanou polemikou potýkati se budu Jestli možná, pište mi o těchto a takových věcech a sdělte se mnou myšlenky své a plány. Nebylo-li by dobré, kdybysme se nějak s tou prací podělili — kdybyste Vy celou tu část starožitností našich o veřejném a domácím životu praotců, jejich náboženství, obyčejích a mravích etc. převzali, já pouze historickou o jejich sídlech, stěhování etc. etc. — Třeba na to celý život vynaložiti.“ (Dopis Šafaříkův Kollárovi 11. září 1828.)

Zatím však neočekávané, pro Šafaříka tak smutně významné překážky zadržely i tentokrát i na dlouho potom mocný proud prací i plánů jeho.

Soukromý život. Odchod z Nového Sadu.

Sledující smělý let ducha Šafaříkova do nedledných oblastí a věků Slovanstva, málem jsme, o Šafařík sám, pozapomněli na jeho zemské, státní osudy.

Nebyly skvělé. Nemoc jeho i choti, opětovné umírání milovaných dětí,*) obtíže úřední, tlak politický i náboženský, nesnáze peněžní, obavy o budoucnost rodiny, toť základní kaménky, tvořící mosaiku jeho života této doby.

S velikými nadějemi přišel někdy Šafařík do Nového Sadu, se zápalem ujal se svého úřadu — naděje ty pomrzaly jedna po druhé. Již jsme vypravovali o složení Šafaříka s ředitelství. Záhy přidružily se k této ráně jiné, ne méně bolestné pro Šafaříka-Slovana.

Proud maďarisace pronikl i do novosadského gymnasia, a místo slovančiny, o níž Šafařík s přátely tolik usiloval, zaveden tu jazyk maďarský, jemuž — divnou hrou osudu — sám Šafařík musel vyučovati jako jediný znalec jeho z novosadských profesorů. A nejen to: záhy dostavil se také „neodvratný úpadek gymnasia, zaviněný netečností představených, t. j. místního patronátu a vyššího duchovenstva, „kteří o ústav dílem jen po otčímsku, dílem zholá nic nedbali, pouštějíce ho takřka chátře v ruky.“

A podobné poměry a příčiny otravovaly také všecken ostatní národní život srbský, sotva probuzený. Spor o jazyk spisovný a pravopis trval stále a Šafařík často tu býval na rozpacích, která strana druhé horší, kde více nedouků. Avšak nejvíce ho dojalo, když toto vzájemné záští utkalo se v Letopise a Matici srbské, při jichž založení Šafařík tak horlivě se účastnil.

„Na Maticu a letopisy hromy bítí počínají. Oznámím Vám o tom, co vím — ale s tů prosbi abyste o tom ani s p. Ružičem nemluvili — aspo mne neprozradili — že sem Vám o tom psal. Kdo:

*) R. 1826 zemřela mu dceruška Milena, 1828 : náček Mladen Svatopluk.

prý udal ve Vídni Maticu jako spolek proti vládě. Od vlády ještě nic nepřišlo na arcibiskupa — ale agent (Schock?) všecko to psal předem. Tu hned arcibiskup strašnou inquizicí nařídil — ale jen potajemně (ačkoli mně to všecko známo) — Magaraševiči zabránil, dále letopisy vydávati, ba i jiné spisy bez jeho dovolení, jinaké prý hned od úřadu odsotěn bude! . . . Zde zle věci stojí; mnišstvo zvítězilo. Naposledy všecka srbská literaturá zahynúti musí. Ti, kdoby brániti měli a mohli, mniši, sami podkopávají.“ (Dopis Kollárovi 18. máje 1827.)

A opět 30. května 1827:

„Arcibiskup jen čekal na příležitost, aby pod pěknú zástěru tento vznik národní literatury a osvěty udusiti mohel. Jemu to právě ze srdce jde, nebo mnišstvo by rádo potlačilo a udusilo každú i tu najskrytější jiskru národního osvícení. Jim jen slepota a poddanost vhod — při té jim vesele brada roste.“

Avšak nejen o Srbech rakouských, také o Srbech v knížetství nabýval Šafařík neblahých zkušeností:

„U mne ani jiskřička naděje, aby tam kdy lépe bylo. Ta valašská, moldavská, srbská etc., knížata jsou daleko horší sultána a jeho pašův — jsou výměšek člověčenstva. — Nejde jim o blaho lidu, o osvícení. Oni dobře vědí, že jen ve tmě katany svých poddaných býti mohou. — Verbo já sem nevěrný Tomáš a ničeho opravdu chvalného, prospěšného od těch sviňarův se nenaději.“ (Dopis Kollárovi 1. března 1827.)

K tomu ke všemu přistoupily ještě nemoci mými zvláště po odnětí hodnosti ředitele a vyfí nákladné Historie slovanských jazyků a literatury. rozpaky hmotné.

Nebezpečná nemoc, která r. 1823 přepadla Šafaříka, zanechala navždy stopy v organismu jeho a jako do let 1826 mocně zdržovala vypracování jeho literární historie, tak i nyní v různé podobě přicházela bránit mu v jeho historických, zeměpisných i filologických pracích.

„U nás povětrí celú zimu nevelmi zdravé. Já zvláště na hlavu trpím a ku pracem nevrlý jsem,“ stěžoval si Šafařík 8. února 1827 Kollárovi; a tak často: „Přijal jsem Vaše milé psaní, ale pro náramné rheumatické hlavy bolení, které mě už čtrnácte dní trápí, nemohu Vám na ně dle vlastní své žádosti odpovědět (3. března 1827).

V září téhož roku vzala nemoc jinou podobu, choroby oční: „Na moje veliké neštěstí — já jsem od 8 dní na oči zle zakapal — tak že nic téměř čísti a psáti nemohu (t. 1. října 1827). Trvala až do konce října a vzala pracím jeho polovici prázdnin: „Já jsem teprv nyní — píše Kollárovi 25. října 1827 — od bolení očí okřál. Tak jsem hle utratil polovici prázdnin školských — nad čímž bych plakati mohl.“

Než sotva poněkud sám okřál, přepadla nemoc zákeřně tu choť, tu dítky. „Mně se v domácích věcech — zvláště pro nemoc mého synáčka Mladena — zle vede,“ psal Kollárovi 21. února 1828, den před smrtí svého dítěte, a opět 10. března: „Já pořád v tom najmizernějším, politování hodném stavu, an má manželka nemocna.“

Ještě dojímavěji naříkal si v prosinci 1828 Palackému:

„Mne od té doby, co jsme se v Pešti s dali, jedno neštěstí po druhém potkalo. Ale jest ovšem největší pro mne, že jsem své nešť. přežil, že jsem je přežítí mohl a musel. Já již troje dítek ztratil, a této minulé jafi syn“

Mladena Svatopluka, v němž jsem nejen já žil, ale z něhož i jiní radost měli. Byl jsem několi-krát i na smrt nemocen, a manželka má, již jste Vy v květě uviděli — již téměř jen stín. V takovéto škole bídy vyrostl můj stoicismus. Musy slovenské jsou jediné věrné přítelkyně mé.“

A jak to již bývá, záhy přidružily se k nemocem i útrapy jiné, hmotné, finanční. Kolik s nimi zápasiti musil, odváživ se na vydání Historie literatur, zmínili jsme se výše. Od té doby nezbavil se hrozné jejich tíže nikdy, ač zoufale ji setřásal. „Vůbec tohoto roku mé oekonomické věci velmi zle jdú. Můj příjem značně umenšen, doma náklad co den roste a drahota povstává,“ psal již 28. října 1827 Kollárovi a stísněněji 18. ledna 1828.: „Vůbec se všelijak při kupování knih oužiti musím, a jen s tím, co mi najpotřebnější a co trválnivou cenu má, spokojen býti . . . Mé hospodaření v tom největším zmatku, v jakovém nikdy nebylo, a z něhož nevím, kdy a jak vyvážnu. Můj příjem ode dvou let o třetinu zmenšen, útravy se co den množí, an rodiny přibudá — drahota u nás nesmírná, jaká nyní jen v Paříži a v Londýně býti může.“

A v takových poměrech, v tolika útrapách tělesných i duševních dobývá tento veliký duch krok za krokem minulou slávu Slovanstva z temna zapomenutí, hájí ho proti zášti a nevědomosti ciziny, odkrývá a snáší jeho kulturní a literární památky, aby zachránil je před hrozcí zkázou. Jak ve vznešeném světle stojí pak všechny ty i nejatravnější recenze, rozpravy, spisy! Kolik sto-ru, duševní síly, obětavosti, lásky a nadšení z nich!

Jen někdy tato obrovská síla ducha opouští Ša-
no v dopisech k nejdůvěrnějším přátelům jako

Kollárovi, a pak čteme v nich srdcervoucí výkřiky, plné hlubokého bolu, ale při tom vždy odhodlané mužnosti. „O by mi Bůh z této bídy skoro pomohl a několik měsícův pokojného času popřál!“ (21. února 1828.)

A ještě tklivěji píše Maciejowskému 17. února 1833:

„Co nám pomůže, vychvalujeme-li se a vynášíme-li se naším gigantickým národem 70 milionovým, když nikdež nenalézáme nic jiného než zvířecké otupělosti a chřestící řetězy otrocké. Veškeré naše spisovatelování a literatura jest dilletantismus; v každé provincii jest několik dilletantů spisovatelů, kteří jsou zároveň nakladateli, tiskaři, knihkupci, ano namnoze i knihaři zároveň: neboť slovanský knihkupecký obchod jest nejbídnější kšeft celého světa. Národ nezná nás a nevyhledává nás. Dejž Bůh, aby se to změnilo, zlepšilo; já však nemám žádné naděje. Vy zajisté mé nářky nevyložíte ve zlé: myslím, že jsem k nim oprávněn, neboť obětoval jsem ztracené, desperátní věci dost a více než dost. Přišel jsem před 14 lety k Srbům, chtěje u nich pracovati k národní kultuře, a odcházím s vědomím marné práce.“

Za takových poměrů není divu, že Nový Sad stal se Šafaříkovi posléze „bohoupustou planinou, umrtvující rovně tělo i ducha, duševní i mravní pustotou,“ z níž spěchal co nejdříve vyvážnouti. Příležitost naskytla se záhy. Již r. 1827 volali Prešpurčané Šafaříka na místo profesora Šulka za profesora theologie. „Mně toto pozvání neočekávané a já jsem na rozpacích, co činiti,“ p o tom Kollárovi 26. srpna 1827. „Co se přej a důchodku týče, v Prešpurku ovšem o mnohem lepší jest, než zde. Já zde se vším nemám v než 1200 zl. v. v. a z těch hned 250 zl. za

spodu platiti musím. Tak tedy mi ročního příjmu jen asi 900 zl. v. v. pozůstává. — Podlé toho, co mi p. Gross píše, důchod professury prešpurské každoročně snadně 2000 zl. vynášeti může. Hotových peněz platu 950 fl., ale kolejně též tolik, nebo víc donáší. — Mne již nic víc nezdržuje, jen tyto dvě věci. Předně já se theologie docela zpustil, jako student slabo na ni dbal, a nyní od 8 let zcela zanedbal. Pomyslete sobě jen to jedno, že já nyní hebrejsky ani číst neumím — a hebrejsky učití mám! . . . Co se mne týče, já nikdy horlivým theologem nebudu a nemohu býti.

Mimo to, theologická studování by mě — po druhé, z mého okresu literatury slovenské takorčka vytrhla, boh ví, na jak dlouhý čas. Nezdá se mi ani Prešpurek místo býti, kde by člověk mimo práce povolání svého jiná studia pilnovati mohl. Ba snad bych jako theolog professor i se svými slovenskými studenty méně v slovenském jazyku pracovati mohl, než se snad nyní nazdáme. Pokud tam Palkovič, daremná usilování jiných: a i potom kdo ví, jak by to šlo?

Seberu-li všechno krátce dohromady, největší pochybnost mi jen studium theologické působí, jako naproti tomu naděje polepšení stavu domácího a snadnějšího vychování syna svého mně velice vábí.

Myslel sem i to, abych Prešporčanóm tu výminku předložil, abych po uprázdnění některé jiné stolice na tuto dosednul, a tak až potud jen provisorio modo professorem theologie byl. Gross už — nemožná, aby déle trval, než několik let. — se Vám vidí? — Prosim Vás nade všechno, važte tuto věc sami u sebe, a oznamte mi své řešení beze všech okolkův. Vy znáte mne, znáte Prešpurek a professory i studenty, jste zajisté

blíže k nim. Já sem si byl někde zhnusil ty naše školy a professúry, snad sem se zmýlil, snad se už mnoho i proměnilo k lepšímu? Daleko sem — nic o těchto věcech nevím. Jen neodkládejte s odpovědí, ale mi hned po první poště odepište, co víte a míníte.

Nemyslete, jako by Vaše rada můj úmysl cele a sama ustanoviti měla! Kdo by toho od Vás žádal! — Váš soud, Vaše mínění mi jen k porovnání s mým sloužiti má.“

Zatím žádali Prešpurčané rozhodnou odpověď. Šafařík učinil tak a poděkoval se za pozvání. Druhá naděje zasvitla na začátku r. 1828, když přítel Šafaříkův Mušický stal se karlovickým biskupem (v chorvatské Vojenské Hranici).

Tento zabrav se do Šremských Karlovic, aby posvěcen byl na biskupství — při kterémžto obřadu Šafařík s paní byl přítomen — mnoho rozmlouval se Šafaříkem o založení gymnasia ve své eparchii i chtěl jej zároveň získati pro tento ústav a Kollára za soukromého sekretáře. Ale i ta naděje se nesplnila jednak pro nedůvěru ve stálost Mušického, jednak z důvodů politických.

„Naše rokování tuším daremné a nepovede k cíli“ — psal Šafařík Kollárovi v květnu 1828.

„Víte sami, že protestanti z Chorvat zákonem vytvořeni! Ba co více, čas po času přicházejí intimata, aby žádný protestant více od Řekův (ani v Uhřích) do služby vzat nebyl.“

Mnohem slibnější naděje přišly Šafaříkovi o dvě léta později a sice skoro zároveň ze dvou stran: z Petrohradu a z Vratislavě.

V Petrohradě způsobil to jmenovitě slav. kulturní historik P. Keppen, od r. 1822 důvěr. přítel Šafaříkův a ctitel jeho učených prací. Vzbu v ruské vládě myšlenku, aby Hanku a Šafa-

učinila skutečnými členy akademie císařské s ročním platem 4000 rublů a vložila na ně úlohu sepsati slovník všeslovanský a zříditi při akademii slovanskou bibliotéku; za pomocníka měl jim přidán býti Čelakovský s platem 3000 rublů. Úřední pozvání s vyhlášením všech podmínek posláno 10. února 1830. Šafařík uváživ hmotné i vědecké výhody skvělého nabídnutí, rozhodl se je přijmouti, vyžádav si jen lhůtu, aby své práce v Novém Sadě dokončiti mohl. Ale když po uplynutí lhůty druzí účastníci váhali, posléze na doléhání Šafaříka, ohlašujícího, žeť on každou chvíli hotov k odjezdu, odpověděla akademie 23. června 1832, že pp. Čelakovský i Hanka patrně původního úmyslu stěhování do Petrohradu zanechali“ a tudíž že se i Šafařík ze slova propouští.

Současně skoro vynasnažoval se na jiné straně, v Prusku, jiný ctitel slovanských prací Šafaříkových, Jan Purkyně, aby získán byl Šafařík buď pro universitu berlínskou nebo vratislavskou, na nichž pomýšlelo zříditi slovanské stolice. Dočítáme se o tom v listě Šafaříkově Purkynovi ze 14. června 1830:

„Kustos cis. dvorní bibliotheky ve Vídni, pan Kopitar, byl tak laskav sdělití se mnou před nějakým časem, že Jste se, velevážený pane, v čase pobytu svého ve Vídni přátelsky zmínil, jakoby král. pruská universita v Berlíně, anebo spíše někteří její členové zamýšleli minulého roku mne za profesora tamtéž povolati. Povolání toto bylo ^{by} prý také ještě nyní možné. Jelikož nemám tí znáti některého z berlín. p. profesorů, jest do jisté míry hádankou, jak se stalo, že universita ke mně — jmenovitě při tak značné vzdálosti — zření své obrátila. K radě přátelsky mé ^{by} oddaného p. Kopitara obracím se tedy dů-

věrně k Vám s prosbou a dotazem, v příčině objasnění záležitosti pro mne tak důležité. Která stolice professorská uprázdnila se vlastně a pro kterou mám býti povolán? Jest již obsazena? Jest v případě, že není ještě obsazena, naděje, že by volba na mne padla? Přiznávám se, že by mně působit na některé německé, jmenovitě pruské universitě nebylo proti mysli — i kdyby se to později uskutečnit mělo Ponebí německému, které z vlastní zkušenosti znám, dal bych i před naším přednost.“

Záhy však i tato naděje zmizela.

Po tolikerém sklamání, utrpení, útisku rozhodl se Šafařík konečně v říjnu 1832 k zoufalému úmyslu: Odřeknouti se professury novosadské a hledati si nově vlasti. „Čechové, nejbližší soukmenovci, k nimž duch jeho v tiché literární činnosti odjakživa se obracel,“ byli přední jeho naději, tím spíše, že mezi nimi žili dva důvěrní přátelé jeho, Jungmann a Palacký. K oběma obrátil se tedy s listy, s prosbou, k tomuto 10., k onomu 17. října, jak sděluje o tom Kollárovi v dopise 25. října 1832: „Já jsem, milý příteli, naposledy na té myšlénce ustrnul, abych se, padni co padni, v Praze osadil. Psal jsem již o tom obšírně Palackému a na krátce Jungmannovi a prosil jich, aby mi tam nějakého místa vyjednati hleděli. Já úřadů, hodností, titulů, bohatství atd. nehledám, aniž jich co evangelík v katolické Praze míti mohu; kdybych jen poctivé vyživení v Praze najíti a literaturě slovenské zachován býti mohl! Nyní tedy Vás, příteli milý a věrný, snažně prosím, abyste i vy ze své strany Jungmannovi psali Kdyby mi aspoň na tři léta u některého z pánův českých místo nějakého bibliotekáře nebo archiváře, sekretáře atd. s hospodou a s nějakým platem vyje-

nati mohli! Pomyslete, co bych v Praze pracovati mohl při encyklopedii české, časopisu (musejním) atd. . . . Naproti tomu nebude-li to věčná hanba národu našemu, jest-li já anebo i s rodinou svou u těchto neznabohů zahynu anebo Němcům duši prodám. Nebo já, přáteli, nenaleznu-li v Praze místa, budoucího března věci své rozprodám a někam do Němec na universitu co privátní učitel zalezu, abych aspoň na německé zemi kosti složil, jest-li pro ně na slovenské místa není."

Dojemné prosby Šafaříkovy, poslané do Prahy a vrcholící v slova „aniž se které práce třebaš nejmozolnější lekám a štítím, když jen pro národ náš budu moci pracovati," vzbudily mocný ohlas v srdcích tamnějších přátel a neminuly se také s výsledkem: „O milém našem Šafaříkovi z Novosadu a jeho potřebách jest Vám vědomo," psal Palacký Kollárovi již 16. listopadu 1832. „Snažím se všemožně, abychom mu zde byt, jest-li ne ovšem příjemný, alespoň snesitelný přichystali; a mám naději, že se nám to podaří. Získali jsme mu již, arciže předběžně jen na pět let, zvláštních důchodů při Matici několik set stří. ročně, a o titul se také staráme. Jak důležité jest, zachovati ho naší literatuře, to my věru zde náležitě cítíme i vážíme; já pak oplývám potěšením v naději té, že přítele mládeže své zde míti budu. S ním spolu pomysleti lze bude na mnohé národu našemu potřebné a důležité dílo."

A 6. února 1833: „(Na Šafaříka) já již jako na mesiáše zde čekám . . . Až toho muže budeme i, pak snadnější a užší bude svazek mezi všemi i . . .nými Slovy říše naší."

v témž smyslu, ba ještě vroucněji odpoví Kollárovi přimlouvajícimu se za přítele Jung-
I o pros. 1832:

„Šafaříkovi milému, doufám, že nedáme do ciziny, třebas nebyli s to, abychom jemu živobyť tak zpříjemnili, jak bychme žádali. Bylo mi milo, že jste Vy z strany něho tak srdečné a přátelsky psali. O! což bych rád, aby nás hrstku Slovanečků láska oužeji spojila, ano nás rozum chladný spojití nechce! — Příchod našeho Šafaříka do Prahy bude nové jaro literatury naší, které se skoro spisovatelů (dobrých myslím) než čtenářů více nedostáváti bude.“

Šafařík sám zvěděl o zdárném úsilí přátel již 6. list. 1832 od Palackého, jenž s radostí mu zvěstoval, že upsáním několika bezejmenných pánů pojištěn mu na pět let důchod prozatím 350 zl. ročně s tou jedinou výminkou, aby napotom psal jenom po česku. A 16. února 1833 psal mu opět, že přibýlo devět nových přispěvatelů a tudíž subvence roční 480 zl. obnáší.

Jmen přispěvatelů *) nedověděl se Šafařík nikdy za svého života.

Jestli již z tohoto činu, tak významného v dějinách naší literatury, vycitujeme vážnost a uznání zásluh Šafaříkových, nalézáme obé tím zřejměji vysloveno v památném usnesení musejního výboru, jenž celou tu věc vzal na sebe, aby podpora byla tím jemnější formy a zároveň nepodezřelá: „Sbor uváživ, jaký prospěch literatury naší získáním toho muže a zase jaká škoda jeho ztrátou nastati by musily, přičinil se o to a zjednal jemu předběžně na pět let jistý měsíčný plat, jejžto jednatel sborový pokaždé u několika milovníků a podpůrců literatury naší k tomu se uvolivších vybrati a

*) Kníže Rudolf Kinský, hrabě Kašpar Šternb hrabě Jan Krakovský z Kolovrat, Jos. Jungmann, Frt. lacký, J. Presl, A. Marek, K. Vinařický a první rok „ J. N. Štěpánek.

Šafaříkovi dodávati má. Vybírání to počalo se měsícem lednem 1833 a oučty o něm zvláště se vedou, protože ušlechtilí dárcové všichni na tom se usnesli, že jména jejich jak vůbec tak i zvláště před panem Šafaříkem tajena býti mají. Avšak pro uvarování všelikých z toho povstati mohoucích nedorozumění a mrzutostí letošní jednatel Palacký zjednání toto jak nejvyššímu purkrabímu hr. Chotkovovi tak i policejnímu direktoru ryt. Hochovi oznámiv přivolením jejich se ubezpečil.“

Připravivše takto skromný sice, ale přece bezpečný a klidný útulek ve svém středu, volali pražští přátelé Šafaříka již 16. února 1833 ústy Jungmannovými do Prahy: „Již tedy s Bohem vykořeňte strom ten ušlechtilého života svého z půdy nevděčné a přesaďte jej v náš ne sice ráj, ale také dobrý kraj, kdež dá Bůh silnější kořeny požené a líbezně se rozvětví. S Vámi, naději se, nová hvězda literatury naší zasvítá, jejíž světlo utěšené dej mi Bůh spatřiti, pak jako Simeon dny své poslední blažiti budu.“

Tu již Šafařík neváhal i chystal se do Prahy. Tolikrát sklaman, neměl ovšem nyní těch růžových nadějí, jaké provázely jej před čtrnácti lety do Nového Sadu. „Koncem příštího měsíce opustím Nový Sad a postěhuju se prozatím do Prahy,“ psal o tom 17. února 1833 Maciejowskému. „Pozbyv vši radosti na zdejším svém úřadě pozbyl jsem též naděje, že bych mohl prospěti Srbům. Usadím se v Praze jako soukromý učenec (s malou podporou nějakého soukromého fondu). Tento poslední k chci totiž ještě zkusiti než prodám svou neion duši německému Michlovi a snad potáhnu některou německou universitu. Dopadá to, můj příteli, mizerně, ba zoufale s naší slovan-“
“ věcí. Obětoval jsem se slepý nadšenec této

věci na 16 let a zničil jsem sebe při tom. Kdybych neměl rodiny, dětí, nelitoval bych toho i nyní: tak však pojímá mě strach.“

S takými myšlenkami rozloučil se 11. dubna 1833 s Novým Sadem a Srbskem a vydal se na cestu do nové vlasti, s chotí, tchýní, dvěma dítkami Vojtěchem a Boženou a pak s bohatou sbírkou knih a rukopisů, jediným to majetkem, který 14letou prací si nastrádal. Pozdržev se na krátce u svých příbuzných nedaleko Pešti a ve Vídni u Kopitara, dorazil po namahavé cestě 4. května do Prahy, v níž začala nová, bohužel pro Šafaříka málo šťastná epocha jeho života.

Praha. Starožitnosti Slovanské.

Nový domov, Praha, nebyl Šafaříkovi neznám. Již r. 1817 pobyl tu vracaje se z Jeny a od té doby byl ve stálém s ní spojení, přímém i nepřímém. Dojmy těchto styků nebyly vždy příznivé. Již r. 1818 v Počátcích mluví o „truchlém pohledění na českou vlast na konci l. 1817, an to pracující na osvícení jejím národu vůdci a ústavníci žitníci a lačníci lidu svému ničeho krom špatných rýmů k okušení podati neumějí;“ tamtéž horlí také nejen proti nicotnému básnictví a polovičaté literatuře, ale i proti „studenosti, ospalství, odcizenosti, ctižádosti, lakomství, bažení po samovládě v říši rozumu, monopolismu národního spisovatelství, germanomanii, veršomanii, ypsilonoklanici“ a co toho více v životě českém.

Další zkušenosti, jmenovitě s censurou , překlade Marie Stuartky*) přinesly sotva do

*) Vyšla posléze v Praze 1831.

lepších, zvláště od té doby, kdy protkány mrzutostmi s Dobrovským a užšími styky s Kopitarem a dříve ještě rozkolem o spisovný jazyk mezi Slováky a Čechy.

Šafařík, rodilý Slovák, nemohl trapného sporu zůstatí docela cizí a nezůstal, jak svědčí hojně dopisy jeho ke Kollárovi a také Dějiny slovanských literatur. Avšak pozoruje spor jednak ze značné vzdálenosti a jednak s povzneseného stanoviska slovanské vzájemnosti, dovedl si od samého počátku zachovati vzácnou objektivnost a sympatickou nestrannost a tím také přízeň obou stran. Tyto vlastnosti charakterisují již první Šafaříkovu zmínku 14. února 1821:

„I sám pravím, abychom sebe více než Čechů hleděli . . . Mezi tím nechci, aby tomu tak rozumíno bylo, jakobych jazyk našeho lidu do knih naprosto uvéstí žádal; nebo ačkoli vím dobře, že každý národ jediné ve svém vlastním jazyku osvětován a k vyššímu životu probuzen býti může, nicméně v této příčině tak smýšlím, že by nastoupení cesty Bernolákovy jen větší zkázu na nás uvedlo. Jazyk, jímž hrstka lidu našeho mluví, není onoho pravidelného (ačkoli cizího) tak daleký, abychom se odtud překážky zrůstu spisovatelstva a vzdělání národu slovenského v Uhřích obávati mohli. Já sobě alespoň dobře jistou prostřední cestu, níž by se zvláště učitelům k lidu mluvícím jíti dalo, mysliti a představití mohu.“

A v témž smyslu píše Kollárovi i r. 1822 (4. a 10. března): Uznává rozdíly mezi češtinou a slovenčinou i půvaby této, „nicméně přesvědčen jest, že by tímto oddělením jen větší zmatek na nás valen byl . . . a že literatura slovenská jest jen částí literatury české a všech nás nejvroucněji k ní váže, ať ji musí, aby ní vždy zůstala.“

Téhož roku naznačuje Kollárovi již také přičiny svého mínění, pro Šafaříka charakteristické ježto čerpány z neblahé zkušenosti mezi Srby. Chystaje totiž s Kollárem své bohaté sbírky písní slovenských k tisku, ohlížel se, jaké ovoce přinesla Srbům sbírka písní, Vukem nedávno přetiskem vydaná, i musil posléze přiznati, že ovoce bylo pochybné ceny:

„Lepší lidu část národnosti a literatuře ztráta cena. Vuk Stefanović a jeho pomocníci . . . zbouřili nejprv duchovenstvo proti sobě, duchovenstvo zbouřilo lid.“

A podobných zmatek obává se také Šafařík v československé literatuře, zvláště od „nedospělého“ v jazyku Slavie, kteříž by snadně věci té (písní) zle užiti a časem tu velikou vinu na nás uvaliti mohli, že jsme první ze všech zmatek a ježto větší zkázu do ubohého literárního našeho života přivedli“ (dopis Kollárovi 14. února 1821).

Druhý důvod byl spíše historický a náboženský: „Kdyby Slovinci byli začali před tisíc lety psáti své nářečí — a Maďarů byli sdrúzgal — ovšem. Nyní je pozdě. Mimo to jaká památka XVI. stol. je víže s Čechy! (2. února 1823) . . .“

„V XVI. stol. byli i Čechové i Slovinci zároveň novo-či pravověrci. Drahá to památka! Nemí-li ku podivu, že i dnes evangeličtí Slovinci češtiny se přidrží, katoličtí ji zavrhnou! Arciže tak kovaná čeština z XV. a XVI. stol. husitsko-evangelická jest!“ (24. dubna 1824.)

Až potud nebylo příčiny k nějakým hořkostem mezi Šafaříkem a Čechy tím méně, že Šafařík slovenčil jen v listech Kollárovi, kdežto jinam psal ryze česky. K těm dán podnět teprve Historií slovenských jazyků a literatur, jmenovitě statemi o literatuře české a slovenské, jež Šafařík se

dělil. Pohnuly ho k tomu, tuším, nejen důvody
cné, ale také zvláštní úmysl, jež napovídá v listě
Kollárovi ze 4. března 1823: „Literatura naše
jeť arci jen ratolest literatury české; a všech nás
nejvroucnější žádost a nejsnažnější péče býti musí,
aby ní vždy zůstala: nicméně však mne, co Slo-
váka, by hodné bylo, aby tato část mé práce do-
konalou obsahovala zprávu o spisovatelství našich
Slováků až do našich časů, a tudy něčeho aspoň
nového do světa a na trh nesla. Kdybyste to místo
mne učiniti chtěli, velice bych Vám z toho vděčen
byl. Mohli byste tohoto pojednání i k písněm místo
předmluvy užiti . . .“

Tedy zároveň naděje na pomoc Kollárovi a
úmysl podati dokonalou zprávu o Slovácích — jak
se slušelo spisovateli-Slovákovi — jakož i plán,
učiniti té stati za předmluvu k písním a po pří-
padě vydati ji o sobě tiskem, jak jindy psal Ša-
fařík, přiměly ho k tomuto dělení literatury slo-
venské a české, která již tehdy byla vypracována.

Šafařík sám již za tisku díla, vida, jak spor
neuvěřitelně vzrůstá, obával se účinku svého rozdě-
lení, ale bylo již pozdě. Dějiny vyšly a následky
ihned se dostavily: Jeho čin kritisoval ostře Do-
brovský, a Jungmann v soukromých dopisech ro-
vněž s trpkostí na to toužil, stěžuje si zároveň na
jeho soud o nelibozvučnosti češtiny a j. výroky.

Šafařík, vědom si ušlechtilého cíle, jež měl
na zřeteli, byl v první chvíli až rozkvašen, jak vy-
státáme z jeho dopisu Kollárovi z 6. srpna 1826:
„Jungmann i v listě na mne hořekuje, že sem
v historii literaturu Slovákův od Čechův oddělil;
ale co s tím? Čechové jsou neústupní v nepravé
při. Jim se líbí nade všechno jejich nemotornost.
Jsou — své opice.“

Podobně píše 18. května 1827:

„Bude-li kdy nového vydání mé Historie literatury, učiním co mohu, abych všechny strany upokojil — ale pochybuji, že bych všem dost učitelnosti mohl. Čechům se nelíbí, že sem jich nářečí přednost libozvučnosti nepřisoudil! Ale pro Boha, mohu-li to? — Musel bych z rozumu vyjít! — Já aspoň, pokud živ sem, všudy za přesvědčením svým půjdu, napotom ještě směleji. Ne líbí se mi to, abysme sobě sami společně lhali a sebe sami nepravdú lákali. Čech, jak vidím o zvuku svého nářečí zholá není schopný soudit — an mu srbské nářečí lenivé, zženilé, a jakoby hrubé pro mnohé a, o! — Ne tak páni! Mýlí Vás grammatika, etymologie atd. a porušuje súd aesthetického citu! Vezmite Vlacha, nebo kohokoli, kdo nerozumí ani slova našim nářečím, a potom nechť mu každý čítá své. Každý své, ne Čech srbské a Polák slovenské. Cit krásy púhého zvuku nemuž býti spleten se súdem o grammatické, etymologické a jiné dokonalosti. To sú rozdílné věci. Nechtějme všickni všecko mít. Odvolávají se Čechové na svú národní mluvu, na operu, že je líbezna; může býti, ale mně to aspoň nepochopné, jak by ku př. dští mstem a jiná slova, jaková se v operách českých nalézají, v ústech zpěvákyně české lahodně zněla. — Poněvač Čechové drsnatost řeči své, jaková ve spisích jejich panuje, naprosto seznati nechtějí, není tu ani naděje polepšení. Jim se líbí jejich libozvuk . . . Nárek ten, na oddělování slovenského (ne slováckého, pro Boha ne! — o bysme toto zatracené slovo na věky věkův zahladiti mohli — čert ho vyléhnul . . .) nářečí od českého v mé literatuře jest věru bezzásadný. Od toho nemohu odstúpiti. V budúcím vydání ještě dále pokročím — i Bulgarové musejí od Srbův docela oddělení býti. Jest mi tomu divno. Če-

chové tak na nás nařikají, a sami ruky podati nechtějí! . . . Nynější pospolitý sloh českých spisovatelův nemůže nikdy národným slohem našich Slovákův býti. Jest to aspoň dle mého citu jakási potvora, naposledy ani nečeská, ani neslovenská. Pokud si naši Slováci jakýsi svému nářečí přiměřený spisovný sloh, nech třeba na základech české grammatiky, nezarazejí, až potud nebude u nás národní literatury, nebude u lidu chuti ku čtení. My spisovatelé budeme jen Braminové mezi lidem naším; jako sme posud byli, a sloh náš a jazyk knižný to, co Sanskrit a církevní slovenčina.“

Třeba že hořkosti takové časem pominuly, zůstala vždy aspoň nějaká po nich stopa, zárodek, tím povážlivější, že o vývoj jeho staral se jeden z přátel Šafaříkových, Kopitar, „učený a duchaplný badatel, ale Čechů nevalný přítel a v názorech vědeckých do krajnosti nesnášenlivý.“ Společné studium a společní přátelé, jmenovitě srbští, svedli záhy oba badatele, ale do vydání Šafaříkovy Historie literatur slovanských nebylo to sblížení valně důvěrné, jak svědčí list Kollárovi z 9. ledna 1826, v němž Šafařík obává se, „aby (Vuk) a Kopitar na něho neudeřili“ k vůli odchýlnému mínění o sídle staré církevní slovenčiny.

Sotva však vyšla Historie, poměry mezi Šafaříkem a Kopitarem se změnily: — Úpjatý posud Kopitar stal se najednou jeho horlivým dopisovatelem, chvalořečníkem, tak že se Šafařík až obával, „aby chvála ta skoro nespízlá,“ vybízel jej k recenzi jednoho spisu Dobrovského (v září 1827) atd. Ale důvěrné, upřímné přátelství ani tehdy nenastalo, a Šafařík nejednou si stěžuje Kollárovi, jak Kopitar všecko svatě slibuje a nic nesplní a jak jeho náhledy o starožitnostech slovanských daleko se liší od Kopitarových.

Nejvýznamnější však v tomto ohledu dopis Šafaříkův Palackému z 11. října 1830: „pitarovi je Praha jen zběh šibalův a klamské sídlo . . . i mne za bratra z Vašeho družstva dleba za mistra v šibalství a lotrovství Píše on přecasto a příliš upřímně, chtěje mne na samospasitelnou víru obrátiti a domnívaje se, pod zástěrou přátelství nejlépe jiným se rouhat a jim ubližovati se dá. Mně každé tyranství snesné.“

Vlivu asi všech těchto příčin a Kopitův zvláště musíme přičísti ten problematický sešit o Praze, který r. 1832 pronesl Šafařík Kolláre. „Já se Vám upřímně vyznám a povím, co myslím, že já nad Prahu většího a horšího slovenského Kocúrka neznám. Jest tam příteli sídlo číhaře a špehounství celého slovanského světa, nejvíce zrádcové jsou našincové, ne Němci. Mně se až hučelo, když sobě připomínám měsíc tam ztrávený. I naši přátelé jsou rapotavé straky, které s každým tajemstvím sem tam za horůca běhají.“

Všecky tyto chmury zahalující Prahu v myšlence Šafaříkově, zdá se, že zmizely, jakmile vkročil do Prahy, vítán upřímnou radostí přátel, zvláště Palackého, Jungmanna, Preslá a j. Jmenovitě Palacký staral se horlivě, aby příteli svého mluvil, aby pobyť v novém domově co možná zpříjemnil a tím úmysl jeho, odstěhovati se do ciziny, na věc zmařil. Ještě r. 1833 vymohl mu honorář 600 r. za pomoc při redigování Musejníka, první to práce tohoto druhu z Matice české. Proto také pro zprávy Šafaříkovy, posílané Kollárovi, týkají se Palackého: „Palacký jest mého bytu a pohodlí jediným původem . . . On jest duše všeho našeho jednání; on sám má volný přístup ku šlechtě a stavům; Matice jest jeho stvoření; kníže „na

jemu jest přátelsky nakloněn a na jeho slovo vykázal Čelakovskému pensi.“

A neméně laskavě přijal jej Jungmann, upřímný přítel jeho již od Počátků českého básnictví. Vyčítáme to nejen z uvedených již slov, jimiž Šafařík tak vřele zval do Prahy, ale také z listu jeho Kollárovi z 10. pros. 1833: „Šafařík nyní jest naše potěcha. Jeho dílo, v kterém se truí, bude slavné dílo, důležité všem Slovanům. Již to, co jsem z něho zahlédl, ač jen počátek jest, velice mne obradovalo a neobyčejnou žádost po celku ve mně vzbudilo.“ A rovněž Markovi vyslovuje své nelíbené „potěšení nad tím, že jsme si ho jaksi uvázali a češtině dobyli“ (27. října 1833).

A čím byl Jungmann Šafaříkovi a zůstal na vždy, dojemně vypovídá jeho list k Pogodinovi z 5. pros. 1847, ohlašující smrt Jungmannovu: „Jeho odchod jest pro nás Čechy nenahraditelná stráta. Století nenahradí ho — a kdož ví, zda kdy budoucnost!“

Z kruhu ostatních vlastenců českých nejvíce se Šafařík záhy sprátelil s Čelakovským, zvláště od té doby, kdy stejný osud, stejná bída usadila se v jejich domácnostech, kdy Čelakovský, jak píše Šafařík Pogodinovi z 21. února 1836, na žalobu ruského vyslance Tatiščeva zbaven redakce Pražských Novin a suplentství, „byl opuštěn od Boha i od lidí.“ Jen jedna věc nelíbila se nepodvrtné energii ducha Šafaříkova, nerozhodnost, zdlouhavost, neproduktivní hloubání, jimiž nikdy nelze pomoci ani čeho prosaditi. Přes to však vřele podporoval ho, aby dostal professuru ve Vratislavi, a upřímně ho litoval, když večer jeho života kalen byl novými chmurami, „když ve Vratislavi pohřbil svou první, krásnou a laskavou,

v Praze pak svou druhou, heroickou, duchaplnou a vzdělanou paní.“

A jako cenil vysoce básnické práce Čelakovského, tak doufal Šafařík také mnoho od jeho studia vědeckého. Jediné jeho měl za schopna, aby napsal spis, jak by Rusové nejspíše mohli se učit jiným slovanským nářečím — takového přál si Pogodin 1836 — od něho doufal se dočkat srovnávací mluvnice slovanské, a když Čelakovský předčasně zlomen tvrdým osudem, řídil Šafařík vydání jeho pohrobního díla o srovnávací slovanské mluvnici a ocenil je památnými slovy: „Dílo jest bohužel nedokončeno, ale plno jasných pohledů, případných poznámek a pěkně se čte nemajíc učeného balastu“ (list k Pogodinovi 22. kv. 1853).

Nejméně zblížil se Šafařík s Hankou.

Již r. 1836 posmívá se jeho marnivosti, píše Pogodinovi, že „pan rytíř Hanka vylákal opět prostřednictvím vyslance Tatiščeva od rus. císaře brilantový prsten.“ Téhož roku naráží patrně na něho (v listě Pogodinovi) zmínkou „o druhém, velmi velikém a učeném pánovi, jenž jest šťasten ve své ignoranci.“

A neméně výmluvné zmínky nacházíme také v listech z r. 1837: Tu vymlouvá se Šafařík, že s Hankou zřídka se schází a proto nechce, aby se mu spolu s ním posílaly listy a knihy: „Důležité přičiny mne k tomu nutí, bych to tak na Tobě žádal . . . Prosím Tě, dávej si na to pozor, aby snad opominutím se nestalo zapletení, jež by mně mohlo působiti nepříjemnosti,“ psal Mac. w-skému 15. dubna 1837. Ale obzvláště význam — pro Šafaříka i Hanku — jest zpráva v listě Pogodinovi z 22. února 1857: „Nyní něco en pro Vás sama. Museum bylo donuceno - iti

nestrannou kommissi ke zkoušení několika staročeských zlomků. V prvních dvou sezeních, jichž jsem se účastnil, propadly žalostně dva staré zlomky.*) Jsou to hanebné padělky — a padělatele ne nesnadno uhodnouti. Kommissi bude ve svých pracích pokračovati a nepochybně ještě více zdánlivě starých památek propadne . . . Tedy k ostatním ztrátám také ještě tato hanba.“

Sotva malounko se ohlédnuv a věci své sporádav, zabral se Šafařík do starého života svého, horlivé, usilovné práce. Dařila se tím lépe, že Šafařík, prost všelikého úřadu, mohl se v ni celý zabloubati a ssáti tak zároveň to blahé, radostné uspokojení, jež vyrůstá jediné z horlivé, milé práce. Kdo však této spokojenosti neporozuměl, ani té veliké duši nadšeného badatele — to byla pražská policie. Nemohouc pochopiti, jak muž mající rodinu mohl se zříci pevného úřadu a příjmu a žítí pouze své vědě a práci, a jsouc snad i upozorněna na vřelé slovanské smýšlení Šafaříkovo, vyslala k němu několik neděl po příchodu úředníka Preiningra, jenž měl přezvědět, proč se vzdal professury, proč přijel do Prahy, z čeho žije, s kým obcuje, co pracuje atd. Dobromyslný muž ten, snad pohnut upřímností Šafaříkovou, bez obalu vyznal, proč přišel, a Šafařík ochotně mu nadiktoval, co si přál. Dalších důsledků ta příhoda neměla. Stálť tehdy ještě Šafařík na výši své síly, a energii jeho takové překážky spíše dráždily . . .

Práce jeho byly z počátku dosti rozmanité: Dalackému pomáhal při redigování Časopisu seijního, r. 1834—35 řídil poučný časopis Štozor, aby polepšil své hmotné postavení,

*) Píseň krále Václava a Píseň pod Vyšeborovem

Jungmannovi přispíval do jeho velikého Slovníka, ba podvolil se prohlédnouti celý rukopis jeho i jednu korekturu — ale předním a hlavním cílem zůstávalo mu dlo již v Novém Sadě připravované, Slovenské Starožitnosti. Palacký byl mu k nim nejen novou pobídkou, ale zároveň i horlivým pomocníkem.

K nim mřily četné rozpravy, uveřejňované od r. 1833 v Časopise Musejním, jako k svému cíli,*) jim cele oddán zavíral se jako poustevník ve svém pokoji, a sedávaje tu do noci skloněn nad obrovskou hromadou cedulí a knih, hledal s horčným napjetím všech sil, duševních i tělesných, světélka slovanské starobylosti, sotva posud doutnající v popele a v temnu starých i nejstarších zpráv. Nikdy před tím ani potom nerozvinula se duševní energie Šafaříkova tak podivuhodnou měrou, jako v této době. Nesčetné překážky, stavící se mu v cestu ve způsobě různých útrap, starostí hmotných, nemocí, zdály se ji tím více dráždit.

Nad takovou nadlidskou prací žasli konečně i přátelé Šafaříkovi, obávajíce se, aby neuškodil tím svému zdraví: „Měli jsme úmysl — psal 24. května 1835 Čelakovský Vinařickému — na letnice k Vám se podívati a vzíti s sebou Šafaříka, který samým sezením a namaháním div o zdraví se nepřipraví, by za několik dní na cestách aspoň trochu se protřásl.“ A obavy ty záhy se splnily. Již r. 1834 musil Šafařík hledati úlevy v Karlových Varech a od té doby stále

*) O Rusalkách 1833; Myšlenky o starobylosti Slovanův v Evropě, 1834; Přehled pramen historie slovanské, 1834; Přehled národní jmen v jazyku slovanském, 1835; O národech kmeneskythického, 1835; O národech kmenevského, 1835; O zemi jmenované Bojky, 1837

byl napadán návaly rheumatismu, zvláště v březnu r. 1835, jak psal Maciejowskému 4. března: „Včera bouřilo to hrozně, měl jsem nával reumatický, nejhorší od mého karlovarského léčení, a nesměl jsem z pokoje.“ A opět 9. června 1835: „Jakmile budou moje nervy silnější pro práce duševní — byl jsem minulý měsíc trochu churav — dám se do čtení Vaší Historie.“

Za takových poměrů „plížily se jeho literární podniky“ ovšem pomalu vpřed, ježto i Světozor, Jungmannův Slovník, Časopis musejní atd. je zdržovaly. Přes to však již 18. ledna 1835 jedna polovice Slovanských starožitností v rukopise byla hotova, a s ostatkem čekal jen na slíbené knihy a mapy od Maciejowského: „Prosím Vás srdečně — žádá opětovně přítele Maciejowského 22. února 1835 — pište mně bez omeškání průběh celé věci — o knihách, jež poslány, ale nedošly — neboť záleží mně velice na tom, jak sám víte, abych dotyčné mapy obdržel. Připravil bych rád své Slovanské Starožitnosti tento rok do tisku. K tomu účelu chtěl bych ještě jednou zkoumati zeměpisná data pomocí lepších map, jelikož jsem při své práci byl nucen základem položit německé mapy, a právem se obávám mnohých chyb a nedopatření ve jménech.“

Také ještě na počátku března pracoval stále na díle prvním, geograficko-historickém, kdežto vše ostatní bylo posud neredigováno, nepropracováno. Konečně 15. srpna t. r. jest již tak blízek cíli, že píše Maciejowskému: „Mých Slovanských Starožitností I. svazek, dějiny a zeměpis, postěhují seátkem ledna 1836 do tiskárny. Dílo obnášeti 2 svazky, asi 120 archů, ve formátě slovní-ém; přidají se též historické mapy.“

Avšak jednak churavost, která trápila jej

skoro přes celou zimu r. 1835—36, jednak i jiné příčiny, jmenovitě vždy nově mu docházející prameny z Ruska, tolik bohatého na poklady slovan-ských starožitností, zdržely Šafaříka tak, že teprv na počátku (3.) března s dílem byl hotov, a přistupuje k tisku jeho, rozeslal o tom oznámení.

Tak jeden veliký úkol vykonán, ale starosti o své dílo ještě na dlouho Šafařík nebyl zbaven: nastala péče o tisk, vyplacení a prodej jeho, péče tím trapnější, že dílo bylo ohromně nákladné *) a chudoba Šafaříkova nad pomyslení veliká.

Jediné „herkulská mysl a neobyčejná trpělivost i vytrvalost“ Šafaříkova mohla se odvážiti na tak obrovský podnik v době, kdy nejlepší české knihy neprodávalo se více než 600 exemplářů!

Než jako někdy z těsného vyhnanství novosadského zachránila jej šlechetná obětavost přátel, tak i nyní zjevil se mu přítel a mecenáš v osobě moskevského historika a učence Michala Pogodina (nar. 1800). Poznal Šafaříka na své cestě po zemích západních v Praze na podzim r. 1835 a dojem, jakýž naň učinil Šafařík osobností, hovorem i prací, byl tak mohutný, že stal se mu rázem nejdůvěrnějším přítelem a tím zůstal mu až do smrti. A jak důvěrné, obětavé bylo to přátelství, kolik důvěry skládal v ně Šafařík, svědčí již první jeho list z 26. září 1835: „Nezapomenutelnými zůstanou mi dny, kdy jsem Vás poznal a naučil se Vás ctíti a milovati Najdete ve mně vždy co nejochotnějšího literárního korespondenta a nepochybuji ani dost málo, že také Vy na dále neustanete podporovati mne v mých studiích radou i skutkem.“ V té důvěře

*) Jediný sešit 10archový stál 240 zl., jež Šafařík předem musel skládati, a sešitů bylo 6.

Šafařík se nesklamal. Pogodin shlédnuv obrovské Starožitnosti i chudobu Šafaříkovu přispěl hned na náklad 500 zl. v. m., za něž měl Šafařík poslat do Moskvy exempláry svého díla (stvrzení Šafaříkovo datováno z 14. září 1835), i radil zároveň, aby Šafařík se přestěhoval do Ruska, jehožto vláda by ho jistě ráda skvělým postavením opatřila a professorem na universitě Moskevské ustanovila, a zakazoval se mu v té příčině, že všeho svého vlivu užije, aby co nejdříve do Moskvy povolán byl.

Šafařík neodřekl se naprosto myšlenky Rusko za novou vlast si vyvoliti, ale chtěl dříve všechny západo-evropské prameny prozkoumati, jak to byl učinil v N. Sadě s prameny jihoslovanskými; psal se strany toho dne 26. září 1835 Pogodinovi, tehda na zpáteční cestě ve Vídni meškajícimu: „Dotýkám hned hlavní věci, přesídlení totiž do Moskvy. Prosim Vás, byste zatím příliš na to nenaléhali. Sám chápete, že mým nynějším pracím a studiím i společné věci, slovanské totiž literatuře, jest prospěšno, když ještě rok neb dva roky zde zůstanu, abych západní prameny pro svou sbírku tak vykořistil, jak jsem to již dříve s jihoslovanskými učinil. Pak nebudu od toho, abych do Ruska přišel; avšak o tom podruhé si promluvíme.“ S tím větší ochotou vítal Šafařík ostatní pomoc Pogodinovu, totiž prameny a knihy. Každý list k Pogodinovi obsahuje od té doby děkování za knihy zasláné a prosbu o nové zásilky. Slova listu dotčeného k té věci se vztahující zjevují nám náležitě hu Šafaříkovu, skromnost i nezištnost jeho: „žto Vaše laskavost ke mně žádných mezi ne-, chci také já otevřeně a upřímně Vám vstří- Pravím tedy a prosím, aby všechno, co v mů- ch činiti chcete, prozatím k tomu směř-

valo, abyste mi zprostředkoval takovou podporu z Ruska, které ve svém nynějším způsobu a postavení potřebuji, abych začaté práce dokonati mohl. Vždyť víte, že jsem při svém přespřílišném horlení pro účely intelektuální na hmotné potřeby téměř zapomněl a jich zcela zanedbal, tak že se i s rodinou svou ve vzduchu vznáším. Hodností, titulů, řádů a diplomů chci býti ušetřen; tyto dětinské titěry zůstávají rád svému příteli Hankovi, jehož srdce s radostí směšnou na takových věcech visí a po nich prahne. Zásilky ruských knih, jichž k pracím svým potřebuji a zde dostati nemohu, budou mi vždy vítány . . . Žádosti slávy osobní a cti jsem chvála Bohu prost, sice bych již od počátku své plány byl jinak zřídil; cesta k tomu již několikráte se mi otevřela.“ A tak se začíná a končí téměř každý jeho list s prosbou za opisy listin a jiných pramenů a zaslání knih; dojemný v té příčině jest list Šafaříkův daný dne 2. října 1835: „Na přiloženém lístku jest seznam knih nyní mně velice potřebných, jiné sám k tomu přidáte. Pro Boha, neptejte se, k čemu těch knih potřebuji! Až jednou moje Starožitnosti Slovanské přečtete, již ptáti se nebudete, k čemu tolik knih jsem potřeboval. Nemyslím, abyste všechny ty knihy pro mne kupoval; vím, že k tomu náleží malý kapitál. Doufám však, že naleznete prostředky, byste učinil, co možná jest. Mecenášové ruští snad všichni s Rumjancovem nevymřeli! Vydejte oběžný list k svým četným přátelům v můj prospěch, učinite pro mne sbírku knih u ruských spisovatelů v Moskvě atd. Mnohý z nich snad prozatím svou knihu ožije a časem opět si ji nahradí. Mně však tím se dastane veliké podpory a vědě se znamenitě prospěje. Nežebrám pro sebe, žebrám pro vědu.“

Pogodin nejen plnil obětavě přání tohoto druhu, ale dostal záhy i jinému slibu: Již v měsíci únoru r. 1836 překvapen byl Šafařík návrhem kuratora moskevské university, hraběte Stroganova, který mu profesuru slavistiky a s ní čestné postavení a skvělé zaopatření hmotné nabízel. Šafařík však se odřekl těchto výhod a zůstal v Praze. Psal o tom Pogodinovi 21. února 1836: „Netrpělivě jsem očekával jistou zprávu o Vašem do Moskvy návratu, jinak bych Vám již dávno psal! Kdybych to byl jen učinil: byl bych tak předešel návrh Jeho Ex. hraběte Stroganova! Za Vašeho zde pobytu upřímně jsem zjevil svou nechuť opustiti zdejší své krajany, příbuzné a přátele a též jsem v listě Vám do Vídně zaslaném opětoval. Dnes posílám Jeho Exc. list, v němž za důvěru a čest mně prokázanou děkuji a povolání nepřijímám. Příčiny, za kterými jsem se tak rozhodnul, široce rozkládati bylo by zbytečno, proto jen některých krátce dotýkám. Již od několika let churavím dnou, proti které jsem posud lékaři a lázněmi marně se bránil. Neduh ten vzrůstá se znepokojivým způsobem a není tedy radno, abych do ostřejšího severního podnebí se přestěhoval. Ještě více tomu se přiči churavost mé paní, která nevyléčitelnou nemocí prsní stonajíc dle výpovědi lékařské cesty do Moskvy by nevydržela . . . a tím méně tam dlouho živa býti mohla. Také má paní ani tchýně nikdy nesvolí k přesídlení na Rus, a já nemohu se od nich odloučiti ani je k tomu násilím nutiti. Také si neslibuji z mého ustanovení v Moskvě těch výsledků vědeckých, kterých snad očekáváte. Moji přátelé (a k nim čítám i Vás) rádi mé vlohy a vědomosti přeceňují: jsem — cítím to sám nejlépe — v té příčině zoncem jen člověk prostřední a nemohu při

sobě nic chváliti, leč trochu dobré vůle a pilnosti. Moje mateřská řeč jest čeština; co jsem si theoreticky z jiných jazyků slovanských osvojil, nedostačuje, abych v Moskvě prakticky působiti mohl. Jsem v stáří a v učení se jazyků tak těžkopádný, že nemohu doufati, že bych mohl v Rusku jako učitel a spisovatel v rus. jazyce kdy vystoupiti a jako cizí, jako Němec tam nikdy bych se ukázati nechtěl. A naposledy, což nejdůležitější jest, jsem já k Praze, k Čechám a Rakousku tolika svazky vděčnosti a lásky připoután, že jich dobrovolně a pokud svým krajanům budu moci prospívati, nikdy neopustím. Znáám výhody, které se mně z Moskvy podávají, a vím, že zde nic jiného mne nečeká než chudoba a nouze; toho však se nelekám. Mám příliš mnoho stoické odvahy, odhodlanosti, vytrvalosti, resignace, než abych kvůli světským, pomíjitelným účelům obětoval a zapomněl na duchové literární zájmy svých krajanů zdejších. Těm abych před jinými užitečen byl, velí mně povinnost; jsou-li moje literární práce toho způsobu, že také jiní z nich užitek míti mohou, tím lépe. Ve všem ostatním doufám Bohu, který svých neopouští. Vážnosti a lásky u lidí dobromyslných i zde při chudobě mé se mně nenedostává. Děti své vychovám v tomto smýšlení a v těchto názorech. Vzdejte se tedy myšlenky, že bych kdy do Moskvy se přestěhoval. Rusko má muže a zkvétá mu jich ročně vždy více, kteří mne na učitelské stoličce slavistiky trojnásobně nahraditi mohou. Já zůstanu zde; to jest mé pevné, nezměnitelné rozhodnutí. Byl bych Vám to vše psal dříve, kdybyste se tou věcí nebyl přenáhlił.

Veliká duše Šafaříkova zračí se v těchto jemných slovech se vši svou skromností, ch

vostí a láskou k vědě i vlasti. Pogodin odpověděl k nim svým šlechtným způsobem, směnkou na 500 rublů, jichž měl Šafařík po libosti užítí. Dojat děkoval Šafařík svému příteli a jeho druhům. Polovici peněz chtěl obrátiti na cestu do Teplice, aby polepšil své zdraví, druhá měla urychlití tisk Starožitností. Úmyslu prvního Šafařík nesplnil: dal za 250 rublů zhotoviti nové cyrillské litery dle vlastního vzoru pro tisk svých Památek jihoslovanské řeči a literatury. Za to druhou polovici vynaložil, jak určil, a 1. srpna 1836 dotištěn touto pomocí první sešit Starožitností Slovanských.

V české veřejnosti způsobilo dílo hned mocný rozruch. Ukazuje to již náhle vzrostlý počet odběratelů, pro něž Šafařík byl nucen rozmnožiti náklad od 10. archu na 1000, sumu tehdy neslýchanou, a znova otisknouti první sešit. Překvapen tímto úspěchem, oznamoval Šafařík radostně moskevskému příteli 7. srpna 1836, že tisk jest zcela zajištěn. Ale radost jeho netrvala dlouho. Již 28. listopadu musil přiznati Maciejowskému, „že se přepočel a nejspíše zůstane vězeti“ a v prosinci hořekoval Pogodinovi ještě zoufaleji, beznadějněji: „Vydáváním Starožitností uvalil jsem na sebe veliké starosti: příjem nehradí posud vydání. Upřímně Vám přiznám, že by bez Vašich a přátel Vašich obětí Starožitnosti ani nevycházely. Museum platí za ony zakladatele, kteří odbírají Starožitnosti, polovinu (25 kr. CM za sešit se sražkou $\frac{1}{4}$, jako rabatt!). Nyní však přihlásilo se ze 430 zakladatelů jen 188 odběratelů! Očekával jsem spoň 400. — Knihkupci odebrali sice značný počet exemplárů, ale od těchto pijavek nelze do-
bratí peněz, platí teprv po 14 měsících. Přímo
mne nepřihlásilo se ani 40 předplatitelů. Já

musím však papír a tisk hotově a napřed platiti. Nyní nahlédnete, že Starožitnosti staly se mi místo ulehčení břemenem. Zatím doufám ještě s pomocí boží tisk až k 6. sešitu t. j. ke konci prvního oddělení dovléci: ostatní jest v rukou osudu! K nemožnosti není nikdo zavázán. Poněkud musí zlatá medaille pomoci, která právě došla: budu muset ji snad těchto dnů — stud a hanbu stranou odlože — někde u židů prodati . . .“

V této tísni přišla opět pomoc — od Pogodina. Ohlášena byla již 9. února 1837, ale do 23. května nedošla, jak patrno z listu Šafaříkova z téže doby: „Od 9. února jsem ani řádku od Vás nedostal; znepokojuje mě to tím více, že jste mi ohlašoval poukázku na 500 rublů k uhrazení útrat tiskových, které jsem posud neobdržel . . . Jest-li možno, velice byste mne potěšil, kdybyste mi nabízených 500 rublů brzo poslal jako půjčku, kterou vrátím, až se poměry mé polepší: Mám totiž starost, jak zapraviti útraty za šestý sešit Starožitností, a tento sešit nesmím odkládati; jest on ukončení prvního svazku, obsahující také titul, předmluvu, přílohy a rejstřík.“

Teprve 7. července došla slíbená pomoc a přispěla, že Starožitnosti ještě téhož roku mohly býti dotištěny: „Čtenáři mé knihy se dovědí, čím já a oni jsme Vám povinni,“ psal pohnut Šafařík svému obětavému příteli. Narážel na známé místo v předmluvě Starožitností, kdež dojemně děkuje „rozmilému Michalovi Petroviči Pogodinovi, jenž viděv v čas pobytu svého u nás v srpnu 1835 dílo ještě necelé, ocenil je duší opravdového Slovana, a od té doby neustal zakládati mne všelikou pomocí k obohacení a snadnějšímu vydání jeho.“

Tak po tolika nesnázích a obavách dokončen

konečně kolem 20. září tisk celého díla až na dvě historické mapy.

Jako při všech svých dílech, vydaných na vlastní náklad, musil Šafařík i při Starožitnostech doznati, že obchodní jeho výpočty jej sklamaly: dílo způsobilo Šafaříkovi jen škodu, starosti i chorobu Národu a Slovanstvu přineslo ovšem ohromný zisk svým obsahem i účelem, ač zůstalo nedokonáno.

Šafařík měl totiž úmysl vypsati vše, „co z hodnověrných pramenů po pilném a soudném rozboru 1. o původu, prvotních sídlech, rozvětvení i dějích a 2. o povaze, živnosti, náboženství, řádu, jazyku, písmě a umění pranárodu slovanského v novější této době buď od jiných, buď od něho vyšetřeno a za pravé uznáno jest.“

V tomto plánu založeno již prvé rozdělení spisu ve dva díly: geograficko-historický a kulturní. Každý z nich měl pak dále obsahovati po dvou částkách; první zahrnouti měla období záhadné od nejstarší doby až do druhé polovice V. století, t. j. dobu, kdy Slované nevyskytují se pod svým jménem, druhá období rozhodné, historické, od V. stol. po Kr. do konce asi X. stol., kdy mají Slované již své jméno. Měl tedy celek skládati se ze čtyř svazků. Při ohlášení předplacení tuto rozsáhlost Šafařík sice zamlčuje, boje se, aby tím podniku svého nezmařil, ježto na tak obsáhlé, drahé dílo nikdo by se nepřihlásil. Že však již tehdy měl takový rozpočet, svědčí nejen zmíněný list, ale také plán díla, vypracovaný patrně mnohem dříve pomocí Palackého.

Provésti tento plán úplně a cele nedopřál Šafaříkovi. Napsal pouze první díl, zeměpisně dějepisný, kdežto druhý, mravopisný, nespracov.

ač ještě při tisku díla prvního Šafařík měl úmysl podati také ten veřejnosti. Známe pouze nárys obsahu jeho, zachovaný v podivuhodné pozůstalosti Šafaříkově, a čtouce jej, litujeme tím více, že osud nedopřál velikému znalci slovanské starobylosti provésti jej.

Obsah prvního dílu Starožitností vyznačen jest dvěma otázkami: Jsou-li Slované starými či novými obyvateli Evropy? Pod kterými jmény se v historii nejdříve objevují? Odpověď Šafaříkova zní:

„Slované byli národ od prvopočátku historie své v Evropě domácí, lidé krotcí, pokoje milovní, v pevných sídlech, domích, vesnicích a městech obývající, živící se rolnictvím, hospodářstvím a kopeckým obchodem, bojující pěšky, užívající štítův do obrany atd. Slované byli synové evropejské pravlasti své, lid otcovskou zemi svou milující a v tichosti i míru vzdělávající; protož také ve všech těch hrozných času vichřicích, v tom dlouhotrvanlivém západních i východních národův přes zemi jejich chumelení se a tříbení, pořád se v ní udrželi a rozmohli.“ (Starožitnosti 408.)

Jako epochální jest tato odpověď v dějinách Slovanstva, tak zajímavá jest cesta, po níž k ní Šafařík došel: Jazyk, lidnatost i rozlehlost sídel slovanských v V. stol. po Kr., spisovatelé řečtí i římstí, povaha pozdějších přistěhovalců, moc sousedů, příbuznost slovanštiny s ostatními jazyky staroevropskými, vzájemné přejímání slov mezi keltičtinou a j. i slovanštinou, jména národní, osobní, mravy, obyčeje, náboženství a práva, slovanská jména místní i svědectví středověká, to vše probral podrobně a s podivuhodným důvtipem, než rozhodl se odpovídati.

Co se druhé otázky týče, nachází Šafařík 6 jmen pro Slované: Venedi a Srbi. Tohot

užívali Slované sami, onoho sousedé, jak ukazují četná svědectví, a protož „cokoli v pramenech staroevropské historie, ve spisích řeckých i římských dějepisců a zeměpisců, ve skandinávských pověstech a rozpravách, v letopisích středního věku a jinde rozličných zpráv, pověstí a podání o Venedech zatatranských porůznu zaznamenáno jest, to vše co nejpilněji sebrati a za základ starožitností slovanských položití povinni jsme.“

A právě tímto úkolem obírá se článek druhý, nadepsaný Sídla a děje dřevních Slovanů. Podává nejstarší svědectví o Vindech i o Srbech s výkladem jmen obou, vypočítává jejich větve podle Herodota a Ptolemaia; sleduje rozšíření Slovanů v Podunají i Venetě na Adrii, setkává se na této nové půdě již také s novými svědky, domácími, s ruským Nestorem, polským Kadlubkem a Boguchvalem a českým Dalimilem. A výsledek těchto zpráv i důmyslných úvah?

Historické přesvědčení, že předkové naši pod cizím názvem Vindův čili Vendův a pod domácími jmény Srbův, Slovanův, Polanův, Charvatův, Severanův, Veletův, Krivičův atd. v historické době od časův Herodota obšírné krajiny za Tatrami i před Tatrami, s jedné strany od Baltického moře až k uherskému Dunaji, ba až k samému břehu Adrie, s jiné strany od pramenův Volhy a Donu až k rozhraní Visly a Odry, sídly zajímali, pokud je z krajín podtatranských napadající Celtové čili Vlachové větším dílem nevymýdili a dál na půlnoc ustoupiti nepřinutili.“

K dokonalejšímu upevnění přednesených náře výsledkův o prvotních sídlech Slovanů v Evropě, jakož i k lepšímu vysvětlení starožitností prae tohoto co do dějin, stěhování, mravů, obyčejů, proměn jazyka atd. vidí se Šafaříkovi i

třebí, zkoumavým okem přehlédnouti a osvědčiti sobě hlavní dějiny ostatních staroevropských kmenů se Slovany buďto jen vně sousedivších, buďto uprostřed nich a říkáje v pravlasti jejich se osadivších.

A tento úkol provádí v článku dalším, třetím, nadepsaném Přehled kmenů s Vindy čili Slovany mezujících. Podav tu zeměpisné, dějepisné, kulturní i jazykové zprávy o národech kmene skythického, čudského, sarmatského, celtického, německého, litevského i thrackého, shrnuje posléze výsledky přehledu toho hlavně pro Slovany:

„Přehlédneme-li bystrým okem toto položení hlavních kmenův půlnoční polovice Evropy, buďto jako Čudové, Vindové, Litvané a Němci, stále v ní obývajících, buďto jako Celtové, Skythové a Sarmati jen za krátký čas v některé končiny její se uvázavších, oceníme-li bezpředsudnou myslí všechna svědectví starobylosti o prvotních sídlech a takorka domovu jednoho každého z nich, směle již zavíratí můžeme, že nížádný jiný kmen evropský v dotčených krajinách před i za Tatrami od tak dávné doby a tak stále neobýval, jako ten, kterýž u cizincův od nepaměti pod jménem Venedův, u nás pak pod jménem Slovanův a Srbův znám jest, a že tudy vším právem krajiny tyto za evropskou pravlast Slovanův pokládati se mohou. Jediné v této, potem a mozoly jejich zdělané a tudy milované pravlasti bylo možné Slovanům přetrvati všechny ty mnohonásobné krvavé vichřice, kteréž již ve dřevní době nad hlavou jejich od východu i západu se přeháněly, a vzrůstí i rozplemení se v národy tak lidnaté, mnohočetné, jakými je ku konci 5ho stol. po Kr. hodnověrná historie, sňavši nejednou se vlasti jejich

roušku, ku podivení našemu býti ukazuje." (Starož. 525.)

Posléze ku podepření svých tvrzení užívá Šafařík ještě jedné podpory: Zeměpisného přehledu pravlasti Slovanů t. j. vypsání hor, řek, jezer, měst a hmotných stařin, jako mohyl, valů, jeskyň, penízů a náspů římských i řeckých a jiných památek, ovšem jen stručně, ponechávaje si výklad obšírnější do oddílu druhého, mravopisného.

Uhrnem zpráv a všeobecnými úvahami, obsahujícími přehled dějův zevnějších, přehled sousedův a sídel slovanských, příčiny chudosti zpráv o Staroslovanech i obraz vzdělanosti jejich, okres první se končí.

Okres druhý, rozdílný od prvního patrně účelem, methodou i dobou, podává obecné zprávy o Vindech, Antech, Slovanech. Líčí následky pádu říše hunské a šíření Slovanů, rozbírá příčiny nedostatečných zpráv o Slovanech této doby i názvy Slovanův u tehdejších spisovatelů, podává přehled a povahu rozsídlení slovanského a zmíniv se o Antech i rozboru slova Slovan, nastiňuje namnoze podle Dobrovského roztřídění národů slovanských v jihovýchodní (Rusy, Bulhary, Illyry se Srby, Chorvaty a Slovenci) a západní (Poláky se Slezany a Pomořany, Čechy s Moravany a Slováky, Polabany).

Jednotlivým těmto větvím velikého stromu slovanského věnováno devět následujících článků, obsahujících vždy po dvou paragrafech, z nichž první jedná o počátku a prvotních dějinách, druhý o rozvětvení a sídlech příslušného národa, s mírou širším vyčítáním menších větví, k němu co na dněmu neb politickému celku někdy náležící.

Již z tohoto stručného obsahu patrně, kde spočívá hlavní váha Starožitností: Jest to prvý okres, obírající se temným pravěkem Slovanstva až do V. stol. po Kristu a dokazující nezvratnými důvody indoevropský původ i starobylost Slovanů v Evropě od dob nepamětných a rozlehlost jejich po ohromných prostranstvích mezi mořem Baltickým i Adriatickým, mezi Odrou a Donem. K tomuto dílu odnáší se také obdiv a sláva, již dostává se Starožitnostem ještě dnes, ač 60 let pilné práce ve starověku slovanském přeneslo se již přes ně, jako prvnímu a nejlepšímu, ba jedinému dílu o slovanském starověku a to v celku i jednotlivostech. „Jsme povinni — píše povolany znalec — největší uznání přinést Šafaříkovi za jeho ohromnou píli a za spojenou s tím sečtělou v pramenech, které my, kteří nyní žijeme ve zcela jiných poměrech knihoven a trhu knižního — téměř ani nedovedem oceniti. K této ohromné píli, zračící se jak ve spoustě sneseného materialu, tak i v jeho zpracování, druží se neobyčejná promyšlenost systému, železná argumentace, stálé rozlišování hlavního od vedlejšího a tím přivoděná plastičnost, pak jasnost slohu — kterou málokde jinde najdeme... Velkolepá stavba Slovanských Starožitností, jak ji Šafařík postavil, dosud pevně stojí, třebaž že jednotlivé zvětrané kameny bylo nahraditi jinými a tu i tam i celá klenba pozměněna, a Šafařík v dějinách bádání o pravěku Slovanstva stojí jako meta před staršími a současnými posunutá daleko v před. Jestliže věda pokročila, pokročila jen místy a drobnou prací, opravami na jeho velké stavbě. Nový Šafařík se dosud neobjevil; u porovnání s jinými badateli zůstává dosud největším.“

Ale nejen vědecký, také národní význam Starožitností jest veliký a dalekosáhlý. Již při Dějinách slovanských literatur zmínil se Šafařík, jak cizina, zvláště Němci a Maďaři, kydala hanu a drzé pomluvy na národy Slovanské, jejich minulost, původ, povahu atd. A hana ta i povrzení vždy se množily, pěstěny jsouce strannými badateli, kteří vyhlášovali Slované za potomky divokých, surových Hunnů, Avarů a j. metel evropské vzdělanosti, za pozdní přistěhovalce, kteří tudíž neměli domovského práva ve vzdělané Evropě, za barbary, kteří pokud prý nepřijali křesťanství a německé mravy podobni byli africkým a americkým divochům, ba namnoze jen mluvou se lišili od nerozumných hovad, ježto surovost, divokost, ukrutnost, podlost, zbabělost, chlipnost, hloupost, hnusná nečistota a jiné těm podobné nectnosti byly prý zděděné, společné a výrazné příznaky Staroslovanů, chlápstvo a rabstvo, služebnost a otroctví jich odvěčným losem . . .

A proti tomuto ostouzení Slovanstva nemohl se podati důraznější, mohutnější protest než věrným obrazem starobylosti slovanské, jakýž nakreslil Šafařík ve svých Starožitnostech dokazujících tak nevývratně indoevropský původ, starobylost i rozlehlost Slovanstva po širých krajích evropských již dávno před Kristem. Proto také tolik vřelosti, citu, nadšení a ohně vložil Šafařík do svých důvodů i úvah. Mluvil tu nejen jako chladný učenec, ale zároveň jako vřelý obránce svého národa i jeho minulosti i budoucnosti.

Ozdobení a oslavení vlasti i obrauu i bere si Šafařík za heslo již v mottu z Plinia vzatém, je klade za úkol své práce v předvě i na mnoha místech textu, přeje si, aby Starožitnosti naše z kalu nepaměti a

opovrženosti vydobyty a předmětem šetrnosti jak všech milovníků dějepisu vůbec, tak obzvláště našich vlastenců státi se mohly: Každého zajisté z otrlosti a surovosti vyzutého a národu svému neodcizeného člověka srdce vře neukojenou tužbou po hodnověrné zprávě o milých svých předcích.“ Slované takového obrazu své starobylosti posud nemají, ježto dávali za sebe cizím učencům bádati o starobylosti své, jimž nedostávalo se zběhlosti v jazyku, známosti dějin, obyčejů a mravů slovanských a nade všecko lásky k samému národu: „Hoře historii toho národu — volá tu Šafařík — který výkladu tajemství svého vlastního a předkův svých života u cizozemců se domáhá a z rukou jejich očekává.“

A právě to vědomí, že všechny četné posavadní spisy o starožitnostech Slovanů, národa prastarého, velikého, v dějinách Evropy slavného, z příčin zmíněných daleko za vznešeností předmětu svého a za potřebami našeho věku pozadu zůstaly, a buď pro nedůvodnost a mělkost svou docela k ničemu se nehodily, buď aspoň málo světla a jen částečně o předmětu svém poskytovaly, přimělo Šafaříka k úmyslu, aby sám vzal na se čestný ten úkol, k němuž nutila jej stejně „přirozená láska k milé národnosti, náklonnost k domácímu dějepisu a mluvozcímu vůbec, vroucí žádost, všestranným zhloubáním a rozsudným vyložením starožitností našich vytrhnouti z nehodného zanedbání původ a zrost národa našeho jako některých upřímných přátel nutkavost.“

A táž vřelost vlastenecká prosvítá i z jednotlivostí, tak když Šafařík mluví o „staropečen již dávno zetlelé moudrosti,“ nesmyslného vydání slova Slovan ze Sklave (= otrok), a i

více při zmínce, že sami slovanští spisovatelé odvozují Slováky a Slovany od čelovjeků t. j. rabů, otroků, chlapů; tu touží „s rozmilým zpěvcem Slávy Dcery“:

Stíny Lauritasů! Svatopluků!
Jak vás možno z hrobu vyvésti?
Byste uviděli neřesti
Národu a hanbu svých vnuků...
Nám krev milou cizí žízeň chlastá,
A syn, slávy otců neznaje,
Ještě svým otroctvím se chvastá!

Z téhož zřídla plynou také ty četné chvalo-
zpěvy na slovanský jazyk, tak starý, přesný a bo-
hatý, i národ, vzdělávající potem i mozoly milo-
vanou půdu, odtud pochodí i ten vášný obraz po-
vahy, vzdělanosti a života staroslovanského:

„Zaujetí polovice Evropy od Slovanův jest
v letopisech člověctva děj téměř bezpříkladný...
Dějiny světa ukazují nám nemálo příkladův ve-
líkých opanování, však nicméně žádný z nich ne-
může býti rovnán s rozšířením se Slovanův. Když
jiní národové, sjednoceni jsouce společností správy
i řádu, obořovali se jednočasně a v hustých zá-
stupích na spatřené nepřátely; Slované rozdrcení
na zvláštní rody a čeledi, bez vzájemných svazkův,
rozcházeji se v malých hromádách, oddílně obí-
raných chvílech, po různých stranách světa....
Jiní podmaniví národové, uvyklí životu vojenskému,
přelítali z místa na místo ve hrůzonosných tlumách,
hledající nepřátel proto jedině, aby je ostřím svého
ornu zbiti a z hotového zboží oloupiti mohli;
vané, z přirození svého mravů mírných, krotkých
ahodných, na dobrovolných svých stěhovánkách
dali jedině země, již by potem vlastního čela
odniti mohli, bojující neradi a jen z donucení,
víc k obraně své nežli na výboj. Zdá se,

že sám osud, přeje jejich záměrům a způsobům v jednání i chování se, chtěl je ověnit trvalými skutky; neboť když onino nájezdívi národové buď již spolu s prachem svých loupeží vyhnuli, anebo aspoň vidomě na náklonku k tomu jsou, Slované naproti, obhájivše sobě přes všechny vichřice zbouřených věkův zaujatá v pradobě sídla, dočkali se šťastné té chvíle, kteráž jim slibuje stálý byt a zdárné zkvétání národního života i nerozlučné od něho slávy.“

Odborné bádání změnilo asi leckterý rys na tomto lichotivém obraze starého Slovanstva, ale slávy a zásluh Šafaříkových tím neumenší. Malý úbytek vědecký nahrazen bude hojně a skvěle velikým významem národním: Šafařík není tu jen velikým historikem, ale také velikým člověkem a nadšeným buditelem a obráncem svého národa, ve Starožitnostech Slovanstvá zrcadlí se nejen mohutný duch, ale také vřelé srdce. Touto vřelostí citu oživil Šafařík mrtvou minulost, jí také tak hluboko a na vždy zapsal se v srdce celého národa . . .

Dozvuky Starožitnosti. Národopis Slovanstvá.

„Až jednou mé Slovanstvá Starožitnosti budou tištěny, otevře se nám výhled do světa, který nyní sotva můžeme tušiti. Dej Bůh, abych se tohoto dne dožil a vlastníma očima jej viděl.“

Toto přání splnil tedy osud Šafaříkovi vrchovatou měrou. Dočkal se nejen vydání Starožitností, ale také ovoce jejich mocného působení v národě i Slovanstvu. *) Kolik však nadějí os

*) Přeloženy záhy do ruštiny, polštiny a němčiny.

tímže časem svým mrazem spálil, o tom dojemně vypravuje list Šafaříkův Maciejowskému z 3. února 1836:

„Z Tvého dopisu vidím, že Jsi pln nadějí, též stran mé osoby. Jsi šťastný, neboť zbývá Ti ještě nejlepší, co člověk na této zemi může mít, naděje totiž. Co se mne týče, doufám také, doufám totiž, že to půjde vždy hůř a hůř. Tato naděje, příteli, mě po celých patnácte let nesklamala, nesklame mě také budoucně. Ty vidíš, že při takých nadějích stále ještě jsem mužem, ne dítětem, a nedávám ani touto jistotou své mysli klesnouti.“

Kolik strastí, obav, bídy duševné i hmotné muselo dolehnouti na ducha Šafaříkova, než vynutily mu takový zoufalý výkřik?

Některé z nich známe. Byly neodlučnými hosty v chudém domě Šafaříkově ode dávna a nazývaly se bída a nemoc.

Prvá snad nikdy nedívala se hrozivěji v domácnost Šafaříkovu než po vydání Starožitností. Doufal, že hmotným výnosem tohoto díla se jí zbaví, a zatím sklamav se ve výpočtu, tím úžeji ji k sobě připoutal. A aby pohled v její hrozný obličej byl tím děsnější, nastával konec příspěvků, jimiž zavázali se druhdy šlechetní přátelé pomáhati Šafaříkovi na pět let od jeho příchodu do Prahy. Odjinud nekytnula žádná pomoc, žádná naděje na zlepšení, nýbrž jen poušť a hrozné temno neznámé budoucnosti.

Kdykoli Šafaříkův zrak v tu prázdnotu zabývalo mu úzko, ne o sebe, ale o rodinu dědecké práce své: „Jsem sice dnou často navováván — píše 7. list. 1836 Pogodinovi — ale jsem fysicky nemocen. Jen duch můj ochabuje — klesá pod tíží prací a pod nátlakem tvr-

dého osudu, kterým stíhán jsem. Potřebuji času, abych se zotavil.“

A 19. pros. 1836: „Do r. 1838 ustálí se snad také má budoucnost zde určitěji t. j. tmavěji, jak se obávám. Nepřál bych si začátkem r. 1838 býti nucen, privátní službu přijmouti; byla by to smrtelná rána pro mé vědecké práce. A přec se obávám nejhoršího!“

K nouzi hmotné přidružila se odedávna nemoc. Již od r. 1835 stále jej trápila a v únoru 1836 stěžoval si na ni, že nedovoluje mu vycházeti. Na jaře poněkud ulevila, ale proto přece chystal se Šafařík opřít se jí lázněmi: „S mým zdravím jde to snesitelně a doufám v Boha, že to půjde vždy lépe“ — psal 4. července 1836 Pogodinovi —. „Leto 1837 po vyjití I. oddělení svých Starožitností začnu lenořit a pojedu na 6 týdnů do Karlových Var.“ Sotva však nastávalo chladnější počasí podzimní, hlásil se zlý host opět a neodbytně: „Často jsem trápen rheumaticko-dnovými bolestmi. V létě 1837 musím do lázní, dovolí-li to jen můj sáček“ (dopis Pogodinovi 24. října 1836).

A v prosinci 1836 píše témuž příteli: „Po vytištění I. oddělení Starožitností přál bych si dva měsíce si odpočinouti, snad v některých lázních. Potřebuji nutně klidu a zotavení. Ještě lepší by byla cesta do Lvova nebo Chorvatska atd., kdyby jiné okolnosti to dovolily.“

Než však přišlo želané léto a klid, uchystal zlý osud nové rány. Epidemická chřipka, která v zimě r. 1836—37 řádila v Praze, stihla tr¹⁻² Šafaříka svými „ukrutnými návaly,“ na počátku března 1837 zasáhla nemoc i choť Šafaříkovu t těžce, že „zármutek a starosti o ni jím téměř locovaly,“ v září ztratil svého syna Bohuslava sm

(druhého ze dvojčat), v říjnu ulehla paní opět, roznemohla se tchýně a Šafařík sám zle trápen dnou a neduhem očním. „Tolikeré rány osudu a nepřetržené práce podrývají úplně mé zdraví — žaluje Šafařík sklíčen příтели Pogodinovi 25. října 1837 —. Dna se zas ukazuje velmi silně. K tomu jsem nemocen očima a proto velice sklíčen. S takovými neblahými tušeními a vyhlídkami jdu zimě vstříc prose Boha, aby nejhorsí od nás odvrátil.“

V takové tísní zval Pogodin podruhé svého přítele do Moskvy, ale opět marně. „Z mých předešlých listů — odpověděl Šafařík 25. října 1837 — bez pochyby dosti zřetelně ráčil jste poznati, že nemám úmyslu do Ruska se odstěhovati. Mé přání jest zde zůstatí a ve prospěch vědy a lidské vzdělanosti působiti. Jest tedy zbytečno, na tu věc se navracovati, jelikož mé předsevzetí jest pevné a nezměnitelné.“

Nejen známé nám důvody přiměly Šafaříka k této rozhodné odpovědi; přibyl také nový: Šafařík jmenován totiž zatímným censorem v oboru belletristickém a smíšeném s ročním platem 400 zl. stříbr. V době, kdy cizina volala velikého učence, aby přišel dodat lesku jejím universitám, kdy četné učené spolky jmenovaly jej svým členem,*) kdy žasli cizí badatelé nad Starožitnostmi, nebylo ve vlasti pro Šafaříka jiného úřadu než neblahá censura, jež mařila jeho drahocenný čas čtením asi 1000 knížek ročně, z nichž 90% byla literární veteš . . .

*) Již r. 1826 stal se dopisujícím členem učené společnosti Krakovské, 1827 Varšavského tovaryšstva přátel nauk, 1830 čestným členem českého Musea, 1834 Základu Osoliňských, 1838 české Učené společnosti, 1839 akademie Petrohradské i Oděské společnosti milovníků dějin a starožitn.

Ale nouze a pak naděje, že jen tímto způsobem může zbavit obětavé přátely své slova daného r. 1833, přiměla Šafaříka, že úřad přijal. Vzdělaná choť — znala vedle češtiny a němčiny také srbsky a rusky — učinila mu jej snesitelnějším, přebравši většinu práce na sebe.

Jistý příjem byl Šafaříkovi takto zabezpečen, ale jeho domácí poměry se tím nezlepšily. Nové vyjednávání Jungmannovo s Markem svědčí o tom s dostatek a zrcadlí zároveň vyhlídky Šafaříkovy i šlechtnou péči jeho přátel.

„Jakož se pamatovati ráčíte — psal Jungmann Markovi v prosinci 1837 — uvolili jsme se před 5 lety na pět let pomocní býti našemu Šafaříkovi; čas ten vypršel. Nyní prosti jsme závazku svého a jen dobrá vůle každého jest, chce-li co a jak mnoho napotom pro něho činiti. On jest nyní censor a má platu 400 zl. k. m., ač to jen na nejistý čas. Obsazení učitelské stolice rozhodne také z částky jeho osud; bude-li Čelakovský profesorem, jest naděje, že Šafařík přijde za bibliotékaře ke Kinským; nebude-li Čelakovský profesorem, bude bez pochyby on tím bibliotékářem, avšak potom skriptorství u cís. bibliotéky a translatura ještě pozůstávají, a z těch, doufáme, něco se Šafaříkovi dostane. Buď jak buď, teď otázka jen jest, jak se Vy, drahý příteli, a s svými okolnostmi usnesete, zda-li co napotom pro něho činiti můžete a chcete, čili odstupujete docela.“

Již 4. ledna 1838 měl Jungmann odpověď Markovu i děkoval „za připovězenou na někte- čas pomoc,“ dodávaje: „Tou obětí (malou — vážíme-li, že jsme se i bez ní obešli) zachov- jsme literatuře náš platného pomocníka, z je- děl vlasti náš chvála i zisk vyplývá. Živ-“

pomine jako sen, co jsme pro vlast učinili, to jako nábytkem národním po nás zůstane.“

A přece i v takových krutých chvílích, ač sklíčen na těle i na duchu, nezapomíná Šafařík na své vědecké práce. Nemůže sice pracovati, ale myslí na ně vždy a všude: „O svých literárních zaměstnáních Vám nic určitého psátí nemohu. Připravuji všelicos, ale hotovo není nic. Jsem z prací svých vyrušován; předkem kolísá se mé zdraví, ne tak fysické, to by bylo ještě snesitelné neb zhojitelné, nýbrž mysl má jest na polo zlomena, sklíčena, ochábla.

Proti tomuto zlu jest boj těžší: ale doufám Bohu, že i to překonám a že čas mnoho zhojí, co přítomnosti nezhojitelným býti se zdá. Při takových okolnostech nelze na nové literární podniky pomyslet. Znenáhla přípravy pro lepší budoucnost činiti, jest všecko, co konati mohu (dopis Pogodinovi 30. prosince 1837).

O této horlivosti a lásce k vědě zachována nám také zajímavá anekdota v dopise Čelakovského. Chmelenskému z 1. září 1838: „Palacký — čteme tu — našel v Rajhradě jakési staré písmo cyrillské a vypravovav o tom Šafaříkovi, jej celého do ohně přivedl — a to víte, když on do ohně přijde, že není k obstání. I vrtí mu tento antikvářský červík pořád mozkiem, až ani spáti mu nedaje a nedám mnoho za to, že se co neviděti na Moravě neoctne; kdyby poslední svazek Musejníka již byl dotištěn, zajisté by ho Morava již viděla. Vybývá však ještě asi šest archů a než ty se dodělají, chladnější podzimní povětrí nepochybně i jej ochladí.“

Ale tehdá se Čelakovský zmýlil: Zima neochladila Šafaříka, ba ani nemoc, kteráž opět vážně jej ohrožovala a pudila do Karlových Var

a do Teplic pohověti svému zdraví. Nová peněžní zásilka od Pogodina a ruských přátel přispěla, že oba plány se uskutečnily. 3. července vydal se Šafařík do Karlových Var spolu s mladým přítelem svým Bodjanským i mínil tam nebo v Teplicích pobýti až do 6. srpna.

Vida však, že léčení míjí se se zdarem — neduh vrazil se mu na prsa a lékaři zapověděli mu proto další užívání vody a zrazovali také z cesty do Teplic — vrátil se již 24. července do Prahy „nemocnější než před tím.“ Málo si oddechнув vydal se 2. srpna na Moravu, aby tam ohledal zmíněné písmo, v rajhradském rukopise Palackým objevené. Tehdá byla cesta jeho šťastnější, jak psal Pogodinovi 28. srpna 1838. Nalezl „písmo staré, velmi staré, pravé, ryzí zlato.“

A neméně milé překvapení, než tento objev a mnohé rukopisné vzácnosti rajhradské, připravili velikému učenci také moravští vlastenci. Prostřednictvím preláta Nappa, u něhož byl Šafařík v Brně (v Králové klášteře) několik dní milým hostem, podali mu totiž stříbrný pohár s nápisem: „Spisovateli Starožitností slovanských,“ a brillantový prsten, v němž vyryta slova: Šafaříkovi Moravané 1838. Skvostný tento dar provázela báseň Klácelova vřelými, vlasteneckými slovy:

Vy co úsměšným povykem voláte,
Žet se Fénix nevznese víc slovanský,
V prach jsa obrácen plamenem nevěrným,
Průvěje zános;

Vy co úsměšným povykem voláte,
Že plané stojí dřevo bezjadrné
V háji světském bez šumu bez svatého
Lápa slovanská:

Vizte, pohřebná vaše trouba šálí,
Už se náš Fénix v popelišti kývá,
Lípa zas vonným se jarem nalívá,
Mrtí ale vy jste!

Péče mistrovská to je Tvá náš hoste!
Srdce Ty's volné nezadal halúzce,
Než zdělávav peň připravil's společnou
Obživu všechném.

Zrak jen obrovský zde na nás obrátíž,
V nitru bezdílné klokotá Slovanství,
Z venku jest lístku zelená osobnost
Větve Moravské.

Ta se vděčností chvěje k zásluhám Tvým.
Ta se Tvým světlem lakomá napájí,
Rdí se Tvou láskou čekajíc svaďební
Rozkvětu slavnost.

Řekni, až přijdeš, Vyšehrad kde tvrdí nás,
Řekni, že bratr Moravan posoudil,
V čem se rozvážná zdařilost synovstva
Platně jevívá. *)

Jiného překvapení dostalo se Šafaříkovi odjinud za jeho Starožitnosti; myslíme totiž kritiku Kopitarovu, vyšlou r. 1838 v Chmelově časopise „Der österreichische Geschichtsforscher.“ Slyšeli jsme již dříve o poměru Šafaříkově k záhadnému tomuto muži. Po příchodu do Prahy přátelství mezi oběma vždy více chladlo, až ochladlo docela. Již kolem r. 1833 bylo slyšati některé pověsti, jakoby Kopitar byl očerňoval Šafaříka a Palackého u vídeňské censury, vytýkáje jim „nebezpečné panslavistické rýpalství.“ Snad následkem pověstí takto — shledáváme jistou hořkost ke Kopitarovi

Významnými slovy vzpomíná na tuto oslavu Chmel-
len v listě Celakovskému: „Na zdraví Šafaříkovo se
v l s mnoho flaší vypilo, a on? On se doma sotvy bram-
bo i obživí. Zle v literatuře, kde její koryfeové hladem
um to je národ?“

v listě Šafaříkově k Pogodinovi z 2. října 1835 pro mínění o starobulharštině, 21. února 1836 jmenuje jej Šafařík „noli me tangere“ *) a nechce o něm psáti žádných posudků; nazývá jej ještě svým přítelem. Teprve r. 1836, když Kopitar v jednom svém pojednání zle se obořil na všechny, kdož o stáří kyrillice a hlaholice měli jiné mínění, přestává „přátelství“ v listech Šafaříkových a místo něho objevují se názvy „dvorský slavista a sofista,“ „vídenský Mefistofeles“ a Šafařík žádá přítele (Pogodina), aby listy i balíčky jemu určené neadresoval na Kopitara, nýbrž přímo na něho atd. Tedy patrné projevy nedůvěry. Zmíněná kritika Starožitností roztržku dokonala.

„Jest psána Kopitarovským způsobem, když o literárních odpůrcích psal: místo inkoustu jed, místo péra palice, místo slov bláto, místo upřímné snahy po pravdě jízlivost a — trochu denunce. Slova uznání pro toto velikolepé dílo nemá; chytá se věcí jednotlivých, v kterých je Šafařík jiného náhledu než on, tedy věcí sporných, ale mluví ex cathedra a tříská své anathema nejen proti Šafaříkovi a Palackému, nýbrž rve zemřelému již Dobrovskému vousy, haní slavného Jakuba Grimma, poněvadž ten se náhledů Šafaříkových zastává atd. Z celého článku srší slepá, neukrotitelná zášť a nenávist.“

Pobuřovalo-li již toto neuznání díla tak pracného Šafaříka, stíhaného bez toho stálými ranami, otrásla jím do samé duše denunce Kopitarova. Od prvního kroku na českou půdu stíhán byl podezřením pro své vyznání i slovanství, a Kopitar nyní do uší vídenské policie jal se vykřikovati jeho protestantské předsudky proti katolíkům,

*) Nedotýkej se mne!

státnímu tehdá náboženství, jeho brojení proti Němcům a snahy slovanské! A k tomu ta rada Kopitarova, že „by se měla jen ta díla Šafaříkova kupovati, která po smrti jeho vydána budou!“

Jak se takové útoky dotkly Šafaříka, vypravuje sám v listě Pogodinovi z 8. pros. 1838: „Snad již víte, že Kopitar dlouho zadrženu zášť na mě s takovou zuřivostí vychrlil, která jiného účelu nemá, než mě literárně a morálně zavraždit. Já jsem tomuto falešnému a nesvědomitému zlosynu jak živ nic neudělal, leč že jsem neštěstí měl, historii Cyrillo-Methodějskou podle svého vědění a svědomí jinak líčiti, nežli jemu se líbí.“

A v témž smyslu psal Šafařík také 12. února 1839 Maciejowskému o Kopitarovi, jenž „zahrnul jej úškleby, nenávistí a kriminacemi, jak to činívá jen zapřisáhlý nepřítel, žádající si hlavy protivníkovy.“

Šafařík od té doby nechce slyšeti slova o něm a o jeho nájezdech: „Co se Kopitara dotýče — píše 25. července 1839 Pogodinovi — prosím snažně a jednou na vždy, abyste teď i příště mnou před ním tak nakládal, jako bych nebyl, a jím přede mnou, jakoby on nebyl; neboť když on mne miluje, já ho nenávídím a jím opovrhují a dobrovolně nechci s ním míti co činiti ani na tomto ani na onom světě.“

A podobně odpovídá Maciejowskému 20. ledna 1840: „Že mohutný kritik Kopitar již půl roku nějaký pamflet tiskne, myslím, že jsem slyšel. Vyjeli něco takového, sám asi se postará, abys u paštiku dostal ještě teplou... Co se mne týče, prosím Tě, nesděluj mně dotyčný dopis od Kopitara: neboť nechci míti dobrovolně co dělati s ním ani v tomto, ani v onom světě.“

světě, ani na nebi, ani v pekle. Zahodil bych je nečtené!“

Takového smyslu jsou všechny zmínky o Kopitarovi, jež od té doby v listech Šafaříkových nacházíme, ač přátelé snažili se několikrát oba slovanské učence smířiti aneb aspoň sblížit, doufajíce odtud prospěchu pro slovanské studium. Nepodařilo se to, jak vycitujeme z listu Šafaříkova Pogodinovi z 22. února 1857, leč nepatrně: „Kdybyste se domníval, že neuznávám Kopitarovy učnosti atd., byl byste velmi na omylu. Já jsem se ke Kopitarovi nikdy nepřátelsky nechoval a jemu jeho nepřátelství odpustil: litoval jsem ho, ale poměry nemohl jsem změnit. Avšak pomlčme o tom.“

Již jsme napověděli, že to byly hlavně denunciacce, jež Šafařík v rozpravě Kopitarově tušil, které tolik hořkostí nasily mezi někdejší přátele. A že tak ohromně a záhy vzrostly, k tomu přispěla půda pražského života Šafaříkova a poměry. Nemoc vlastní i choti, smrt dítek, nouze hmotná, nával mrzutých prací, obavy o budoucnost rodiny počaly již tehdy podryvati železného ducha Šafaříkova, býval nervosním, dráždivým, úzkostlivým, a ne bez příčiny. Jako kdysi po příchodu Šafaříkově do Prahy, tak opět r. 1838 počal se v jeho domácnost vtíratí divný host a klásti mu léčky nemotorným láním na vládu a pod. Šafařík poznáv, s kým má jednati, šel přímo k purkmistrovi Müllerovi stěžovat si a na jeho zakročení návštěvy hosta přestaly. Ale dojmu této příhody se Šafařík nezbavil nikdy . . . na vždy zůstalo mu trapná temné tušení, že sledován každý jeho krok svým zrakem neznámého strašného nepřítelé . .

Z této půdy vyrostla velká roztržka s Křtarem, jak tuším zřejmě svědčí list k Pogodin

z 22. června 1840: „V posledních časech hromadí se a opakují útoky na Slované, zvláště v Allgemeine Zeitung. Mefisto jest nyní docela sluhou a organem římsko-německo-polských jesuitů. Než spolehnoute na Boha, jisti své spravedlivé věci a jdouce zákonitými cestami, nebojíme se těchto ukrutných tigrů a krvežíznivců.“

A z téže půdy vyklíčilo i nedorozumění, jež téže doby nastalo mezi Šafaříkem a Pogodinem. Objevily se totiž v červencovém sešitu ruského časopisu (Žurnal narodnago prosvěščenija) r. 1838 výtahy z listů Šafaříkových a Bodjanského, jimiž podán věrný obraz bídy a nouze, s jakými věhlasnému učenci ve vlasti bylo zápasiti. Účel publikace byl asi, povzbuditi ruské mecenáše ku pomoci a snad i upozorniti rakouskou vládu na její povinnosti k Šafaříkovi. Ale nejen že ohlášení takové bylo nebezpečno za tehdejších poměrů politických, ono urazilo také v hloubi duše Šafaříka, stavíc domácí poměry jeho na pranýř veřejnosti.

Vyčítáme to z jeho dopisu Pogodinovi z 9. prosince 1838: „Aby literární noviny z listů mých se uveřejňovaly, proti tomu nejsem; ale zajisté neměly by se hltavým žurnalistům u vědomost dáti privátní zaležitosti muže, který bez hluku a bez pokušení světa svým literárním vrtochům žítí chce. Vyznávám, že ta věc mi dělá velikou starost a mrzutost Takové přátelské služby mají vždy tajemstvím přátel býti a zůstati. Chladně uvážíce sám poznáte nejemnost a neslušnost, rá v tom jest Nad to více jest vyličení i velmi přehnáno. Nebyl jsem chvála Bohu dy v bídě a nouzi; o mé i rodiny mé zaopatřeno bylo vždy postaráno. Byl-li jsem vydávaje náležitosti, jež mne 1500 stř. stály, někdy o pe-

níže na rozpacích, není divu, něco podobného stává se také bohatému. Vždyť p. Bodjanského nemohlo zůstatí tajno, že mi z jara roku 1837 propůjčeno jest provisorní censorství s ročním platem 400 zl. stř., od r. 1838 mám za redakci Musejníka ročně 120 zl. stř., činí ročně 520 zl. stř. jistého důchodu, což mé domácnosti stačí. O nouzi a bídě nelze tedy ani mluvit. Nemohu si věc jinak vyložití, než že jste se mylil a mé literární potřeby za jiné měl. Avšak, cokoli zde příčina jest — takové věci nenáleží do žurnálu a veřejnosti. Prosím Vás tedy co nejsnažněji, abyste budoucně žádných zpráv o mně a mé domácnosti do žurnálu nedávali, ač-li mne milujete, o čem posud jsem nepochyboval.“

Ač Šafařík v první chvíli značně byl roztrpčen, upokojil se záhy, zvláště když osobně se sešel se šlechtěným svým přítelem v Praze.

„Michal Petrovič byl zde a narovnali jsme své spory přátelsky a tak dobře, jak jen bylo možno“ psal již v únoru 1839 Purkyňovi. „Nedorozumění bylo i s jedné i s druhé strany. Ostatně ani on, ani Bodjanský nedochápal se toho, což sobě každý moudrý mysliti může, a o čem psátí bylo by mnoho, a proto nic se nepíše. — Polituj se Bohn! Seč není slepá vašeň, jenž nikde horší, nežli mezi příbuznými, vypukne-li jednou. Onehdy prý stálo v nějakém zahraničním pamfletu, že zde u nás prý několik spisovatelův v poplatnosti Severanův pro jejich záměry pracující. Šlechtnost a opatrnost Vaše mi za to ručí, že Michal Petrovič o pomoci k dalšímu vydáv Starožitností a j. mnou chystaných spisů sdělil, zůstane u Vás. Nechtěl bych, aby se lidé i toho proti mně zmocnili. Nauky“

samy o sobě jsou mým cílem; jim život v tichosti a bez hluku zasvětití nejvroucnější žádost má.“

Pochopujeme z těchto slov, proč záhy potom žádal Šafařík Pogodina, aby darované knihy posílal mu jako „náhradu a výměnu nebo dar pro Museum,“ aby peníze posílané označoval opatrně jako kupní cenu za objednané knihy a o všech zásilkách aby mlčel v ruských listech, ba aby do veřejnosti nevynášel ani poznámky o orientálské církvi, sdělené Šafaříkem Serbinoviči!

„V takové rozhárané, kvasivé době, jako jest naše, jejížto pokolení tak zvrhlé a egoistické jest, sluší dobré jen v tichosti činiti, když lepší nemá se státi obětí zlého. Vůbec si přeji, aby o mé osobnosti a domácnosti mými přátely v listech veřejných nic se nehlásalo, i kdyby mě nevědomci a zlomyslní sebe více osočovali a hanili. O mých dílech a spisích podle libosti souditi a psáti zůstaníž přátelům i nepřátelům nezabráněno“ (dopis Pogodinovi 25. července 1839).

Klidněji celkem vypadalo to r. 1838 v domácnosti Šafaříkově: Jeho choť na letním bytě (do 7. října) před Prahou utěšeně okřívala, tak že 1. července měl „vsechnu naději, že Bůh ji jemu a dětem ještě několik roků zachová.“ Ovšem docela dobré to nebylo — bylať nemoc nevléčitelná a proto očekával Šafařík nastávající zimu se starostmi tím většími, že na podzim rozstonala se také jeho tchýně nemocí dlouhou a nezhojitelnou. Ale i zima uplynula dosti šťastně: „Zůstalo vše při starém, deštivo a slunečno se střídalo, o ne-
i nebylo také nouze“ (dopis Maciejowskému února 1839).

Hůře bylo v létě: Paní opět nebezpečně onemocněla, tak že měl Šafařík obavy o život tchýně šla hrobu vstříc: Zprávy tyto nachá-

zíme v Šafaříkově listě k Pogodinovi, zvoucím u jej do Marianských lázní k přátelské schůzce: „V takovém jsa postavení nemohu své rodiny na delší čas opustiti; povinnosti k ní jsou mi první a nejsvětější; neboť vše ostatní, co pro svět konám, může sto a tisíc jiných lidí právě jako já anebo lépe působiti — ale rodině mé při takovémto způsobě nenahradí mne žádný“ (14. července 1839).

Prosby Pogodinovy i touha po příteli přiměly posléze Šafaříka přece k výletu do Mar. Lázní a sice 27. nebo 28. července, ale jen na krátko. Již 31. vracel se opět domů a zdržev se bezvonně v Karlových Varech, kde sešel se s Maciejowským a Tereščenkem, dorazil 2. srpna do Prahy. Tu čekala jej nová Jobova zvěst: jeho choť těžce zápasila s novým návalem nemoci; 3. srpna bylo sice již po nebezpečí, ale nemocná byla tak slába, že jí Šafařík musil vyhledati byt za městem, aby na čerstvém vzduchu okřála. Tam v září odebral se za ní na několik dní také sám Šafařík, zapomenout na své útrapy a posílit se k novým.

Pobyt na venkově působil dle všeho dobře, ovšem jen na krátko. Po jediné uspokojující zprávě z 20. ledna 1840 slyšíme aspoň jen samé stesky: „Mé poměry domácí jsou vždy při starém“ — píše Pogodinovi 1. června 1840. „Tchýně mizí docela, má paní churaví stále.“ A opět 22. června: „Tchýně jest ode dávna nemocna, velmi nemocna a svému konci blízka. Že takový stav působí také škodně na zdraví mé paní, snadno si pomyslíte. Avšak všem lidským věcem položena jest jistá míra: je-li tato plna, musí přijíti rozhodnutí a obrat. A t^{ch} doufám, změní se to také u mne k lepšímu.“

A 20. července: „Když byl u nás p. Ševy. byli jsme ve veliké domácí tísní za příčinou tě nemoci mé tchýně, kteráž nyní ze svého trá-

jest vysvobozena: 7. t. m. odešla v lepší život. Za to jest nyní má choť velmi churava a slába. Také u mne vyvinul se v tomto létě velmi zne-pokojující neduh prsní i musím pomýšleti na to, abych cestami a změnou vzduchu jej zmírnil, ježto jiné prostředky nepomáhají.“

Skutečně v létě cestoval Šafařík často po Čechách. Při poslední vycházce však se nachladil, churavost tím se zhoršila: „Mé zdraví jest opět vrátké — a co nejhoršího, nastává zima. Pomoz Bůh, abychom ji šťastně přestáli. Má choť jest aspoň zpola zdráva: ale těžká zkouška čeká ji v této zimě“ (dopis Pogodinovi 31. říj. 1840).

Ani r. 1841 nebylo lépe: Korekturou své národopisné mapy pokazil si Šafařík oči i musel se léčiti pitím vody z Marjanských lázní, ježto lékař odvozoval chorobu od povšechného neduhu — pakostnice. „Jest to veliké neštěstí pro mne,“ žaluje ubohý muž příteli ...

Na tomto temném pozadí soukromého života obrazí se tím světleji literární činnost Šafaříkova. Byla jasným a teplým paprskem v této trudné době, přední útěchou a nadějí v jeho sklíčenosti. Všecky dopisy z let 1838—1841 jsou toho výmluvným, často dojemným dokladem.

Ovšem ne všecky práce stejně jej blažily. Nejméně cenzorství. Čím více množilo se zaměstnání tohoto druhu — a rostlo každým krokem — tím mizela chuť i síly. Ono bylo tím „neblahým dem,“ na nějž si stěžoval tolik Pogodinovi 1839, nedovoluje mu potěšiti se s přítelem v Mar. ních po delší dobu, ježto vyměřovalo mu jen nou v roce krátkou dovolenou — ono to bylo, brálo mu všecken skoro čas a sílu, působilo

mrzutosti *) atd. — ale ono bylo také jediným, jakkoli skrovným zřídlem jeho stálých příjmů — tím jedinou oporou chudé domácnosti Šafaříkovy, v níž rostly starosti s dětmi. Jeho vědecké práce přinášely jen ideální zisk, ale hmotnou škodu. „Nahlížím, že nelze v našem věku ničeho počínati spisováním, kterému jsem se oddal: a abych se obrátil a psal knihy kuchařské, kalendáře atd., jest již pozdě. Z mých posavadních prací měli knihkupci zisk, a já nejtrpěji pokání.“ (Dopis Maciejowskému 12. února 1839.)

Proto také Šafařík na cenzorství tolik lpěl, proto s takou úzkostlivostí obával se ztratiti přízně a důvěry představených, proto tak dlouho odolával prosbám Pogodina, radícího, aby úřadu toho se vzdal: „Přál bych si zbaviti se vedlejších prací beroucích mi všechen čas i sílu, abych žil jen literatuře: avšak věc ta má své vlastní obtíže. Bez jistého příjmu nedá se žíti, tím méně vědě žíti. Doufám však, že i mne čeká lepší budoucnost. Proto trpělivost“ (1. června 1840).

A opět 22. června 1840: „Ještě posud nemohl jsem se zbaviti obtížných prací censorských a redakčních. Avšak dá-li Bůh, stane se to brzo. Znáte mne a neobviníte ze žádné vrtkavosti. Ale takový krok jest příliš důležitý, nesmím jej učiniti nevčasně a ukvapeně. S lety rostou také potřeby, starosti. Děti musejí být vychovány. Musím mít jistý příjem, abych mohl působiti literárně. Mějte tedy strpení a ohled. Vše se poddá, jen třeba ostražitosti a opatrnosti.“

Jak patrně z tohoto listu, také redakce M sejmíška málo Šafaříka těšila. Účastnil se v ní od

*) „Šafařík jako censor chodí po ledu a musí velmi pozorliv, aby neklesl,“ psal Jungmann Kollárovi ledna 1840.

čátku svého pobytu v Praze, pomáhaje Palackému, od r. 1838 sám ji vedl za odměnu 120 zl. stř. ročně s horlivostí sobě vlastní a povzněl časopis záhy za důležitý organ zvláště ve slavistice jednak vlastními rozpravami, jednak hojnými zprávami o slovanských zemích a literaturách, jež umožnily mu četné dopisy a štědré zásilky knih od přátel, zvláště od Pogodina.

Ale politické i literární poměry nedaly mu dlouho těšiti se z tohoto zdaru. Na jedné straně musel stále býti na stráži, aby nic závadného neproklouzlo do časopisu, a závadným byl v tehdejší dusné době každý smělejší krok — na druhé straně tísnil jej nedostatek dobrých příspěvků a literární spory. V listech té doby máme o obém dosti dokladů. Tak již 21. února 1839 musel prositi Purkyně, aby nehněval se, že v posledním oddělení (jeho pojednání O železnodrahách) vypustil téměř všecko, co sáhá do politiky: „nemohlo to jinaké býti. Byloť mi buď nechati tisku, buď odhodlati se k tomu zkrácení.“

O druhém vypráví list Jungmannův ke Kolárovi z 5. ledna 1840: „Na pana Šafaříka neráče se horšiti, on v pravdě to uloženo má od oudů hlavních národního Museum, jakož i Zbor čili Comité naše, jehož oukol on nyní vyplňuje, abychom se přísně varovali všeho, což hádky by působiti nebo krmiti mohlo, a vůbec abychom k obyčejné staročeské řeči všemožně hleděli.“

Posléze dusil jej i nedostatek dobrých prací: „Nesími odevšad zasypán jsem — stěžuje si na již 5. května 1839 Purkyněvi — a prosaických cí se mi nedostává. Básničků již celé haldy me leží — a mohl bych jimi 4 ročníky vyti.“ A podobně psal i A. Markovi 5. listopadu 1839. V nouzi, v níž se co redaktor Časopisu

Musejního nalézám, osměluji se obrátiti k Vám prosbou, zdaliž by Vám nebylo možné, něčím přispěti Zvláště prosaických prací veliký nedostatek mám, tak že bude-li se toho pořád tak málo scházeti, věru přinucen budu, od redakce pustiti.“

Jen obrovský duch a nadšená láska k vědě i Slovanstvu mohla se odvážiti těžkého boje proti tolika velkým překážkám. Šafařík měl obého s dostatek i vyšel z boje sice s těžkými ranami, ale jako vítěz.

K vítězství ovšem nedošel snadno. Listy k Pogodinovi vypravují až příliš často, jak těžce musil zápasiti, jak nejednou již již podlehal pod nesnesitelnými ranami.

„Buďte ujištěn, že neschází mně ani síly ani vůle, obětovati se zcela vědám a literatuře,“ psal směle Pogodinovi 28. srpna 1838. O rok později však pozorujeme již zřejmé stopy útrap: „Málo, velmi málo jest, co ze svých prací mohu do Marianských Lázní přivézt. V posledních dvou letech sbíral jsem jen material, nic jsem neredigoval, nic nevypracoval Doufám však, pokud budu živ, že s Boží pomocí ledacos ještě dokonám, jakkoli síly, mysl, chuť a naděje u mne značně klesají. Nemějte však o to starosti, prosím Vás vroucně: násilím a nucením nedá se nic poříditi při věcech, které musejí vyrůst z duše, mají-li se zdařiti.“

A opět 16. března 1840: „Ovšem přicházím při povinných pracích vždy více se množících, při redakčním zaměstnání a jiných odiosis vždy více do úzkých se svým časem, svýma očima a svým zdravím. Však dá Bůh také tomu konec.“

Slovanský národopis byl nejskvělejší trofej, kterou Šafařík z boje tohoto vynesl (184

Jest to poslední veliký dozvuk Starožitností, s nimiž váže jej původ, obsah i účel. Vydávaje své Starožitnosti mnil totiž Šafařík přidati k nim později dvě historické mapy, na nichž by pospolu a názorně sestavené se spatřovati mohlo, co ve knize o sídlech starých Slovanů šíře a po sobě vyloženo jest. Než přistoupiv po některé chvíli k vykonání úmyslu svého, brzo shledal, že dotčené potřebě již jednou mapou, ovšem něco porozšířenější, dobře vyhověti se může a že na ten čas jiná mapa, již by se důkladnému poznání nynějšího stavu kmene slovanského, ohledem na sídla a jazyk jeho, napomáhala, mnohem potřebnější jest, ježto zdařilé zkoumání starobylosti na dokonalé známosti nynějšíka zakládati se musí, kterážto známost mezi Slovany našimi v plnější míře bohužel ještě pořádku se nachází.

První zvěst o tomto úmyslu nacházíme již v listě Pogodinovi 26. září 1835; tehda totiž poslal Šafařík příteli ethnografickou mapu Čech, aby mu byla vzorem při zhotovení podobné mapy o Slovanech ruských. R. 1836 prosba důtklivě opakována, ale zůstala nesplněnou.

Šafařík dal se tedy sám do práce.

V září r. 1838 měl již výkres hotový — s pomocí synovce Jana — a mapa šla k rytci Merklasovi.

Ale s rytím šlo to pomalu. Merklas byl zdlouhavý, deska byla špatná a po 2 $\frac{1}{2}$ měsíční práci musila být nahrazena novou k veliké mrzutosti Šafaříkově, ježto tím mapa se zdražila a pochybnost, bude-li možno vydati také historickou mapu, níž byl by rád vše uložil, co se se Slovany o od r. 300—1000“ (dopis k Pogodinovi 18. čer. 1839).

V prosinci 1841 byla až na poslední korekturu deska hotova, pouze vysvětlující text scházel, o němž psal Šafařík, že to bude malá kniha, jakési „vademecum,“ a doufal s tím být hotov do konce února 1842. Vydání historické mapy, v rukopise hotové, odloženo k příznivějšímu času.

Čím více však blížil se tisku, tím více svíraly jej známé starosti — o vyplacení díla, jež stálo na 600 zl.: „Nevím ještě sám, jak si pomohu, zda praenumerací (k té bych nerad sáhl, přináší jen škodu a je na ni také již pozdě) nebo výpůjčkou peněz, dostanu-li ji! Neboť mé ekonomické poměry jsou docela rozervány. Devět v Praze prožitých let bylo pro mne velmi těžkých a ze vši své práce a dření mám jen dluhy na krku, z nichž se asi s těží kdy dostanu“ (dopis Pogodinovi 15. prosince 1841).

I přes tyto rozpaky musel Šafařík sáhnouti přece ku předplacení a v únoru nebo březnu roku 1842 počal šťastně tisk a dokončen někdy v srpnu pomocí ruské akademie, jež přispěla na náklad 500 rubli. *) Národopis jest nejrozsáhlejší a nejpopulárnější dílo Šafaříkovo. Prvý náklad rozebrán již za několik dní, druhý vyšel 1843 ve 3000 exemplářů a třetí opět 1849. K této oblibě díla přispěl nejen obsah jeho, kreslící v hrubých rysech

*) Zajímavý příspěvek k dějinám Národopisu vyšel také v Urbánkové Věstníku 1883: „Když vydával Slovanský národopis,“ neměl naň dosti peněz. Poslal tedy neb. prof. Žirovnického, bývalého vydavatele učitelských almanachů „Zor,“ do zastavárny s velikou zlatou medailí. Úřední zastavárenským byla věc ta poněkud podivná, i zav jeden z nich Žirovnického stranou a ptal se ho soukromě odkud má tu medaili, nepatří-li doktoru Šafaříkovi? Ž. přiznal, doloživ zároveň, proč medaili zastavuje. Na to zastavárna vyplatila 200 zl., jichž pomocí byl Národopis vydán.“

obraz současného Slovanstva, ale také duch, vanoucí jím. Ten zračí se v celkovém úkolu knížky, jež přispěti měla ke vzájemnému poznání Slovanů i uvědomění jejich ohromné moci, on ozývá se z pobídek ku „pravému Slovenství ne litery, ale ducha. Nebo litera zabíjí, ale duch obživuje.“ On plným proudem tryská také z nadšené chvály a obrany jazyka a vlastenectví proti přeludům světoobčanství, hrnoucím se do ohrožené vlasti:

„Jazyk jest oblesk ducha, jest duch sám, konavě živý. Bez jazyka byl by člověk na zemi této málem více než zvíře, neboť vždy týž a týž, zbaven jsa nástroje k založení občanské společnosti a ke všestrannému sebe v ní zdokonalování, což cíl jest člověčenstva . . . Ze stupně vzdělanosti jazyka, vyobrazeného v národní literatuře, poznává se nejjistěji stupeň vzdělanosti národu, a ze stupně lásky k němu i péče o jeho zachování a zdokonalení, bez vnučování jinorodcům, stupeň duchovní i mravní výšky jeho. Národ, jenž máje povědomí důležitosti přirozeného jazyka pro vyšší duchovní život svůj, sám jej zavrhuje a jeho se odříká, páchá nad sebou samovraždu a vydá z toho počet Bohu, jehož věčné zákony tím přerušuje. Milovati a hájiti nad život svého, šetřiti a nepotlačovati cizího, jest zde svatá povinnost každého jak člověka tak národu, jenž k mravnímu povědomí sebe a svého určení dospěl. Kdo o světoobčanství v jazycích, přeludně neb záludně, klepá a řečnuje, ten, buď kdo buď, šílenec jest anebo něco ještě horšího.“

Pochopujeme, proč Jungmann ve Slovesnosti 46) jmenoval Národopis „zlatou knížkou, kterou každý Slovan u sebe chovati a v paměti noměl.“

Práce literárně-historické a jazykozpytné.

„Slovanský Národopis“ jest posledním velikým dozvukem Starožitností. Po něm shledáváme v bohaté řadě děl Šafaříkových práce jiného druhu, zvláště literárně-historické a mluvnické; Národopis svými statěmi o literatuře a jazyce je k nim ovšem přirozeným přechodem.

Z literárních prací na prvním místě nás zajímají Šafaříkovy studie o staročeské literatuře. Poutaly Šafaříka již v mládí, sledoval je horlivě v Novém Sadě, zabral se do nich od příchodu svého do Prahy. Již r. 1834 umluvil se s přítelem Palackým, že spolu vydají postupně kritické sebrání nejstarších českých památek až do polovice XIV. stol. Starožitnosti a jiné práce i příčiny zavinyly, že ku provedení plánů nedošlo do r. 1838.

O rok později (v pros. 1839) byli však již oba přátelé v plné práci a do konce ledna doufali býti hotovi s rukopisem. V červnu 1840 pokročil tisk již k 17. archu, 20. července byl spis vytištěn i vyšel německy ve spisech Učené Společnosti pod názvem Nejstarší památky českého jazyka. Působil všude mocný rozruch svými učenými důkazy pravosti a starobylosti Libušina Soudu, Svatojánského Evangelia, Mater Verborum atd. Jen o glossách Mater Verborum vyslovil tu Šafařík jisté podezření, žádaje při užívání jich největší opatrnosti a kritiky. Budoucnost nejen dala za pravdu této pochybnosti, nýl rozšířila ji dále i na památky, v něž Šafařík nejen tehdy, nýbrž ještě r. 1845 v pěkném úvodu ku překladu Kralodvorského rukopisu od J. hraběte Thuna, ba r. 1859 ve článku: Výměr o dědičném právu v Čechách co přis-

vek k vysvětlení zlomku Zelenohorského.

Mnohem šťastnější byl Šafařík při jiné studii své z téže doby, jež týkala se významného překlada žaltáře do češtiny. Dostav pomocí Purkyňovou originál Olešnického rukopisu do Prahy (1840), chtěl jej vydati tiskem, srovnaný ovšem s ostatními známými rukopisy (dopis Pogodinovi 1. června 1840). Z neznámých příčin nedošlo k tomu; místo vydání vyšla jen studie O nejstarších rukopisech českého žaltáře (1840), předpokládající přeložení české až do XI. stol. K této studii druží se ještě dvě jiné:

R. 1842 četl Šafařík o Životě Pána Ježíše Krista v Učené Společnosti, roku 1843 o Evangelium sv. Matouše s výkladem. Vyšly souborně pod názvem Rozbor staročeské literatury 1842 a 1845 a patří podnes k nejdůležitějším průpravným rozpravám o staročeských památkách, spolu s Klasobraním na poli staročeské literatury,*) v nichž ovšem sbírání látky a správné otištění zůstává předním účelem.

Jiná rozprava Šafaříkova z této doby týká se jedné z malicherných sice, ale přece palčivých otázek českých, totiž pravopisu. Jako v jazyce tak i v pravopise jedni spisovatelé čeští stavěli se na nejkonservativnější stanovisko, nedopouštějíce žádných novot, jiní opět holdovali nejfantastičtějším novotám, vymýšlejíce celé nové systémy. Šafaříkovi, jemuž šlo vždy o velké cíle, o ducha, ni i litery, byly malicherné ty hádky z duše proly a odsuzoval je jak ve svých „Počátcích kého básnictví“ r. 1818, tak ve svém „Národ-

*) V Čas. Mus. 1847, 1848, 1855.

pise.“ Ale konečně nemohl se jim přece vyhnouti, zvláště jako redaktor Časopisu Musejního. Jako v první otázce postavil se na stanovisko mírně pokrokovského Jungmanna proti staromilci Nejedlému a fantastům vzoru Dankovského, tak i v pravopise šel střední zlatou cestou. Odsuzuje krajní novotářství Hankovo a j. (v listech ke Kollárovi), žádal již r. 1823 psáti *í* místo obvyklého *j*, které mělo označovati vlastní svůj zvuk. K témuž míří také rozprava Slovo o českém pravopise (v Čas. Mus. 1843), jež byla poslední smrtící, ale zaslouženou ranou nepraktickému psaní posavadnímu (na př. gjdlo = jídlo).

Psáti *ou* místo *au* a *v* místo *w* nezdálo se tehdy Šafaříkovi včasno. Když však po čase i tyto novoty se ujaly, přijal je s obvyklou svou svobodomyslností, jak patrně z jeho listu Markovi z 18. ledna 1850:

„O pravopisu daremné hádky: nová vzrůstající generace, s professory slovanského a českého jazyka v čele, jej přijala, vláda mu přeje (z úředního pohodlí chtěje tomu, aby pomalu všickni Slovane rakouští stejným pravopisem psali) — k čemu se tedy násilně ještě opíráti a vésti krvavé boje? ...

Povážíme-li, jaké půtky, zášti, kyselosti jen sblížení se v takovýchto maličkostech, jako *v* a Veličenství, k jiným našim bratrům v Rakousku, jmenovitě Jihoslovanům (od nichž žádati, aby v tom našem abderitismu k vůli upustili, bylo by i nespravedlivé i daremné) nás stojí, věru zoufati bychom mohli nad stavem našim a pochybovati, že kdy ze tmy chorého šosáctví a abderitismu na svět duchovní svobody zletilých národů vbředeme.“

Jak vidno, probleskuje v těchto příležit

ných článcích veliký duch Šafaříkův stejně jako v jeho monumentálních dílech.

Zatím co ve vlasti nebylo vhodnějšího místa pro spisovatele Starožitností a Národopisu než čtyřstové cenzorství, pronikala slavná pověst jeho daleko za hranice a budila v učeném světě vřelou účast s osudy jeho a s ní spolu přání, získati jej k povznesení domácí vědy. O ruských snahách toho druhu zmínili jsme se již. Po Rusku následovalo záhy Prusko. Již v létě r. 1840 proskakovaly pověsti, že v Berlíně se zřídí stolice slavistiky a Šafařík že na ni bude povolán. Šafařík nedůvěřoval z počátku pověstem, ježto před lety již byl jimi oklamán. „Mluvení o slovanské katedře v Berlíně — psal v říjnu 1840 Pogodinovi — jest beze vší podstaty; víte velmi dobře, že vlasti své opustiti a služby mimo Rakousko přijmouti nechci. Také nevěřím, že v Berlíně slovanská stolice se zřídí. Ale Bůh to dej.“

Avšak již 5. ledna 1841 jest mu zpráva ta věrohodnou a 9. března píše Pogodinovi: „Jsou zprávy na slyš, že v Prusku zamýšlejí dvě stolice slavistiky na vysokých školách v Berlíně a ve Vratislavi zříditi. Vše jest teprve v začátcích a proto lépe nedělati hluku, až bude hotovo. Více o tom Vám napíšu snad příště.“

A nejen první část pověsti, také část druhá o povolání Šafaříkově se splnila. Již na jaře roku 1841 zván Šafařík listem ministra Eichhorna na lici Berlínskou. Odmítl zdvořile pozvání mnohými důvody i doporučel přítele svého a souha ve studiích slavistických i ve strastech, L. Čelakovského. V listě k Pogodinovi (18. 1841) udává zároveň, proč tak učinil:

„Nechci se od nejbližších krajanů svých, Čechů, odtrhnouti a nechci se dáti na novou dráhu nyní, kde věk můj poněkud již pokročil a sil mně patrně ubývá. Žijeme jen jednou na tomto světě, a kdo vždy znovu začíná, nebývá s ničím hotov. Odporučil jsem několik cizích a zdejších učenců, mezi těmito Čelakovského. Posud nestala se volba.. Dejž Bůh, aby na tato krásná a důležitá místa znamenití mužové se dosadili.“

Pevné rozhodnutí Šafaříkovo, zdá se, působilo jistě rozpaky doma i v Prusku. Aspoň psal Šafařík Maciejowskému 19. dubna 1841, že v celé věci úplně opět nastalo ticho, a že se to ještě dlouho protáhne.

Ale již v máji nastoupil opět rozhodný obrat. Šafařík volán po druhé do Berlína, aby přispěl aspoň svou radou k zařizení slovanských stolic v Berlíně a Vratislavi. Čestného a lichotivého vyzvání tohoto neodmítl i vydal se na cestu 9. květ.

V Berlíně slavný slavista český přijat velmi blahosklonně. Seznav poměry vyřídil úlohu svou pamětným spisem Gedanken über die Einrichtung des slavischen Sprachstudiums auf preussischen Universitäten, kterýž ke konci máje odevzdal ministrovi Eichhornovi.

Mocný dojem spisu toho i jeho původce zračí se již v tom, že Šafařík jak od ministerstva tak od učenců berlínských opět žádán, aby místo přijal *) a to pod výminkami, jakéž sám si ustanoví; ale i tehda odmítl a sice na základě slabounké naděje, jež mu svítala ve vlasti.

Na ni narážel tuším Čelakovský, píše 16. dubna 1841 Purkyňovi, že Šafařík musí mítí ještě

*) R. 1845 dostal Šafařík pruský řád „pour le mérite“, též, který kdys Kopitar nosil († 11. srpna 1844).

jiné důležitější pohnutky (než udával), kteréž jej zdržují, jakož se poněkud sám o něčem domnívám, což však se zřejmě položití nedá“ a ještě určitěji Jungmann v listě Markovi 18. května 1841: „Prušané by rádi podrželi Šafaříka na vždy, ale slyším, že naši (ve Vídni) jeho nepropustí.“ Narážky tyto souvisejí patrně se slovy Metternichovými, citovanými v Naučném Slovníku: „Přeji si, aby Šafařík za každou cenu u nás zůstal a jsem předkem se vším srozuměn, co hrabě Kolovrat k tomu konci navrhne.“ Cenou tou bylo 800 zl., jež Šafaříkovi přiřknuty s úřadem mimořádného kustosa pražské universitní bibliotéky...

Obdržev takto skrovný, ale jistý příjem, snažil se Šafařík setrástí břímě, jež od let tížilo jeho vědecké práce a ochromovalo volný vzlet jeho ducha. „Jsem s sebou velmi nespokojen — stěžoval si příteli již v prosinci 1841. — Mých sil patrně ubývá. Byl by čas, lépe hospodařiti s časem a s duševními schopnostmi, aby ještě něco pod střechu přišlo... Nahlížím příliš pozdě, že budu muset na svá stará leta pojmouti mnohý nový plán, mám-li se literatuře zachovati, anebo spíše k mnohému starému se vrátiti.“ A rovněž 28. května 1843:

„S ohledem na večer života u mne již počínající, jenž upomíná mne na nevyhnutelnou noc, uzavřel jsem hospodařiti se svým časem i silou a jen po možném se snažiti, po tom, což prakticky provésti lze.“

Předním výsledkem takových úvah byl úmysl, jiti se vedlejších úřadů: „Koncem prosince odešl jsem od redakce Musejníka — psal o tom Potinovi 14. listop. 1842 — snad si způsobím i úlevy, abych se všecek druhému svazku životnosti a Dějinám literatury věnovati mohl“..

„Ovšem odpadne mi ročně 120 zl. stř., kterých bych já a jmenovitě má rodina a četné moje děti dobře potřebovatí mohli; ale těším se, že Bůh pomůže a nahradí a já též zaháletí nebudu.“ (8. prosince 1842.)

Ještě raději byl by se Šafařík sprostil druhého úřadu svého, censury. Oškřivilať se mu již proto, že poutala volný rozvoj literatury a působila mu nad to stále mrzutosti zvláště od té doby, co Havlíček, přítel jeho, začal nový život buditi v českém novinářství. Proto již r. 1841 žádal, aby zbaven byl tohoto břemene, ale marně. Vykonáváje na dále blahovlně úřad svůj, stížen byl Šafařík záhy nejprve osvědčením nedůvěry a posléze i soukromou žalobou jistého Halíčana, jenž cítil se uražen spiskem Zapovým „Cesty a procházky po halické zemi“ (1844).

Šafařík obšírným spisem ospravedlnil se, ale zároveň rozmrzen žádal energicky za propuštění, jehož se mu dostalo v červenci r. 1847, v podvečer zrušení censury.

Dusivé břímě spadlo s přetížené šlje Šafaříkovy, ale také důchody jeho zmenšily se o nových 400 zl. stř. Co to znamenalo, vycitujeme z listů Šafaříkových, v nichž tolik stesků na bídu a rozpaky finanční.

Tak již 17. dubna 1843 psal Pogodinovi: „Ovoce mých posavadních prací dostalo se jen knihkupcům. Pykám těžce za svou neopatrnost... Věc jest zkrátka tato: V tísnivém položení, v jakém jsem byl od 20 let, zapletl jsem se hluboko do dluhů u několika knihkupců. Zde je vám jenž ssaje mi krev. Sapienti pauca. Sice již hrubší a nejobtížnější jsem smazal, ale ještě rád mám splatiti 500—600 zl. k. m. a pokud dluhy nebudou vyhlazeny, nemohu nic pořá-“

důkladného podniknouti; jsem ve všem ochromen. Teprv pak svobodně si oddechnu i stanu se pánem svých děl.“

Dvě léta minula, dvě dlouhá leta, plná strádání, ale tíseň ta trvala a dusila mohutnou sílu ducha Šafaříkova: „Podaří-li se mi pomocí Boha a přátel z ní se dostatí během tohoto roku, doufám, že ještě to a ono provedu, jinak však ztěžka“. Také tehdy to bylo, kdy Šafařík poprvé vážně počal přemýšletí o tom, aby prodal jediný svůj poklad, knihovnu. Ale přece jen byly mu tyto tiši, věrní přátelé, knihy, ještě příliš drazí, aby je roztratil po celém světě. Upustil od úmyslu toho i hledal a doufal v pomoc odjinud. Pouze Perzova Monumenta odhodlal se prodati za 100 zl., aby si zakoupiti mohl díla jazykozpytná. „S takovými nesnázemi — povzdechl si tehdy Pogodinovi — bojovati jest spisovateli, jenž se zabývá s vědou, za kterou nyní vládnoucí penězná a světová moc od Lissabonu a Neapole až k Moskvě a Petrohradu nedá groše, poněvadž žádné páry neobsahuje“.

Snad již tehdy, kdy odmítal skvělé nabídnutí Eichhornovo, těšil se Šafařík, že náhradou dostane se mu podobného úřadu v Praze, tím spíše, že Prusko dalo Rakousku tak skvělý příklad. Tato naděje vzrostla, když arcivévoda Štěpán, od roku 1845 guvernér v Čechách, přání Šafaříkovu se naklonil a jej vyzval, aby mu o tom podal památný spis. Šafařík učinil tak v lednu 1846 a sice prostřednictvím Palackého, jenž připojil k němu několik šlechtých slov: „Doplňkem k přiloženému památnému spisu o potřebě, že stolice slásky na pražské universitě zříditi se má, doji sobě zvláště podotknouti, že tato stolice ve nynějších poměrů jen pod tím prospívati

může, když Šafařík na ni se dosadí; pilná potřeba jejího zřízení i tou okolností se zvyšuje, že tento neobyčejný muž, aspoň fysicky, nesmrtelný není a že by zároveň s ním kdysi nevycherpatelný zdroj vědomostí se pochoval,*) který by dlouho nena-
hraditelným zůstal, kdyby se postaráno nebylo, aby ještě žijící jím podělení byli. Vědomosti jsou mocí a nemůže našemu státu býti lhostejno, jestli tato moc v hranicích jeho se zdvihá neb padá, zvláště hledí-li se na severního souseda, v jehožto rukou by hegemonie slovanských studií ani nepatrným ani nepovážlivým momentem nebyla. Mimo to činil ministr Uvarov našemu Šafaříkovi již několikrátě skvělá nabízení chtěje ho Rusku získati; zkázal mu, aby sám podmínky ustanovil, že se mu všechno povolí, čehokoli žádati bude. Jaké návrhy se mu z Pruska činily, již na nejvyšším místě jest známo. Již proto, že ze skutečné náklonnosti k vlasti takové návrhy odmítal, zasluhoval by — avšak oceniti jeho zásluhy není účelem řádků těchto, nýbrž přání, aby posavadních prací jako úředník bibliotéky a censury byl zproštěn, jež jeho čas a jeho ducha umořují, k nimžto by méně nadané osoby dostačily, kdežto on znamenitější věci vykonávati i povolání i schopnost má, než katalogy knih spisovati a k výrobkům žurnalistiky na větším díle mizerným dohlížeti. Ostatně, cokoli s vrchu v jeho prospěch se stane, v širých slovanských zemích považováno bude, že se to k vůli slovanským národům v Rakousku stalo: neboť dnešního dne není již ani jednoho vzdělaného Slovana, jemuž by jméno postavení Šafaříkovo lhostejno bylo.

Byla to krásná slova, jež i Palackému i Ša

*) Šafařík měl tehda 51. rok.

faříkovi ke cti jsou; ale proto přece v Praze tou věcí nehýbáno. Šafařík vida, že v Praze k ničemu se nemají, zaslal žádost dobře odůvodněnou v měsíci únoru 1847 k císaři samému, v níž prosil, by se mu dovolilo přednáseti na universitě pražské o slovanské jazykovědě, a velmi skrovně a jen z daleka narážel, aby se mu za to nechal plat, který jako censor měl. Toho náramného platu (400 zl.) studijní komise ve Vídni se zhrozila a žádala na Šafaříkovi, aby se s kolejným od žákův spokojil, což Šafařík ovšem odmítl, načež zase táž komise žádost jeho zavrhl (20. listop. 1847).

Tak zdála se pohřbena naděje, jež svítila Šafaříkovi sklíčenému nouzí a bídou, jak psal Pogadinovi 27. pros. 1847: „Nyní třeba ještě doufati a čekati, jestli všechny naděje sklamou — musíme se nových plánů chopiti, nový život začíti. Ještě jest uprázdňeno místo bibliotékaře a já o ně jako kustos spolu zadal. Chci tedy ještě vždy doufati. Tím by se mé postavení poněkud zlepšilo, měl bych 1200 zl. k. m. platu a byt. Bojím se, že rozhodnutí se náramně protáhne a já upadám vždy do větší hmotné tísně. Sklame-li také tato poslední naděje — pak musím a chci se se svými přátely a také s Vámi poraditi. Až dotud — mužnou trpělivost.“

Avšak z jara r. 1848 nastal u věci té příznivý obrat. Dne 2. února zahájila nově založená císařská akademie ve Vídni první sezení své; Šafařík jsa císařem za člena jmenován, odebral se koncem ledna do Vídně, by slavnému zahájení tomen byl. Mimo nadání jeho přišla příležitost, on, slovanský učenec a „panslavistický rýpal“ nati se musil slavného německého jazykozpytce uba Grimma, jehož věrným přítelem a ctitelem mnoha let byl. Když se totiž historicko-

filologická třída akademie sešla, aby cenné otázky v oboru svém ustanovila, navrhli Endlicher a Wolf, by se vypsala cena 1000 zl. na historické srovnávací hláskosloví slovanských jazyků podle gramatiky Grimmovy sepsané, kterémužto návrhu president akademie Hammer-Purgstall odporoval a místo toho navrhoval, aby cena se vypsala „na prstonárodní tabellární gramatiku německých nářečí“. Vládní rada Auer ujal se návrhu Hammerova, pravě, že gramatika Grimmova není přehledna a ve mnohých věcech ne dosti zřetelná; že nelze pochopiti, kterak gramatika ta má býti vzorem gramaticy slovanské nejsouc ani hotová, poněvadž každé nové vydání nový text přináší; že Grimmovo dílo jest jen skladištěm materialů, jež teprv náležitým zpracováním vzdělavcům učiniti lze přístupným atd. Šafařík slyše tyto úsudky o Grimmovi, kterého si vážil „jako jednoho z největších jazykozpytců našeho věku“, nemálo byl zaražen a když žádný z německých akademiků se neujal znamenitého badatele německého, učinil to sám řečí vzletnou, ve které zásluhy Grimmovy na světlo postavil a lichost Auerových důvodů usvědčil, tak že Hammerův návrh osmi proti čtyřem hláskům odmítnut a původní návrh na srovnávací mluvnici slovanskou přijat jest. Cenu vypsanou obdržel později Miklosič za zvukoslovné dílo své.

Statečnost, s kterou se Šafařík Grimma ujal, uznána všude a získala mu důvěru i tam, kde jí posud neměl, u presidenta totiž studijní komise, barona Pillersdorfa, který měl rozmluvu se Šafaříkem se strany profesury slavistické konečně sobil, že se mu dostalo povolení o slovanský jazykozpyt na pražské universitě přednášeti a mu ustanovena roční za to remunerace 600 Císařské rozhodnutí u věci té dáno dne 11. 1842.

1848 — ale dva dni na to nastal revoluční ruch ve Vídni, který měl události v zápětí, jimiž Šafařík bohužel od profesury odvrácen jest. Píše o tom Pogodinovi dne 31. března 1848: „.... císař mi v tomto měsíci dal povolení, abych mimořádně přednášel o srovnávací mluvnici slovanské, literární historii, slovanské archeologii atd. za skrovnou remuneraci z veřejných fondů. Avšak s přednáškami začítí nemohu — naši studující jsou ve zbrani. Také mě překvapilo povolení a nejsem připraven. Nejraději začal bych čísti v létě neb na podzim. Také mám naději, že obdržím místo bibliotekáře universitního“.

Posledního úřadu dostalo se mu také a sice ve Vídni 25. dub., kam 3. dubna 1848 povolán ministrem Somarugou, aby přispěl radou při opravě veřejného vyučování v Rakousku vzhledem na zavedení češtiny do škol.

Hodnosti ministeriálního rady, při téže příležitosti nabízené, Šafařík nepřijal, obáváje se jako protestant nemilých kollisí.

S těmito událostmi ve vnějším životě Šafaříkově a zvláště s nadějemi na pražskou stolicí slavistiky souvisí tuším také literární činnost jeho v oboru novém, v jazykozpytě. Jazykozpyt slovanský v nejširším slova smyslu vábil Šafaříka od prvního vkročení ve chrám slavistiky. Geniální Dobrovský, „muž o jazykozpyt náš velikých, nepominutelných zásluh,“ byl mu vůdcem, mnohá místa v Historii slovanských literatur, ve Starožitnostech a zvláště důležitě Serbische Lesekörner byly ovšem studií těch.

Zmíněné naděje a snad i velkolepý pokrok jazykozpytu pod Jak. Grimmem, Fr. Boppem a zvláště Vilémem Humboldtem zvábily Šafaříka v letech padesátých také k odbornému stu-

diu této zajímavé vědy. Že přidržel se zde vzorů nejskvělejších a zvláště V. Humboldta, svědčí patrně všechny rozpravy Šafaříkovy, plné hlubokých myšlének o původu, podstatě a životě jazyka i jazykovědy; ony ukazují zároveň, že jako v pracích historických, aesthetických atd., tak také ve studiích jazykozpytných jeví se Šafařík duchem universalním, filosofickým. Zkoumaje jazyk, nezapomíná nikdy na jeho tajemný, odvěčný zdroj, na lidského ducha. Jazyk jest mu oblesk ducha, jest duch sám, konavě živý, jest úkon ducha, ukazatel a odtisk všech jeho vnitřních pohybův a proměn, zrcadlo myšlének.

Těmito názory nasáklé jsou všechny zmínky o jazyce ve spisích Šafaříkových, ony také pronikají důkladnými články jeho, uveřejněnými v Časopise Musejním: O tvoření slov zdvojováním kořene (1846), O šíření časoslovných kořenův a kmenův vsouváním a přirážením souhlásek (1846), O přetvořování hrdelných souhlásek (1847), Výklad některých grammatických forem v jazyku slovanském (1847), Mluvozpytný rozbor čísloslova (1848), Výklad některých pomístných jmen u Bulharů (1847). Podle všeho měly studie tyto býti průpravou k většímu dílu o jazyce slovanském, slovanskému etymologiku, jež svého času (1846) Šafaříkovi leželo velmi na srdci. Pro ně prodal část své knihovny, aby si opatřil potřebné pomůcky, pro ně shromáždil také hojný materiál zachovaný v pozůstalosti, ale k dílu tomu nedošlo. Kolik tím pro vědu ztraceno, patrně nejen z uvedených studií ale také z Počátků staročeské mluvnice (vyšly jako úvod k Výboru staročeské literatury v Pr. 1845.) Šafařík sám nazývá dílo toto :

Spisovatelé slovenští, bez újmy jednoty literární, na základu zděděného spisovného, jmenovitě biblického a u evangelikův spolu liturgického jazyka, mohli by dále pokračovati zvláštní, poněkud od Čechův rozdílnou cestou, tak aby, šetříce podle možnosti přijatých od starodávna grammatických forem a neměnice pravopisu, v lexikálním a v jistém smyslu i syntaktickém ohledu čili v látce jazyka více na krajany své Slováky nežli na Čechy ohled měli, užívajíce slov a mluvení způsobův domácích, tam kde Čech své zvláštní, jim neznámé, aneb méně srozumitelné má (jak to poněkud činili Rybay, Bartholomaeides, Fejérpataky i Kollár); a mohlo by se, po dobrém věci uvážení a všestranném vyšetření zvláště ve spisech výhradně pro obecný lid slovenský určených, snad o krok nebo dva i dále jíti, vždy až potud, pokud by se tím žádoucí jednota nerušila, spisové od Slováků pocházející Čechům a od těchto oněm, pro rozdíl pravopisu i grammatických forem, naprosto nesrozumitelnými a nepřístupnými nestávali. Tím způsobem by literatura slovenská v Uhřích působila zvláštní oddíl v celku, nejsoucí z něho vyňata, nýbrž v něm, co duha v duze, co kruh ve kruhu, obsažena. Obě strany by se vzájemně podělovaly svými zvláštními, každé z nich původně náležejícími poklady; Slováci by sobě nezavřeli přístupu k volnému a snadnému užívání neoceněných památek staročeské literatury, Čechové by ze slovenských spisův čerpali hojnost slov a průpovědí, k dalšímu obohacování a šlechtění spisovného jazyka a zvláště k zapuzování německých způsobův mluvení velice prospěšných. Toť by blahodějná obnova a jistý zisk, nikoli odvážlivý převrat a jistá škoda.“

Mluví-li z těchto slov vlastenec a Slovan.

níci nad roztržkou bratrského národa a spisovného jazyka, „uměle vybroušeného, ohebného, přeušlechtilého, zvuchného, bohatého, milého a milostného, který ve spisech Bratří Českých a Moravských, jmenovitě v Bibli Kralické ve formálním ohledu chlumu své dokonalosti došel, a jemuž ten, kdo jej blíže a úplněji poznal, nikdy dosti obdivovati se a v něm se nakochati nemůže,“ ozývá se jinde rozhorlený soudce a kritik, jakéhož jsme poznali v Šafaříkovi v Počátcích r. 1818:

„Věru nevím, čím to jest, kletbou-li svrženého od praotcův našich Peruna, čili mstivosti nevrleho nad lehkomyšlností a marností naší Demiurga, přistvořivšího nám kradmo, k dolíčení jména našeho, od nás často zapíraného, zvláštní písmenko- a slovotvorný orgán, že jakož druhdy Ixion z mučného, sirnatého, suchoparného kola na čistý vzduch, tak my z kalného, matného, duchomorného víru písmenkování a slovíčkování na výsluní slovesnosti nikdy a nikterakž vyplésti se nemůžeme. Již nás Čechoslovany jeden Adam (Mickiewicz) trochu levné ceny titulem filologického národu poctil; doufejme, že nás druhý Adam brzo ráznějším a významnějším titulem a becedářského národu poctí. Blaze potomkům našim! Spisův z ducha pošlých a k duchu jdoucích, výlevův svobodných duší život do svobodných duší vlévajících, květův ideí a semeníšť ideí, zrcadel odvěčného dobra, odvěčné krásy a pravdy, těchto jisker božství, podnětův k velikým úmyslům — spisův osvčujících nebeským bleskem temné, nízké, blátivé stezky duší sklíčených, duší pod břemenem života shrbělých, duší k nížinám země, pracným
 ělkům, mrzkým ziskům, trampotnému živoření
 natých — spisův otvírajících žasnoucímu rado-
 ku hluboký, neobmezený rozhled po neskon-

čené říši nauk a věd, po říši světla — těch spisův jim ovšem příliš mnoho po sobě nezůstáváme; než což o to? My jim místo všeho toho pozůstáváme takové nepřehrané sklady starých i nových abeced, starých i nových pravopisův, starých i nových spisovných jazykův, že jimi směle nade všechny jiné vzdělané národy oboru zemského vypínati se, že jimi bezpracně a bezstarostně žaludky své až do skonání světa živiti moci budou. Jaké štěstí, jaká čest, jaká sláva, býti největšími abecedáři na světě!“ *)

Rok 1848.

„Jsou časy, kdy člověk musí býti rád a Bohu děkovati, že žije a dýše,“ psal Šafařík Pogodinovi 13. března 1848 a opět 31. března: „S přednáškami nemohu začít — naši studující jsou ve zbrani.“ Ohlašoval mu takto veliké události památného roku osmačtyřicátého. Počaly, jak známo, pověstnou schůzi Svatováclavskou 11. března, ale kořen jejich tkvěl hlouběji v půdě evropské, prosáklé skrz na skrz despotismem. Již dlouho před bouří podivné zjevy dály se v zemích rakouských. Vzдор censure a vši bdělosti Metternichovy byrokracie docházely a čteny byly různé svobodomyslné listy zahraniční, rozšiřovány revoluční brožurky, ba i na všemohoucího Metternicha odvážila se satira britkou parodií Otčenáše, dobře charakterisující obecnou náladu, svrchovatě nespokojenou. Bylo zřejmo, že malá jiskra stačila by vznítiti v celé říši ohromný požár revoluce, a jiskra ta přiletěla nad očekávání záhy z revoluční vyl pařížské.

*) Sebr. spisy III. 392—3 pozn.

V Rakousku vzplanulo to nejdříve v Praze. Přistoupil tu k bídným politickým poměrům evropským odvěký boj národnostní, novému hnutí vyšel tu s otevřenou náručí vstříc český živel, dosti utužený, organisovaný a soustředěný v dávné opozici proti vládě, která mu posud odepírala, čeho mohl požadovati právem nejsvětějším a čeho ona jiným národům přece dopřávala, svobodu národnosti. A tento český živel nejen urychlil obrat politický, nýbrž dal mu také záhy jiný směr. Heslem Německva byla svoboda, heslem Čechů a Slovanů vůbec svoboda a národnost. Tyto dvě veliké ideje prorážejí všemi pražskými událostmi té doby, vrcholícími v památném sjezdu slovanském, jimi nadšeni i vedeni byli všickni vynikající mužové čeští, z nich vyrostly také všechny ty hořkosti, vzrůstající se časem až v zášti, jež po krátkém příměří přetrhaly všechny styky mezi národem německým a českým. Již první usnesení, proslulá petice, jež vyšla ze schůze Svatováclavské, měla tento ráz, žádajíc, aby v království českém jak ve školách tak v úřadech řeč česká navracena byla ve stejnou platnost s řečí německou, aby země koruny české, Čechy, Morava a Slezsko, měly společný sněm volený ze šlechty i z lidu atd.

A národní zájem tento stoupal, čím více mohutněl proud událostí, rostoucí zvláště od té doby, kdy také ve Vídni zaburácel hromový rachot revoluce a smetl Metternicha. Zrušení censury, svoboda tisku byly prvými kapkami, za nimiž spustil se celý lijavec svobod konstitučních, budě nesmírné, o jiné nadšení mezi národy. Avšak i vystřízlivění dávalo se záhy s nepokojnou skepsí.

Čechů a Slovanů rakouských bolestně se dotýkaly hlavně dvě události: Sněm Frankfurtský, kterak měly splnění dávné sny německé o pan-

germanském svobodném státě, a maďarské ministerium, pojišťující Maďarům nadvládu v druhé polovině říše.

Proti nim namířen také hlavně boj český, vedený předními vůdci, Palackým a Havlíčkem, proti nim měl čeliti také významný Slovanský sjezd, svolaný do Prahy.

Všecky tyto památné události, strhující ve svůj úchvatný vír všechny národ, rozrušovaly od prvního vzniku také Šafaříka. Z počátku sledoval překotný vývoj událostí s úzkostí, obavami a tísní: „Jsme zde v Praze uprostřed víru velikého hnutí,“ psal 31. března Pogodinovi. „Vývoj byl posud klidným, ale vše je ozbrojeno až po zuby. V takových poměrech nelze mysliti na pokojné a pohodlné obírání se s Musami: duše má dosti činiti s tím, aby jen snesla napětí odhodlaně a klidně. Bůh rač odvrátiti vše zlé a dáti nám, bychom zachovali pokojné užívání statků darovaných nám od dobrotivého císaře.“

A opět 1. dubna: „Ano, máte pravdu! Nový stav věcí se rodí. Jsme teprv v počátku — kde bude konec? Země se třese pod pohybem národů. Otřesy jsou tak veliké, že mnoho lidí zde v Praze a ve Vídni nad tím se zbláznilo a jiní mrtvici zemřeli. Visí vše, zdá se, na tenké nitce — malý náraz — a nastane poslední soud.“

Ale časem rozohňoval vývoj událostí i jeho vznětlivého ducha, vykojeného ideami jenské university, tím více, že otevřely se v těch několika dnech nejtajnější hlubiny lidské duše a z nich vynořovaly se na povrch nejskvostnější dary občanstva: obětavé nadšení a nadšené sebeobětování pro nejvznešenější ideály. Šafařík, u něhož vždy tak mocné a vřele plál, jenž od mládí tak trpěl a obětoval ideálům, jenž již r. 1848 al

Palackému, že „sice nerad vidí nevčasné a nemístné třesky a hřmoty nezřízeného vlastenectví, ale kde o dobro národa jde, nepřináleží mezi ony choulostivé duše, které se každého myšlivo chřestu bojí,“ nemohl zůstatí a nezůstal chladným vůči obecnému nadšení. Nejsa přítelem hluku politického a veřejnosti, nestavěl se ovšem v popředí ruchu, a tak jen v soukromých listech nacházíme z počátku ohlas jeho smýšlení a citů. Souhlasily celkem se zásadami přítele Palackého, zvláště vzhledem k frankfurtským snům, jež poznal ve Vídni tváří v tvář.

„Slyším — psal z Vídne Vocelovi 16. dubna 1848 — že přítel Palacký podal do „Bohemie“ krásný článek o poměru Čech k Němcům. Ještě jsem ho nečetl. Přál bych, aby se zvláštní důraz na to kladl, a aby se to lidem našim srozumitelně vysvětlovalo, že se teď Německo přerodí ze Staatenbundu v Bundesstaat, že se tím suverainita našeho císaře nad Čechy atd., zůstanou-li pod německým parlamentem, obmezí, že bude nad nimi jen polosuverainem, že německý parlament bude moci dekretovati exekuci v Čechách pomocí ostatních oučastníkův soustátí i proti vůli císaře a českých representantův atd. Totéž rozdíl podstatný mezi minulostí a budoucností. Pomyslete sám, do jakého stavu a položení by národové naši slovanští v Čechách, na Moravě a v Illyrském království se dostali! Uchovejž nás toho Bůh! Přál bych, aby sobě vlastenci naši z ohledů těchto a podobných věcí dokonale usrozuměli, aby se organizovali, aby je běh věcí nepřekvapil, nýbrž našel odháněné a přichystané. Zdejší dvůr i vláda jim to, tuším, dopřeje, neboť o věrnosti a oddanosti jim nepochybuje. Ale iniciativa v takových věcech na ten čas odsud vycházeti nemůže — jakž

to každý pochopí, kdož stav zdejších věcí zná . . . Vy nemáte ani ponětí o tom, jaké věci se zde dějí. Zde panují němečtí studenti a židé, židé dílem i Vám osobně a zejména známí, a despotisují teroristicky vládu i obecnstvo. Především bylo veliké shromáždění a hrozili na dobrotivém, opravdu šlechtomyslném císaři něco vynutiti: než s toho sešlo. Bylo by nastalo hrozné krveprolití. Dnes, slyším, se veliké shromáždění na glacis očekává. Dekretují „im Namen des souverainen Volks von Oesterreich.“ Bojím se, aby nevynutili na císaři a vládě přistoupení k novému německému státu. Stane-li se to, vyhrne se do Čech atd. exekuční vojsko z Němec, k čemuž se prý v Němcích již chystají. Vy sobě nemůžete ani představit, jak se tu od jisté sloty a zběři (mezi nimiž bohužel odrodilci!) proti Slovanům brojí.“

Avšak přece dvakráté účastnil se Šafařík také veřejného ruchu roku osmačtyřicátého: při vídenských poradách o opravení školství a na sjezdě Slovanském. K prvním povolán jako uznáný zástupce Slovanstva ministrem Somarugou dne 3. dubna a účastnil se jich až do polovice května. Listy posílané odtud Vocelovi vypravují, s jakými obtížemi a nejistotou jednáno, jak užíval pomoci a rady pražských přátel (Vocela, Tomka). Výborné pak pojednání „Myšlenky o provedení stejného práva českého i německého jazyka na školách českých,“ psané mezi 1. a 15. květnem a uveřejněné v Čas. Mus. 1848, zrcadlí nám ušlechtilé snahy Šafaříkovy i vznešený jež měl při poradách těch před očima. Nikdy ozvala se svobodomyslnost a slovanství Šafařík upřímněji a důrazněji. Za doby, kdy objev se hrozivé výstrahy rozkaceného Němectva vůči českého na dveřích bytu Šafaříka-Slovana, kdy

chům a Slovanům rakouským vůbec metány nej-
sprostší urážky v tvář, že opovážili se hájiti své
národnosti, psal Šafařík památnou obranu práv
všech utlačovaných národů a svého především:

„Práve národův jakožto samostatných, mrav-
ních osob, zachovati si jazyk a národnost svou
tak dlouho, pokud k tomu síla a vůle stává, na
pudu svobodné duchovní povahy lidské k osob-
nímu sebezachování jest založeno a věčně nezci-
zitelné, a všeliké podmanění jedné národnosti
druhou, směřující k jejímu vyhubení, zpříma od-
poruje ideí spravedlnosti, tomuto věčně nepromě-
nitelnému pravidlu proměnného pozitivního práva.
..... Všechny pokusy vštípití národům od pří-
rody statným a jarým násilně nebo ouskočně cizí
řeč a národnost, nevedly k jinému, leč k tomu,
aby buď vytvořily z jednotlivců i národů duševně
vykleštěné polovičatce, způsobilé k nízkým účelům
státův burokratickou policií nebo vojenským ná-
silnictvím spravovaných, neschopné žádného po-
vznešení volných duší k vyššímu státnímu životu,
žádneho obětivého nadšení pro vyšší účely života,
pro duchovní vzdělání a blahobyť, anebo aby
spůsobily reakci a v průvodu jejím krvavé pŕtky,
rozrušivší mír a blaho národů a rozkopavší sílu
států nejmohutnějších..... Rakousko, nejsouc
podle vzniku, stání a bytosti své království,
nýbrž císařství, totiž soujem více království, více
státních ústrojí, obzvláštním, ve veškerém téměř
instvu bezpříkladným svým postavením jakožto
opejská oustřední moc, na jejímžto poli se
ené větve hlavních tří kmenů evropejských,
manského (Němci), slovanského (Češi, Polané
oslované neboli Slovenci, Chorvaté a Srbové)
anského (Vlaši a Valaši), pak větev kmene
ského (Maďari), ve velikomocnost sjednotily,

od prozřetelnosti jest povoláno, aby mezi velkými evropejskými hlavními kmeny, kteříž podle přirozené nutnosti vedle sebe bydlíce někde se pronikati musí, mír sjednávalo, zachovávajíc k větvím evropejských hlavních kmenů, buď neodsuvnými přírodními hranicemi, buď staletým souseděním, právy i mravy v mocnou velikomocnost spojeným, velikomyslnou, v pravdě císařskou politiku, a vedouc je k nejvyšším účelům života, ke vzdělanosti na základě národním a k blahobytu. Povinnost zachovávat tuto velikolepou politiku k rozdílným národům svým, povinnost, ku kteréž se nejmoudřejší panovníci rakouští i za času neobmezené své moci, rádi a samochťíce přihlašovali, nebyla nikdy naočtitější a nutnější, jako právě nyní, kde všichni téměř známí duchové národní slaví své z mrtvých vstání a kde sebe zarytější pochybovatelé nahlízejí, že okamžení, v němž se národy probudí, zároveň jest počátek života jejich na věky nezmaritelného, a že nemůže býti větší pohromy, žalostnějšího neštěstí pro veškerý stát rakouský, jako kdyby právě nyní, kde velikodušný a milostivý císař národy své prohlašuje za dospělé a k účastenství při zákonodárství povolává, některý národ rakouský uznávati nechtěl svobodu druhého, ale ji chtěl utiskovati“

Po této vřelé obraně všech národností utlačovaných a vymezení jediné správné politiky státu rakouského, přistupuje Šafařík k národům Slovanským. Posud byli bez ochrany v říši, a i v však památným článkem čtvrtým ústavní listiny z 25. dubna 1848 dostává se i jim ochrany zákonem: „Základním tímto zákonem povolávají se četní, posud však velice křivě a do pozadí vtištění národní kmeny slovanského k plnému právu i

odvěčných svých, tak drahné časy zadržných práv strany jazyka i národnosti, jakožto Němcům i Vlachům rovnorodí občané svobodného ústavního státu...

Tolik jen vůbec určití lze, že národnost jmenovaných tří kmenů, tam kde posud jest spoutána, musí z pout úplně býti vybavena, že se jí dopustiti musí, aby si pod záštitou a řízením vlády ve školách i v úřadech oné platnosti vydobyla, ku kteréž podle své duchovní mohutnosti a jarosti jest působna, a že vláda nepřekážejíc nikterak národům slovanským v usilování jejich po duchovním zdokonalení, po mravním přerození, po rozumovém vzdělání na základu národním jim spíše všemi silami v tom musí býti nápomocna, ač nechce-li zlomiti duševnou sílu nejčetnějších svých národů, nechce-li místo osvícených, statečných, průmyslných občanů míti pouhé houfy vyvíčkových, zbabělých a líných parobků, nechce-li páchatí vraždu na národech, nýbrž udělenou národům ústavu učiniti jistotnou pravdou."

Pokud se týče školství českého — jež se tu Šafaříka jediné dotýká — dospívá ku dvěma zásadám:

I. Veřejné vychování neboli školní vyučování musí v Čechách býti tak zřízeno, aby jím ani Čech ani Němec národnosti své nebyl odcizen, neboť to by odporovalo čtvrtému článku ústavní listiny (z 8. dubna 1848).

II. Vychování a školní vyučování musí ale v Čechách zároveň tak býti zřízeno, aby zemcům u národů možné učiněno bylo, vedle přirozeného mateřského jazyka také druhému zemskému jazyku tou měrou se naučiti a v něm tolik zběhlosti nabýti, kolik se k volení budoucího povolání každého vyhledává, poněvadž působilos

k veřejným úřadům závisí od umění jazyků zemských.

Oba tyto účely se jen tehdaž dokonale dosáhnou, když školy v království českém tak budou zřízeny, že mládež obou národů v přirozeném jazyku mateřském a prostředkem jeho úplně bude vyučována a k druhému jazyku v zemi obyčejnému takovým způsobem naváděna, že tím přirozený mateřský jazyk a s ním cit národní nebude zemdlován nebo dokonce vyhlazován, ale čistě a neporušeně zachován.

Umění jazyka mateřského musí při každém vyučování tvořiti přirozený neodstupný základ, umění jazyka cizího umělou svrchní stavbu. Přiučování se jazyku cizímu přestaniž tedy tam, kde ho potřeba není dokonce, a kde je ho potřeba, nezačínějž se příliš časně; vzdělávání se v jazyku mateřském nebudiž tam, kde se jazyku cizímu učiti již počalo, mimo sebe pouštěno, ale pravidelně a horlivě provozováno. Každá jiná methoda vede k umdlení citu národního, a tudíž k porušení práv ústavní listinou národnostem pojištěných.

Národ, jako člověk jednotlivý, řeč sám sobě netvoří, ale nalezá ji v tom okamžení, kdež probuzené tékavé jeho vědomí dosáhne potřebné ustálené usedlosti a začne o sobě rozjímati. Od té chvíle jest mu přirozený, přistvořený jazyk dán za přirozenou půdu k veškerému rozvíjení a šíření své vědomosti, kteroužto s opatrným používáním svobody jen vzdělávati a do nekonce zkonalovati má, ale ji ani nedbale spustnouti násilně vymknouti si nechati nesmí, ač nehe se prohřešiti proti přírodě a propadnouti přzenou pokutu.

Jazyk není toliko nejdůležitějším a nevyhnutelnějším ústrojem ducha: jazyk jest d.

sám v nejvyšším svém vtělení, v nejčistším svém zjevení. Duch netvoří jazyk, ale tvoří se v jazyku a s jazykem; oba jsou jako tělo a duše v posledních a nehlubších základech svého sjednocení nevystíhlí, nad nimiž jako nad největším všech zá- zraků jen žasnouti lze. Jazyk ale jest zároveň vě- domí národu, jest čarovně mocný svazek, jenž dítě k matce, bratra k bratru, rodinu k rodině váže, a je všechny v národ t. j. v lidskou společ- nost spojuje, kterážto co taková schopná jest, aby žila v duchovním obcování život uvědoměný, usa- zený a veliký. Jen souhlasnými zvyklostmi v mluvě i ve mravích vzrůstá mezi lidmi trvalé stovary- šení, jenž jest základní výminkou vši vzdělanosti; jen ve vtělení ducha národního žije duch člově- čenský. Čistě lidské dá se jediné dosíci národním. Napodobováním a vštěpováním cizího ducha ná- rodního do lidu našeho umorujeme svého ducha národního a činíme národ svůj otrokem národu druhého. Ve smyslu tomto nejsou sice jazyk ma- teřský a národnost co takový účel našeho vyššího života: ale jsou přirozený a nevyhnutelný prostře- dek k vyhledávání nejvyšších a nejsvětějších účelů života, duchovního a mravního zdokonalování. Děje všech národů a časů ukazují nevývratně, že potlačení jazyka národního násilně nebo ouskočně s úspěchem provedené po každé mělo za následek zhoršení národní povahy, ochromení ducha a zka- zení mravů. Popatřmež jen na odrodilé měšťáky nebo na šlechtice v cizích jazycích a mravích vy- vané, u nás nebo v cizině, jaká to u nich du- vní nestatečnost, mravní chatrnost a neschop- t všeho povznešení k vyšším ideálním účelům ta, porovnáme-li je s lidem venkovským při ovské mluvě i mravích zachovalým, tam kde hovně dospěl a probuzen jest! Tak se mstí

nepřirozenost! Právě je to vykleštění ducha, když mládež celého národu přinucena jest, učit se již v nejútlejším věku jazyku cizímu, aby pomocí jeho dalších vědomostí se domáhala. Stanou se z nich větším dílem stvoření polovičatá, kteráž se dobře hodí k jistým podřízeným úkolům života a států, avšak prostá jsou vši schopnosti, aby něco velkého a důležitého pro národ vykonala. Duch jejich nemůže vládnouti jazykem volně jako nástrojem, nýbrž je nucen, zacházeti s ním mechanicky, jako s vnuceným aparátem. Nejvnitřnější, nejtajnější vědomí takových jinochů, kteří již v útlém věku byli vedeni, ba nuceni, odríci se otcovského jazyka a mravu, žalostně bývá přetvořováno. Opouštějí studia zcela proměnění, duchovně i mravně vymoření, nenalézajíce v sobě těžiště mravního a politického charakteru. Duše jejich podobají se mědi, z nížto Žid stříbro vytopil. Srdce, které vychladlo pro otce a matku, pro bratry a sestry, pro národ a kmen, pro jeho jazyk a mrav, nezažehorí nikdy čistě a trvale pro člověčenstvo, a horoucí city pro nadzemské účely na věky zůstanou mu cizí.

Tvoří-li tedy přirozený jazyk mateřský přirozenou půdu k zdokonalování ducha člověckého pod určitou konkrétní způsobou ducha národního, kteráž se nesmí nechatí úhorem nebo dokonce zapustiti, ač nemají-li nejvyšší statkové života, duchovní samostatnost a mravní síla národu, vydány býti v nebezpečení, následuje samo sebou, že před rozumem a před ideou věčné spravedlnosti jedině takové veřejné vychování může obstát, které vyměřený přírodou pořádek rozvíjení rozumu nepřevrací, nýbrž přísně zachovává.

Pořádek tento záleží podlé řečeného v tom, aby každý duch člověcký, každý duch náro-

v přirozeném svém jazyku a s ním byl k dospělosti a samostatnosti vypěstován, ne pak aby byl vtěsnáván do nepřirozených forem cizí jemu národnosti. Aby vychovávající státní moc této povinnosti svatě šetřila, dvojnásobně je tam zapotřebí, kde národ, jako to v Čechách jest, z těsných mezí sotva polosvědomého přírodního života dávno se vymknul a na dráze samostatného duchovního vzdělání znamenitě již pokročil. Tu působí každé zoumyslné, zřejmé nebo ukryté, ouskočné nebo násilné potlačování ducha národního záhubně ve veškeré povaze národní.

Jak si to zařízení představoval, probral Šafařík obšírněji, pojednáváje o obecních školách, gymnasiích, universitách atd. A s jakým paedagogickým důvtipem probíral tyto otázky, svědčí s důstatek zlatá jeho slova o škole obecné: „Zbytečné je učení cizímu jazyku, kterému se nad to v tomto věku a v této škole bez pravidelné známosti jazyka mateřského dokonale naučiti nemůže, a kdyby mohlo, vždy by se to jen dalo dověsti s nebezpečím, nerci-li se ztrátou vlastní národnosti. Neboť národ, jehož dorůstek již v nejútlejším dětinství dvěma jazykům zároveň učiti se musí, nevyhnutelně na dlouze nebo na krátce musí sklesnouti ve stvoření polovičaté, ducha rozštěpeného, bez ostře a čistě vyražené národní povahy.“ Zlatým písmem měla by tato památná slova býti psána v dějinách českého školství a špována v srdce všeho národa

Neméně památným zůstane na vždy v dějinách r. 1848 druhé veřejné vystoupení Šafaříkovo, při Slovanském sjezdu totiž.

Zatím co Šafařík meškal ve Vídni, konaly se k němu v Praze přípravy. Šafařík, největší Slovan své doby, osobně sprátelený s celým slovanským světem,*) objevitel slovanské minulosti, obránce přítomnosti, nadšený věstec šťastnější budoucnosti, nesměl tu scházeti. „Vy jste naše vůdčí hvězda; čím více nám světla dáte, tím bezpečněji budeme postupovati,“ zval výborný Neuberg Šafaříka z Vídně a 10. května psal mu a Palackému ještě důtklivěji: „Bojíme se, by Vámi ve Vídni snad nebylo s náležitou úctou naloženo; však Vás uražení bylo by urážkou všech Slovanův a mohlo by nyní způsobiti velké neštěstí; protož, draží, pospěšte k nám, byste přijali důkazy lásky a úcty naší.“

Tu již Šafařík neváhal i opustiv sopečnou půdu vídeňskou, spěchal do Prahy (kolem 20. května). Sjezd zahájen slavnostně na Žofině 2. června. Vystoupili tam mužové slovutní a řečnili vábně a dojímavě. Posléze i Šafařík. Nebyl dříve na řečnění připraven, okamžik ho povzbudil, pohled na sbor, v němž ústředěny se jevily jeho vlastní ideje, roznítil ho. Protož se ani na řečnickou stolicí nepostavil, nýbrž prostě na místě svém povstal a mluvil tak rázně, tak dojímavě, že užaslý sbor celý v podobném se nalezl zápalu,

*) Na Rusi byli Šafaříkovými přátely Pogoďin, Kutskij, Buslajev, Kirjakov, Kunik, Srezněvskij, Ševyr, Veršinskij, Vostokov, Prejs, Kňazevič, Nadeždin, Sol levskij, Bodjanskij, Hilferding, Kirejevskij a j.; v Polsku Maciejowski, Kucharski, Brodziński, Wojcicki a j.; v Ji slovanstvě J. Kukuljevič Sakcinski, Mat. Mesić, Gaj, klosić atd.

v jakém slovatný řečník. Slova jeho se řítí jako blesky prouděním a silou vulkanickou :

„Slavné shromáždění, drazí bratři!

V okamžení tak vážném, jakého jsme se dočkali, nepozdraviti vás srdečným pozdravením slovanským, byl by u mne hřích kárání hodný; meškati Vás dlouhou řečí, byl by přestupek, důtky zasluhující. Pročež buďte mi srdečně vítáni, stateční bratři z vlastí slovanských, blízkých i dalekých, synové jedné matky, jež jedna mysl, jedna vůle zde shromáždila. Srdce mé se šíří, vida vás, šíří citem posud netušeným a hoří splynouti se srdci Vašimi v jednom citu, v jedné myšlence. Poslyštež mé ranní city a myšlénky, má přání tohoto na věky památného dne.

Co nás zde shromáždilo? Hnutí národův trojího plemene, hnutí, jakého v dějinách lidských nebylo, pod nímž se země chvěje a otřásá, před nímž prchají mohutní obrové, vláda bodákův a špehův do hrobu klesá, lid o dědictví jemu od Boha odkázané se hlásí — hnutí to i námi hnulo a nás zde shromáždilo.

Vláda bodákův a špehův jest déle naprosto nemožná. Kdyby vláda bodákův a špehův byla možná, nebyla by vypadla z rukou těch, ježto ji měli, neboť byli obrové umu nevidaného a odvahy neslýchané, ale srdce bohaprázdného.

Národové se uvázali ve svá věčná práva. Oni se sestupují a radí o sobě i o nás, o své naší budoucnosti, radí nad Mohanem, ve Francii i nad Dunajem v Budíně a Pešti, doma i v mocnářství našeho.

Nuže, když jiní národové o nás se radí a naši budoucnost ustanovují, poraďme se i my sami a o své budoucnosti. Bohdá, my sami sebe

lépe než jiní známe, potřeb našich, tužeb našich, cílů našich lépe než jiní sobě povědomi jsme.

Což jest výrok porad jiných národův, sousedův našich, Němcův, Maďarův, Vlachův o nás? Vyznejme se — a netajme se, jakkoli to trpké jest. Výrok jejich jest, že nejsme schopni úplného svobodství, že nejsme schopni úplného vyššího politického života proto jedině, poněvadž jsme Slované. Slovan, tak zní úsudek jejich, od přírody veden jest ke služebnosti, k poddanství jiných vyvolených, nadanějších a ušlechtilějších národů.

Kdo pak jsou ti, co tak soudí o nás — ti, jenž nad námi posavad železnou ruku drželi a dílem ji ještě drží; ti, jenž stříhali vlnu ovcí našich, jenž tyli tukem kostí našich; ti, jenž se živili potem a mozoly rolníků našich, pro něž bojovali a krev svou lili bratři naši, synové drahých matek našich; ti, jenž sebe nazývají vzdělavateli a ochránci našimi, jenž nás vysvlékají ze slovanství a jež proto my jmenujeme utlačovateli našimi, vrahy duší našich?

Bratři! Ti, co o nás tak soudí, jsou nepřátelé a utlačovatelé naši; jejich svědectví jest stranné a proto křivé. Jejich výrok jest odporný sobě samému, jako každá lež. Nechceme-li se vzdělávati, jak oni říkají, t. j. nechceme-li se poněmčiti, pomaďariti, povlašiti, tuť nám nadávají surovců, barbarů a otroků. Chceme-li se opravdu vzdělávati, t. j. veskrz a veskrz zeslovaniti a Slovany býti, jakž nám hlas svědomí velí, bychom došli, že jako Slované schopni jsme svobodství vyššího politického života, tuť nám spílají zrádci vlasti a zlosynův, nepřátelův svobody jejich. Ať děj co děj, mluv co mluv, oniť vždy trhají a mřevnými kleštěmi nevinné svědomí naše, oniť skvrní horoucím železem čisté čelo naše.

Bratři! Tento stav věcí déle trvati nemůže. Losy národův vrženy; přišlať i pro nás doba rozhodná, dříve než jsme se jí nadáli. Nevinnost před svědomím a Bohem není platna před soudem světa, soudem národů. Budťo se očistíme skutkem a dokážme, že jsme schopni svobodství, anebo se přelejme cválem v Němce, Maďary a Vlasy, bychom nebyli déle jiným národům k obtíži a urážce, bychom nepřenesli pohanění a snižení naše na syny naše. Budťo dovedme, abychom s pravou chloubou mohli říci před národy: Já jsem Slovan — anebo přestaňme Slovany býti. Mravní smrt je nejhorší smrt.

Mravní smrt je nejhorší smrt, ale i mravní život nejvyšší život. Proto dříve, nežli se odvezdáme na milost jiným národům, nahlédněme hloub do nitra duší našich, vizme, jaká v nich mravní síla, zkusme, jsme-li s to, bychom pozdvihli hlas svého v radě národův; jsme-li s to, bychom jednali s nimi o rovnost národních práv na základě spravedlnosti, bychom jim dokázali, že umíme vládnouti i heslem svobodství, když oni nás viní, že jsme posud jen mlátem a nástrojem otroctví. Bude-li v nás mravní síla, pronikne-li jedna myšlénka, jedna vůle tělo národu našeho, národové celé země jí neodolají. Neboť všechno, co pod sluncem, převyšuje mravní síla. Síla, kteráž hvězdami hýbá a jimi v neskončeném víru a neskončeným prostorem točí, síla, kterouž vesmír na své cením tlačí, nevyrovná se síle velikého národu, který ku mravnímu povědomí sebe přišel a svého cíle v spravedlivém boji hájí.

Zdaliž národ náš slovanský celou svou silou vá práva se zasaditi, zdaliž jich sobě, na základě spravedlnosti k sobě i k jiným národům —

dobyti chce a může, o tom rokovati, ejhle, toť jest veliká, svatá úloha naše!

Drazí bratři! není již pro mne dnes času k dlouhé řeči, k umělému řečňování; toť věc jiné chvíle a jiného místa. Běžte nám všem o skutky, o děje.

Z otroctví není bez boje cesty k svobodství — buď vítězství a svobodné národství, buď čestná smrt a po smrti sláva . . .!

„Všichni přítomní byli uchvázeni. Podobných slov nebylo slyšáno na sjezdu Slovanském . . . Kdo tenkrát viděl mohutnou postavu i líce, slyšel hlas i řeč jeho, ten jich nezapomněl nikdy.“

To byl poslední politický čin hodný velikého tvůrce Slovanských Starožitností. Smutný osud, jakého dočkaly se červnovou revolucí Slovanský sjezd i všechny růžové sny českého národa znechutil mu politiku navždy. *) Nepřijal mandátu (za Beroun) na říšskou radu, také nabízené předsednictví Slovanské Lípy odmítl a mandát do slibovaného sněmu přijal jen proto, aby tu pracoval na prospěch školství českého, jež mu tolik leželo na srdci.

Trapného obratu, jakýž nastal na sklonku r. 1848 a v r. 1849 nemohl si ovšem nevšimati. Dojímal ho hluboce: „Co se týče neblahých událostí zdejších od 12. do 17. června — psal Pogodinovi 30. července 1848 — varuji Vás, abyste německým listům ani zbla nevěřil. Ruch nebyl

*) „Jsem pro bláznovství toho druhu jako válka, politika, a co s tím souvisí, nyní již pro vždy mrtev a odmělý. Ale rostoucí lidská bída jde mi k srdci. A ta dělá u nás a široko daleko v Evropě obrovské pokroky. Na jedné straně zoufalství z nouze a z žalu, na druhé luxupupnost, bláhové rozkoše bez míry a cíle. Jestli to obou stranách bude růsti, kam to povede? (Dopis Pogodinovi 27. února 1854.)

národní, nýbrž ryze politický, bylo to povstání, v němž Němci i Češi úcastenství měli. Sjezd slovanský s tím neměl co činiti. Teprv po katastrofě svedla se všechna vina uměle na Čechy. Co německé listy o spiknutí českém proti Němcům bájily a bájí, jest nestydatá lež. Čas, který vše objasňuje, dříve nebo později také na světlo vynese, jak se vlastně pražské události měly.“

Vrchol a konec utrpení.

Již v únoru slibováno Šafaříkovi ve Vídni bibliotékařství universitní knihovny. Úřadu toho také se mu záhy dostalo (v dubnu 1848). Tím dospěl posledního stupně své úřední kariery; výše již se nesnažil, ba 8. února 1849 zřekl se i professury slavistiky, po níž kdysi tolik prahnul, ve prospěch Čelakovského, toužícího z ciziny do vlasti, a nepřijal jí také, když po předčasné smrti Čelakovského mu opět nabízena (1852). Patrně množství prací, spojených s bibliotékařstvím, nedopouštělo svědomitému muži přijmouti nový úřad, tím méně, že ze všech stran valila se na něho různá zaměstnání úřední i poloúřední. Již r. 1849 volán do vídeňské komise, která měla složití slovanskou terminologii právnickou *) a r. 1851 do komise pro sestavení vědeckého názvosloví českého. Pro své obsáhlé známosti slovanských jazyků a namnoze i příslušných památek literárních — právnickou literaturu českou prostudoval k tomu účelu za několik týdnů — byl Šafařík duchem obou komisí,

*) O jednání této komise psal Šafařík Ant. Markovi ledna 1850: „Jsme jako v nějakém labyrinthu a můžeme jít, kam nás vedou, a tancovati, jak nám hudebníci.“

a zjednal si znamenité zásluhy zvláště o jazyk a školství. *)

R. 1852 volán opět do Vídně do komise pro opravu zřízení císařské knihovny, r. 1856 pak poslán ministrem Thunem do Gotink zakoupit obsáhlou bibliotéku po slavném učenci K. F. Hermannovi i strávil tím přes měsíc. Sotva potřebí připomínati, kolik zdržovaly tyto práce postup vědeckých děl Šafaříkových. Ale daleko trapnější a nebezpečnější nepřítel zjevil se jim i Šafaříkovi záhy v podobě již známé, ale vždy hroznější — v podobě choroby tělesné i duševní.

Nenáhly ale bolestný vzrůst její od r. 1824 až do r. 1842 známe již i hrozně její zjevy ve způsobě dny, bolení hlavy a očí, píchání v uších. Dna soužila jej jmenovitě v zimě 1842—43, jak psal Pogodinovi: „Se svým zdravím v zimě jsem velice nespokojen; zdá se mi, že jsem tuze oslaben a choulostivější proti změnám počasí. Trpěl jsem nevýslovně. Ale proto nemá duch podlehnouti.“ A rovněž v březnu: „Můj neduh dnový roste a trápí mě čím dál více. Očekávám, že jen v hrobě toho zproštěn budu.“ Podobně v dubnu 1843: „Mám velmi zlou zimu za zády. Ještě nikdy nebyly mně tak na obtíž mé chronické bolesti (je-li to dna nebo něco jiného, ví Bůh — s nynějšími doktory nelze nic poříditi, protože jsou po většině

*) Práce komisí uloženy ve spise Juridisch-politische Terminologie der slavischen Sprachen Österreichs (ve Vídni 1850 str. 263; předmluva k prvnímu, německo-českému dílu pochází od Šafaříka) a Německo-český Slovník vědeckého názvosloví pro gymnasia a realné školy (v Praze 1853, str. 342, opět s předmluvou Šafaříkovou). Také článek O skloňování jme cizojazyčných (v Čas. M. 1852) jest ovocem vídeňský porad.

blázni). Dej Bůh lepší léto aneb aspoň mně mysl a sílu, abych to snesl.“

V létě 1843 užíval studených lázní, ale dna spíše se zhoršila, takže překážela mu u volném užívání duchových sil, a nad to trápen byl tak silným bolením hlavy, že se obával až ohluchnutí. Po čase oslábly bolesti a Šafaříkovi vedlo se lépe po několik let. Byl sice r. 1845 s rodinou v Teplicích, ale jiných zpráv o značnějším zhoršení není v jeho listech až do r. 1850. Rokem tím počíná však nová perioda života Šafaříkova vzhledem k jeho zdraví i náladě duševní, ve vzrušující tragedii jeho života nastává obrat tak hrozný, že chvěje se srdce při pouhém doslechu velikých ran, jimiž osud ráz na ráz bil do duše ubohého muže.

Ve vlhkém a studeném bytě při knihovně, v pražském mokrostudeném povětrí a syrostí naplněném vzduchu v Klementině vždy bolestněji a častěji svírala jej dna i její průvodcové, blízcí se večer života rodil chmurné vzpomínky do minulosti a černé obavy do budoucnosti a to nejen vlastní rodiny, nýbrž také národa, vlasti, Slovanstva, vědy, k nimž Šafařík tolikou lnul láskou, jimž obětoval více než život. A k tomu ke všemu nešťastné následky roku osmačtyřicátého, tak osudného českému národu i nejlepším synům jeho! Krutý dech absolutismu po krátkém záření svobody zavanul tím mrazivěji vším státem a dolehl nejvíce na Slováky, o nichž bájeny nejnesmyslnější báchorky. Žádný muž jen poněkud vynikající nezůstal jím ušetřen, Havlíček vypuzen jím do vyhnanství, Palacký vytlačen z Musea a Matice, zanesl v žaláře, do ciziny, zavál i do Musea jeho časopisu, slovem dusil všechn český život vědní i literární. I Šafařík prchl před ním z Mu- obavy své napověděl Pogodinovi již v lednu

1850 a pak v předmluvě svých Památek jihoslovanských 1851:

„O našich slovansko-liter. poměrech mohu Vám dnes málo psáti — ježto vždy ještě při naději jsme. Leta uplynou, než všechny rány budou zahojeny, jsou-li vůbec vyléčitelný. Máme posud mnoho — velmi mnoho na papíře a hory slibů — ale v životě samém málo co z toho pozorovati a nejméně zlepšení. Pokud naši slovanské řeči není dáno patřící jí právo ve školách a domech, zůstane vše diletantismus jako posud. A ono se posud nestalo — stane-li se, jest problematické. Zde v Praze i sama hrstka čes. literátů jest rozštěpena, ohromena . . .“ — A rovněž v Památkách:

„Musa slovanská byla posud Musa chudička, ležící nicí u podnože bohatých a pyšných svých sester, a jen z ticha, jako někdy Musa Sionská, povzdychující vzhůru: Rozmnožil jsi, Pane, tento národ, nezveličil jsi však jeho yeselé! Přinesou-li jí ukazující se raní červánky jasnější dny, čili nové zatmění a smutek, kdoby to, jelikož člověk, zvěstovati se opovážil? Potomci naši o tom jistě souditi budou moci.“

Bohužel dopadl soud potomků smutně, místo jasných dnů nastala noc, horší temnoty Metternichovy.

Avšak nejen o budoucnost národa, také o budoucnost své milé vědy chvěl se veliký prorok její. „Myslíl jsem kdysi — pravil jednou ke své choti — že s 50 léty teprve pořádně začnu pracovati a do té doby jenom budu sbíratí materiál nyní pak vidím, že musím přestati tam, kde jsem někdy chtěl začít.“ A podobně psal Pogodin 8. září 1850:

„Hlavní překážka povznesení slov. literatu

u nás zůstane vždy a věčně naše roztržství a nedostatek střediště. Praha jest stranou, skoro již prostřed Německa. Také duch času a jeho proud nejsou příznivy důkladným studiím toho druhu (ve slavistice). Avšak člověk mění, Bůh mění. Já aspoň neustanu, jakkoliv mne počíná tížiti již stáří (oči slábnou, ruka tupne), ježto mne starosti a námahy před časem ustaraly.“

Tím duchem času mnil Šafařík rostoucí industrialismus, materialismus a egoismus literární, jenž ovšem velikému idealistovi vždy byl cizí.

Melancholie, prorážející v těchto myšlenkách a obavách, rostla tím více pod dojmem stále se opakujících návalů rheumatických i těžkých nemocí v rodině: 1853 stonal mu syn Vojtěch, potom velice onemocněla jeho choť, v září i v zimě následující soužila hrozně dna samého Šafaříka: „Příčina, že jsem Vám tak dlouho nepsal, byla má dlouhá nemoc: jakož ani dnes ještě nejsem v tom stavu, abych Vám dostatečně o všech předmětech, jež nás zajímají a nám takoruka na srdci leží (hlaholice), psal. Již na poč. prosince minulého roku cítil jsem sebe churava: než v prostředku prosince strhla mne nemoc tak, že jsem od polovice prosince až do polovice ledna běžícího roku nejvíc ležeti musil. Potom zůstala slabost nervů a tupost hlavy, kteráž teprve teď pomalu mizeti počíná a docela se neztratí, pokud nenastanou delší, jasnější, výslunnější a teplejší dni“ (dopis Kukuljevići 5. února 1854).

Po této nemoci jen na polo se zotavil, následky trvaly pořád: „Zlo to jest u mne hluboce ořeno, mohu to jen mírniti a na čas dusiti, ak něco podstatného pro své zdraví učiniti, se mi pro nedostatek prostředků,“ hořekoval ali Pogodinovi v únoru 1854.

Tyto útrapy, jež působily Šafaříkovi choroba a tíseň politická i obavy o jeho vědecké práce, zvětšoval ještě starý host domácnosti Šafaříkovy, hmotný nedostatek. Veliké spisy, jež vydával svým nákladem,*) chudé příjmy, jichž požíval od svého příchodu do Prahy, uvalily jej v dluhy, na kteréž nestačil ani výnos bibliotékařství, jinak dosti slušný. „V bibliotéce doufal jsem nalézt klid — psal o tom Pogodinovi v září 1850 — avšak i tato naděje měla být sklamána. Sbor professorský činí nároky na můj naturalní byt — což by byla pro mne těžká rána. Mé hmotné, ekonomické poměry jsou špatné, jako málokdy dříve: a také naděje na polepšení mizí vždy víc a více. Prohrál jsem v ideích, prosnil: nyní je příliš pozdě.“ A jak starosti tyto naň dolehaly, zvláště když nemoc poutala jej na lože, vypravují mnohé listy k nejdůvěrnějšímu příteli Pogodinovi. „Ve své poslední nemoci slíbil jsem Bohu — psal mu již v únoru 1854 — že lépe uspořádám své vezdejší záležitosti, než dosud se stalo. Docela a uspokojivě nepůjde to asi nikdy: ale lépe trochu než docela nic nečiní. A příliš pozdě není nikdy. Tato starost zabírá nyní vše mé myšlení a jednání. Nejdřív chci svou malou knihovnu spořádati a všeho zbytečného nebo postradatelného se zbaviti... Budoucího května nastoupím svůj šedesátý rok: dosti důvodu, abych byl trdně naladěm, když tak patřím na svůj stav, na budoucnost své rodiny.“**)

*) R. 1851 přistoupily k nim ještě dávno připravované Památky dřevního písemnictví Jihoslovánů. Díl předchozí, k nimž r. 1847 dal také svým nákladem dělati nové typy cyrillské.

**) Z jedenácti dětí Šafaříkových žily tehdy jen Vojtěch (naroz. 1829), Božena (nar. 1831), Jaroslav (nar. 1833), Vladislav (nar. 1841).

Pod tolika těžkými břemeny začala se povážlivě skláněti pevná posud šije Šafaříkova, v duchu, jenž před lety tak jasným světlem ozářil minulost Slovanstva, začalo se tměti, zvláště když naděje v pěkné, slunečné dni, jež zahrnati měly jeho chorobu, se nesplnila. Zůstalo mu i v létě tvrdošíjně bolení hlavy, které jej zle trápilo, a hučení i bolest v uších, že byl téměř hluchý.

„Nacházím se v lese — žaloval si příteli v této trudné době — z něhož jiného východu nevidím mimo onen poslední, kterého žádný nechybuje. Toť jediná příčina, že jsem Vám tak dlouho nepsal; žalostného psaní jsem odeslati nechtěl, nýbrž rád byl bych něco psal, co by Vám radost udělalo: ale k tomu nemohlo přijíti. Ve stáří 60 roků velikou naděj v budoucnosti skládati bylo by nemoudré. Všecko mi připomíná známou průpověď: *contrahe vela, collige sarcinulas*. Na poli mé vědy nelze zde nyní nic začítí. Jsem osamocen. Píše a tiskne se sice ještě česky, ale všecko musí mítí materiální, praktickou, prospěchářskou stránku. K tomu jsem nebyl nikdy způsobilý.

Také jsem nikdy řemeslu knih nerozuměl a musím nyní za to pykati. Památky hlaholské mě dorazily; má to býti poslední! Nyní všecka má starost věnována jest uspořádání mých — chcete-li — posledních věcí. Bibliotéka má, ač není veliká, nejvíce mne tíží, já bych ji rád o polovici zmenšil. Že slavica, která jen nějakou cenu mají, neodprodám, buďte ujištěn. Ty držím železnýma rukama: ostatní mějtež si židé. Mých osiřelých rukopisů račte Vy se jednou ujmouti; přímám poslední slova Camerariova za svá: Zašlel jsem mnoho, pokusil se o leccos, způsobil málo, velmi mnoho začatých prací všeho druhu nedovrtil jsem. Avšak ani prázdeň nestačila, ani

síla ducha nebyla taková, abych byl mohl spisy své opravit a dokončiti a jako hlavu na těle posud nezdobným postaviti.“

Životní síla Šafaříkova chýlila se patrně k západu, klesala v noc bez jitra. Bolestná passivita rostla vždy víc a svírala ponenáhlu všecky jeho snahy, ať týkaly se rodiny či vědeckých prací jeho. „Nezahálím nikterak — čteme v jeho listě k Pogodinovi ze 17. září 1854 — jen se snažím nyní více, abych před odchodem svým do pravého domova svého ducha oživoval a vzdělával, než jiné poučoval Vaše naděje a snahy vším právem směřují ku předu, já však znenáhla stárnu a toužím, když mě má ochranná bohyně opustí, jediné po Uranii.“ A s tímže tichým bolem píše také o smutném stavu své domácnosti, pro kterýž působí mu místo radosti starost nákladná rigorosa Jaroslava, kterýž nedovoluje mu hledati osvěžení na venkově, na cestách nebo v lázních:

„Co se týče mne a mé rodiny, jsme Bohu díky snesitelně zdraví, jinak však daleko více než dříve nuceni hledati štěstí v uskrovňování anebo žítí idyllický život. Léta síly a snažení po činnosti jsou pryč a nepřinesla nic, docela nic: Stáří dostavilo se se svou mocí a celým svým průvodem. Vyjímaje dceru*) jsou ostatní děti

*) Provdala se r. 1853 za Josefa Jirečka. Dopis, jímž Šafařík sňatek její oznamoval Pogodinovi, jest výmluvným svědectvím nejen srdečného přátelství mezi oběma muži, ale také obrazem veliké chudoby Šafaříkovy: „Připravujeme se nyní, pokud můžeme, i snažíme se Boženu aspoň nejnnutnějším vybavit, abychom ji docela beze všeho neposílali z domu. Vy jste se, nejdražší příteli, opět z vlastního šlechetného popudu nabídl, u mé Boženy v d jejího sňatku zastoupiti místo otce: bylo by hříšno, k bych Vašemu upřímnému vyjádření nevyšel vstříc se stejí upřímností. Znáám Vaše šlechetné srdce a vím, že hot

ještě doma: potřeby rostou s nimi, časy se draží, síla starati se o ně, stačiti jim, mizí. To vše nehodí se k tomu, aby mysl vesele naladilo. Ježto můj úřad má jediná podpora a pomůcka jest, věnuji se mu docela.

Co času a síly zbude, obracím na studia od mládí zamilovaná, ač dobře nahlížím, že nejsou velmi na čase a jejich obor velmi se zúžil. Avšak doufám, co také nedokončím, že může vždy druhému prospěti. Zatím živí a vzdělává se tím vlastní duch — pro jiný, lepší svět.“ (19. listopadu 1854 (Pogodinovi.)

S takovými nadějemi šel Šafařík vstříc zimě, svému úhlavnímu nepříteli. Začínala neobyčejně krutě již koncem listopadu a naháněla mu nových strachů. Překal ji i rodina se snesitelným zdravím, ale s jarem přišly nové rány. Syn Jaroslav onemocněl těžkým tyfem, po němž teprve v květnu okřával, choť churavěla též a o svém zdraví mohl jen říci, že stáří samo nemocí jest. Ale nejen bříbě stáří, záhy také nový nával nemoci dostavil se: Napadlo jej bolení hlavy, katarh, jenž dal se do uší a 6 týdnů trval. „Byl jsem skoro docela hluchý a nemohl jsem nic pracovati pro hrozné hučení v uších, ačkoli skoro bez bolestí. Včera skončil šestý týden: cítím značné ulehčení. Nyní chci, pokud počasí jest pěkné, zotaviti se 14 dní na ma-

jest, pro přitele vše obětovati: ale právě to dělá mi starosti, abyste Vy, sám otec rodiny — ve své velkomyslnosti a štědrosti nezašel daleko. Prosím Vás tedy pro Boha, nechte se nepovažovat za zavázána nějakým dřívějším jevem nebo přípovědí, nýbrž učinil, svobodně a bez ohledu, co v přítomném stavu se Vám líbí. Má Božena tak chudé děvče, že ji již malý, skrovný dar šťastnou udělí, a jde vstříc určení, které jen skromnou výbavu žádá. (1. března 1853.)

lých cestách po Čechách — k větším chybí křídla.“
(Dopis Pogodinovi 26. srpna 1855.)

Mimo nemoc přišly zároveň také pohromy duševní: V ministrovi Uvarovu ztratil Šafařík velikého příznivce i přítele k hlubokému bolu svému a brzo potom musil se opět dožítí, jakou kletbou byla jemu i rodu jeho víra po otcích zděděná: Syn jeho Vojtěch musil opustiti dráhu učitelskou, poněvadž následkem konkordátu nesměl žádný protestant státi se skutečným professorem na rakouských středních školách. Rána ta dotkla se chudého otce bolestně a trvale, ač dostalo se brzo potom synovi státního stipendia, kterým budoucnost jeho lépe zajištěna.

Rovněž přátelé snažili se utěšiti a pomoci. Šlechetný Pogodin, slyše o Šafaříkově nouzi, která opět jej nutila k provedení starého úmyslu, proději knihovny, spěchal pomoci nejdříve i probudil jej k novému životu, jak Šafařík dojat mu děkoval. A z jihu posílal mu Kukuljevič útěchu za útěchou.

„Konečně Vám nemohu nevyjeviti srdečných svých důkův — psal mu dojat Šafařík v říjnu 1855 — za onen výlev přátelských citův a upřímné oddanosti, kterýmž jste mne v posledním svém psaní v rozličných na mne se valících trampotách klonícího se věku potěšovati a chlácholiti ráčil. Dejž Bůh, aby se přání Vaše, nemůže-li dle lidského křehkého přirození cele — aspoň z částky vyplnilo! Já sice, pomyslí-li na to, co jsem kdy zamýšlel a chystal, a co jsem skutečně dovedl na poli vědy slovanské i všeobecné, nemohu leč se s šeným citem a s polovičnou spokojeností na konanou posud dráhu se ohlídati: a však víducha někdy klesajícího pozdvihuji tou myšlénkou, že se mnohým jiným, nadanějším a učenějším

rovně tak vedlo, a že jsem přece docela darmo nepracoval, pokud malý kruh přátel okolo sebe vidím, jimžto mé jakéž takéž práce milé a snad i užitečné jsou.“

Patrná úleva a osvěžení sálá z těchto slov. Bohužel však netrvaly dlouho. Pro skrvácené nitro Šafaříkovo nebylo již na světě léku a k tomu nemilosrdný osud zasazoval nové a nové rány. Zdraví tělesné se nelepšilo, slabost nervová trvala v dubnu 1856, ba v říjnu přiznává, že na těle i na duši je ochromen a mnoho trpí. Šafařík dobře tušil, že životní síla jeho prchá. „Mohu mladší pracovníky již jen z jisté dálky sledovati, více požívaje než produkuje,“ stěžoval si v dubnu 1856 Pogodinovi, on, jenž před lety o desíletí předháněl své druhy a svým duchem i srdcem objímal celý ohromný slovanský svět . . .

Téhož roku sběhla se také událost, která duši jeho, bez toho znepokojenou rozryla v nehlubších hlubinách. Vrátil se poněkud nachlazen z Gotink, kde jak svrchu dotčeno, bibliotéku Hermannovu kupoval, překvapen byl zprávou, „že několik nedomácích zastavatelů svrchovanosti Pražské university nad knihovnou císařskou Šafaříkovi svěřenou právům svým také tím důrazu dáti chtělo, že žalobu na špatné vedení knihovny podali.“ Šafařík nejvýše uražen podal ospravedlnění, na které se mu plného zadostučinění s hůry dostalo. Nicméně však útokem tím přetrhla se hráze, kterou Šafařík silou ducha svého proti výbuchu nemoci dávno v něm vzniklé vystavěl. Sám o sobě píše 1. října 1856 Pogodinovi: „Jsem na těle a duchu zlomen a churav . . . Začíná pro mne a okolo mne býti ticho a prázdno, snad ne bez mé viny, ač-li v tom vůbec jaká vina jest: časy se mění a my v nich . . . Na změnu nyní, kde tři kroky od hrobu

jsem, nemohu mysliti. Jsem stár, stonám ukrutnou dnou; již se nehodím k světu a k obcování, mám ještě tři nezaopatřené děti! Kam s tím?“ Tato churavost jevila se v začátcích úzkostlivou opatrností u věcech úředních a politických, zabíhající daleko za meze svědomitosti při něm obvyklé.

Zajímavý jest v této příčině jeho list k Pogodinovi z 1. října 1856. — Jak velký to rozdíl mezi Šafaříkem r. 1848 a nyní!

Trudomyslnost se vzdávala tak, že jí již ani před rodinou, jak to posud činil, tajiti nemohl; s druhé pak strany zjevoval jakousi prudkost myšlení a nevrlost, kterých dříve na něm pozorovati nebylo. Když mu Pogodin psal, že on a Kokorjev míní poskytnouti prostředky, aby slovanská literatura mimo Rusko se podporovala vydáváním spisů, a že si přejí, aby spisy Husovy v Čechách se vydaly, odpověděl mu Šafařík dne 25. ledna 1857 velmi živě a poznati z toho psaní některé myšlenky, které ho znepokojovaly: „Vaším plánem by sotva utlumené národní a náboženské vášně opět se probudily a rozplamenaly. Víte, s jakou žárlivostí, závistí a nedůvěrou každé hnutí Slovanů v literatuře a jinde se pozoruje a jak se na ně číhá. Takový plán tiskem vydaný padl by jako puma s nebe mezi národy; přišly by ostudné žaloby na Rusomanií a panslavismus. Toho všeho a ještě horšího jsme se nedávno dožili. Husovy spisy žádný v Rakousku nevydá: ale ovšem spisy proti Husovi.... K čemu také měly by se tisknouti? Snad aby roznítily slepé vášně lůzy? Kam by to vedlo? K novým svízelům a bídě! Nechme mrtvé v pokoji. Hus ne nominetur quidem aut uratur denuo.“ (Hus ať se nejmenuje a neupaluje znova

Zima nepřála Šafaříkovi úlevy: dna ho!

mala hůře než kdy dříve, rheumatický katarh v očích opět ho trápil a zrak a paměť ho opouštěly. Píše o tom Pogodinovi dne 22. února 1857: „Teď mě trápí chronický neduh oční; oči mé velice slábnou;“ a 22. března: „Dal bych leccos do tisku, kdyby mé zdraví to připouštělo; měl jsem zimu velice zlou. Zrak a paměť mě opouštějí.“ Tu ku všemu přišla začátkem února (?) z Berlína zpráva, že tam syn Vojtěch onemocněl; píše o tom dne 22. února 1857: „Můj Vojtěch v Berlíně velice onemocněl . . . Již se sice zotavuje, ale nemoc jest povážlivá a jest se obávati opakování. Organismus srdce jeho jest prý nepravidelný. Tak se sílá nebe vždy nové zkoušky na nás.“ Když pak zprávy o synovi přicházely opět znepokojující, zemdlena jest poslední síla Šafaříkova ducha, jindy tak mohutného. Sam píše o tom Pogodinovi dne 8. dubna 1857: „celý ten čas žiji ve velmi stísněné náladě myslí a nemohu téměř nic pracovati.“

Tato „stísněná nálada“ konečně zrodila v něm děsivé myšlenky. Tanulo mu na myslí, kterak on v Uhrách jako Slovan a protestant byl pronásledován, kterak syn jeho pro vyznání náboženské reálku opustiti musil; všechny příšery vlády policejní, která před několika léty Štrobacha s úřadu svrhla, několik rad vyššího soudu trestem z Prahy přeložila, Palackého z Musea a Matice vytlačila, ano i internovati chtěla, Havlíčka do vyhnanství odvěkla a veškerému národu českému hranu odzváněla, rejdivy před duchem jeho, strašice a zatemňující síly jeho. Nemoc skutečně zachvátila ducha Šafaříkova a zjevovala se tím prudčeji, čím déle ji skrýval a přemáhal. Od polovice dubna trápily ho bludné myšlenky nejstrašnější; „syna mněl otrávena, sám sebe střežena, stíhána jako

obět nevyhnutelného vězení nebo něčeho ještě horšího, nevýslovného, rodinu svou už viděl ve vyhnanství, bídě a hanbě.“ Domnívaje se býti krutě pronásledován, obával se také prohlídky svých papírů a za tou příčinou zničil tehda všechny dopisy zaslané jemu od Gauppa, Grimma, Preisa, Pogodina a jiných, nejen na ujmu životopisu svého, nýbrž také na velikou škodu vědy. Procítl-li na čas z těchto hrozných vidění, hledal potěchy a rady u bližších a dalších přátel, „kteří v tichém žalu hleděli na srdcelomné divadlo, velikého ducha, jindy skalopevného, světlého, vůdce svého národu, nyní sobě samému odňatého. Přislání ruského řádu sv. Anny touž dobou nikoli nepotěšilo, spíše ještě zhoršilo trapné rozčilení, ovšem hlavně vinou nešetřivosti policejní, která muže všeobecně váženého, jehož choroba žádným tajemstvím nebyla, bez udání příčiny na policii obeslala, by teprve tam mu oznámila čestné povýšení.“

Teprve začátkem července laskavou přímluvou vznešených příznivců trochu se upokojil a chorobě poněkud uniknul. Ale, ač hrozných vidění a obav byl prost, přece mysl jeho byla pořád zviklána a rozryta; rodině ovšem opět se tajil, ale příteli Pogodinovi trápení své odhaloval, tak že psaní Šafaříkova z doby té více než jiné zprávy neduh jeho objasňují. Píše na př. 16. července 1857: „Mně se vede od polovice dubna špatně, velmi špatně; jsem ustavičně nemocen a k pracím hlavou nezpůsobilý. Proto jsem nemohl psát, a píši i dnes jen krátce. Více budu moci teprve psát, když Boží všemohoucnost a milosrdenství tak těžkých zkoušek ode mne sejme. Neštěstí m. nemocí mého syna Vojtěcha — kdysi mé pýchl a naděje — jest zdvojnásobeno. Jest to nervo nemoc, při níž konce předvídati nelze.“ A o

20. července: „Vaše psaní mne velice bolelo obsahující výtky, kterých nezasluhuji. Nevíte, ba ani netušíte, jaké neštěstí mě zastihlo. Byl jsem od polovice dubna do polovice července nemocen, velice nemocen. Nemoc dojala silně mysl mou. Štěstí a pokoj na dlouhou dobu mě opustily. Mé neštěstí nemá mezí. I můj syn Vojtěch, dříve naděj má a pýcha, jest nemocný, nešťastný člověk. Trpí nervy a vyléčení a konce nemoci nelze předvídati. Poslední Váš list mne, jsoucího v takovém stavu, dvojnásobně, anot trojnásobně boled prudkostí, tvrdostí svou a výtkami.“ V dalším textě tohoto listu opět pozorovati jakousi prudkost a rozdrážděnost, vzbuzenou patrně slovanskými plány Pogodinovými, za které potom Šafařík pykal a dne 29. července se Pogodinovi omlouval: „Mezi 16. a 20. t. m. poslal jsem Vám list, který Vás uraziti a na mne rozhněvati musil. Srdečně lituji, že jsem ho psal a poslal. Odpusťte mi a zapomeňte ho. Psal jsem to v návalu nervového paroxysmu. Trpím již ode tří měsíců rozladem nervů. Sám Pán Bůh všemohoucí ví, kdy a jak má trápení přestanou. Jsem velice nešťasten. Ach má ubohá dobrá manželka, mé ubohé děti! Jak mi nemá srdce usedati, když je vidím? — Děkuji Vám za všechno dobré, co jste mně prokázal. Bůh Vám to i Vaším dětem odplat!“

Po čtyřměsíčním utrpení počal posléze v srpnu poněkud okřívati:

„Stav mého zdraví se od 16. a ještě od 19. tohoto měsíce znamenitě polepšil, pročež i doufám, že se po některém čase ku pracem úřadu a literatury opět budu moci navrátiti.“ (Dopis Kukuljevići 27. srpna 1857.)

K radě lékařů odebral se v srpnu do Nuslí: a nařizeno mu, aby nic nečetl, co by ho drážd

neb znepokojovali mohlo. Odtamtud píše Pogodinovi, který se po jeho nemoci tázal, dne 9. září 1857: „Ptáte se po mé nemoci? Nevýslovný kážeš obnoviti bol . . . duch se zhrozuje upomínky na to a smutkem od toho se odvrací. Sám Pán Bůh ví, odkud tyto nyní více již než čtyřměsíčné duševní a tělesné nevýslovné bolesti přišly; já to nevím; mohu to jen tušiti a to sotva . . . Zkouším, jak venkovský vzduch na mne působiti bude. Avšak vlastně jen zima rozhodnutí může, zdali živ zůstanu neb odtud se odeberu. Nebudu-li moci starý žaltář vydati, učiní to Hanka a Miklošič nebo Hattala. Kdyby mně prozřetelnost jen několik roků ještě byla zachovala srdce nezlomené a ducha nezatemnělého, byl bych snad ještě něco v literatuře prospěl. Tak ale všecko jest nejisto; vždyť žádný není pánem své budoucnosti, nejmeně nemocný. Musíte, máte se mnou míti nebeskou trpělivost. — Co z mého na mysli nemocného syna Vojtěcha — pýchy kdysi mé a naděje — bude, nevím. Jak mi srdce nemá ustat nad tolika neštěstím!“ Dne 18. října dává opět zprávu: „Maje na několik okamžiků tišší mysl, chci Vám zprávu dáti o svém stavu. Pobyt v Nuslích neměl výsledku úplně žádoucího. Musil jsem domů a zotavuji se pomalu. O průběhu mé nemoci napíše Vám můj syn Jaroslav, který sám jest lékařem. Já jsem jeho řádků nečetl a nevím, zdali mínění jeho jest pravé. Moji lékaři vydávají mou nemoc za neuralgii a dávají mi naděj na uzdravení. Dejž to Bůh k vůli mé ubohé manželce a mým ubohým dětem! Ale jsem posud velice churav a musím se šetřiti. Moc pracovati, čísti a psáti nesmím. Síla ducha, zvláště paměť, velice sklesla. Nejobtížnější jest mi enormní slabost očí. . . Mějte nebeskou trpělivost se mnou, až se — jestli to vůle boží — zotavím.“

A v této trudné době, kdy tolik neštěstí svíralo ducha i tělo Šafaříkovo, zrál v něm dílo, jež podnes patří k nejpodivuhodnějším v dějinách slovanské literatury. Míjíme totiž jeho bádání o hlaholici.

Ode vždy vábily Šafaříka nejvíce „otázky zavilé a takřka zoufalé.“ Původ a vývoj hlaholice byly a jsou podnes takovými záhadami i roznítily přirozeně Šafaříkovu horlivost, zvláště od té doby, co několika ruskými učiteli nová světélka rozžata v temnu hlaholice. Výsledky těchto objevů a studií do r. 1852 uložil Šafařík v pojednání *Pohled na prvověk hlaholského písemnictví* (Čas. Mus. 1852).

Sotva dotištěn *Pohled*, hotovil Šafařík do tisku již nové dílo o hlaholici. Vyšlo 1. března 1853 pod názvem *Památky hlaholského písemnictví* (v Pr. 1853 8° str. 100).

Úvodem k němu jest *Pohled* značně přepracovaný, pak následují ukázky textové. Předním účelem Šafaříkovým bylo „obrátili pozornost Jiho-slovanů a především Chorvatů na tyto staré památky, aby se jich ujímali, je sbírali a vydávali. Dále můj plán nesahá ani síla nestačí.“ Z té příčiny přál si také hojného jeho rozšíření, tím spíše že náklad byl neveliký (tisklo se jen 500 ex.). Ale jako často, nesplnilo se přání jeho, odbyl byl skrovný, Šafařík utrpěl novou škodu hmotnou, ježto vše (štemple, matice, litery, papír, tisk) pořídil vlastním nákladem.

Vše to neodstrašilo obětavého učenice od nových prací v hlaholici. Již v březnu chystal se k novému spisu palaeografickému, který chtěl dokončiti v létě a na začátku 1854 vydati jako pří-davek k cyrillakým a hlaholským památkám (dopis Kukuljeviči 16. března 1853) a zároveň začal

vyjednávati o pořízení nových hlaholských typů s tiskárnou Házovou a s jihoslovanskými i ruskými přátely.

„Strany zhotovení chorvatské hlaholice,“ psal 1853 Mesićovi, „myslím opravdově a dělám k tomu přípravy. Nuže radte se i Vy tam, jak by se něco peněz a odkud k tomu shledati a shrabati mohlo. Dlouho s tím odkládat nesmíme.“ Odtud v každém listě hojně zpráv o tomto podniku: 2. října 1853 má již vzorec, chce aby písmo bylo z kvetoucí doby, věrné, úhledné, zřetelné, čitelné. K tomu studuje typografii a typotomii, shání vzorné památky, smlouvá se s dělníky u Házů, až po mnohých svízelných dílo jest hotovo na sklonku r. 1856.

Zatím sběhla se událost, jež mocně otřásla hlaholským svědomím Šafaříkovým: V metropolitní knihovně na Hradčanech objeveny v listopadu 1855 hlaholské zlomky. Pod silným dojmem jich zabral se Šafařík ihned do nových studií, jak psal Mesićovi 26. listopadu 1855: „Já zde celý sedím v hlaholici, dostav některé památky, odkud jsem nečekal.“ „Já teď cele pohřížen jsem v bádní a zkoumání o prvotinách hlaholice“ (Kukuljevićovi 29. prosince 1855).

A opět 2. února 1856 Pogodinovi: „Mé hlaholské památky zajímají mne velmi Musíme se jednou věci hlouběji do základu podívat. Musí nastati světlo.“ Sotva dohotovil vydání zlomků (v květnu 1856 byly již v tisku, vyšly 1857 pod názvem Glagolitische Fragmente, str. 62. 4°), pracoval již na novém díle, jež mělo podati žádané světlo: „Dílo, které chystám a již k tis připravuji — psal o něm 15. února 1857 Kukuljević — jest velmi důležité a musí ještě to roku na Boží světlo vyjít.“ A opět 11. dub 1857:

„Já sedím v hlaholských studiích, až po uši v nich zahrabán. Ku komu jinému se tedy prospěšněji o radu a pomoc utíkati mám, nežli k Vám, strážci a klíčnicku našemu u tohoto starého zbořeníště. Zpytuji vlastně povahu cyrillské i hlaholské recensí knih sv. Písma a jejich vzájemný poměr. Hlaholská recensí se mi stává co den důležitější... Tma, která posud pro mne na hlaholici a cyrillici ležela, začíná poněkud mizeti a nabývám vždy více a více světla. Než práce ta zdlouhavá, krušná: dlužno tu rumovati na zbořeníštích, páрати se v starých odrancích, často s malým výtěžkem.“

V zimě 1857 bylo dílo hotovo jednak na čisto jednak na škartkách i působilo původci mnohou radost. Choroba, která jej právě tehdy tak těžce soužila, radost tu zkalila tak, že nedoufal již dožítí se jeho vydání a v listě k Pogodinovi (18. října 1857) poroučel svá Paralipomena Glagolitica prof. Hattalovi. Zotaviv se málo, vrátil se k němu opět.

Již 26. října a 9. listopadu četl ukázky z něho v Učené Společnosti, v polovici listopadu bylo již v tiskárně a 2. dubna 1858 poslal je Šafařík příteli Kukuljevići s přáním, aby je dal přeložiti. Bylo to slovníkové dílo *Ueber den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus*, o němž psal Šafařík 18. listopadu 1857 Kukuljevići:

„Tu naleznete poslední mé zdání o původu a vlasti hlaholice. Toť jest u mne — konec.“ Zdání to bylo: Hlaholici vynášel vlastně Cyrill, hlaholské písemnictví jest starší než cyrillské, cyrillice vynalezena teprve Klimentem Velickým, starý církevně-slovanský jazyk jest pannonského původu, kdež také položeny základy písemnictví

církevně-slovanského, skoro vesměs zásady, jež „zůstaly a nepochybně zůstanou neotřeseny ve svých základech na vždy jako trvalý majetek slovanské filologie.“

V hlaholštině promluvil Šafařík tímto dílem poslední slovo*) a rozloučil se na vždy s tímto studiem i jeho památkami, jak psal Kukuljeviči 2. dubna 1858:

„Posílám s poděkováním staré Vaše zlomky hlaholské nazpět. Jsou to zlomky větším dílem staré, velmi staré. Proto je chraňte bedlivě, aby se neztratily, nezahynuly. Snad někdy pro hlaholské studium příznivější doba nastane. Dejž to milý Bůh! Já jsem dělal, co jsem mohl, ale se mnou nebylo mnoho štěstí.“

Louče se s milou hlaholicí, netušil Šafařík, že zároveň rozloučil se se vši slovanskou vědou, kteráž mu přinesla tolik těžkých útrap i čistých radostí.

„Mínění mé nebylo,“ sliboval aspoň příteli Kukuljeviči 9. května 1858, „že bych na poli literatury docela pracovati přestal; přičiním se i budoucně, pokud síla stačiti bude a zdraví dovolí.“ Avšak slibu nemohl již dostáti; síla nestačila, zdraví nedovolilo, mnohé, přemnohé dílo zůstalo nedokončeno.**)

Svíráno chorobou chřadlo tělo, neduhem mozku slábly nervy, zvláště když osud poslal nové a nové rány: V létě 1858 onemocněla totiž nebezpečně choť Šafaříkova a na podzim pověstný anonymus v „Tagesbote“ jal se ne-

*) Přednáška o Glagolitě Clozově z r. 1859 nemá j toho významu.

**) O tom výmluvně svědčí ohromná pozůstalost Šafaříkova, obsahující podivuhodný materiál i začaté práce: slovanského děje- a zeměpisu, slovníkářství, literatury, ch- stomatie, mluvnickví a jazykozpytu, z literatury české (1

šetrně rváti vavříny vědecké slávy Šafaříkovy.*) — Stará sklíčenost dostavila se opět a zrcadlila se v listě Pogodinovi z 12. pros. 1858: „Že jsem Vám tak dlouho nepsal, tím vinno jest všeliké neštěstí, které se od jara 1857 na mě shrnulo. Nevýslovné, hrozné neštěstí rodinné zlomilo poslední pružnost ducha mého. Upadl jsem v nervosnost a často jsem od té doby churavěl. Pamět a zrak velice zeslabeny jsou.“ To byl poslední list Šafaříkův dávnému příteli, poslední dojemný pomník jejich velikého přátelství. A nejen toho. Zračí se v něm vždy více prchající síla velikého bojovníka vědy, ale na druhé straně cítíme také, jak roste v něm útěšná naděje v budoucnost a vítězství těch snah a ideálů, pro něž bojoval Šafařík na pokraji hrobu; smiřuje se s literaturou českou, o níž tolikráte pochyboval, a jasným okem zírá v budoucnost drahého národa a vědy:

„V takovém položení nelze více mysliti na literární činnost a produktivitu. Musím býti rád, mohou-li mne těšiti ještě smělé pokroky jiných na poli vědeckém. A takových pokroků neschází také u nás . . . Vidět všude ušlechtilé závodění ve vědě a pokrok k lepšímu.“

Životní síla Šafaříkova byla smrtelně raněna, naděje na vyléčení mizela vždy více. Organický neduh mozkový působil mu i r. 1859 ustavičně

pisy rukopisných památek, výtahy a nedokončené práce o Jednotě bratrské, jmenovitě Chelčickém a Blahoslavovi). Po smrti Šafaříkové zakoupena tato pozůstalost i knihovna od českého sněmu za 10.000 zl. a budí posud obdiv v Muzeu království českého.

*) Spor o Rukopis Zelenohorský a Kralodvorský odtud vzniklého účastnil se Šafařík rozpravou *Mýšlenky o dědičném právu českém* (r. 1859), poslední, již vydal tiskem.

návaly krevní k hlavě a tím i závratě, tma tížila oči a ošklivost v útrokách odpuzovala chuť k jídlu; přišly také křeče mozkové, které s podobným neduhem, když pokročil, vždy bývají spojeny. Poprvé omráčily ho prudké křeče v mozku dne 14. máje 1860 a svíraly ho dlouhou, těžkou mdlobou. Probral se sice z tohoto návalu a zdálo se na oko, jakoby se opět sbíral a zotavoval; nicméně však opakovaly se návaly a křeče, ovšem slabší, v několika dnech, a Šafařík po každém návalu cítil se slabším; příroda sama mu vnucovala přesvědčení, že jeho neduhu není pomoci, že běh života rychle na konec pospíchá. Možná, že se bál úplného zatmění ducha; možná, že děsné myšlenky z r. 1857 prudkou mocí v něm se obnovily; kdož to ví? Život ducha lidského jest pln záhad; ale kdo vyzpytovatí může tajemné záhyby ducha nemocného, v nichž on bloudí nemoha naléztí východu? Kdo sluje jeho, v nichž na čas tiše dřepí příšery a obludy, ale časem se vyřicují a obět svou jako litice pohánějí do šílenství a záhuby? Tyto nevyzpytatelné moci choroby duševní zachvátily také Šafaříka. Dlouho se bránil podivuhodnou silou proti nemoci, která časem ducha jeho zatemňovala, ale posléze síla ho opustila. Bylo to dne 23. máje 1860. Šafařík nepozorován odešel z domu a přišel k řetězovému mostu v okamžitém návalu se vrhnul do Vltavy, hledaje ve chladném lůně jejím utišení a ukončení všeho trápení, jež ho tak dlouhou dobu až do nesnesitelnosti tížilo a skličovalo...

Byl šťastně zachráněn. Přátelé i veškeren národ snažil se projevovati nešťastnému muži nejhlubokou soustrast, nýbrž úctu a lásku možně zdvojnásobenou. Byť jeho byl neustále oblet každý chtěl zvěděti, zdali „chlouba Slovanst“ se zotavuje a tisícové poptávky po jeho st-

přicházely telegrafem i poštou nejen z Čech a z Rakouska, nýbrž i z dalekých zemí slovanských.

Ošetřován ustrašenou rodinou i těšen láskou národa Šafařík nad očekávání rychle se zotavil. Již po osmi dnech mohli bližší přátelé ho navštěvovati a s ním rozmlouvati. K jich přimlouvání odhodlal se konečně, ovšem již pozdě, na delší dobu opustiti „temným duchem ovaté síně“ Klementina a odebrati se na čerstvé povětří, aby síly tělesné opět se sbírali mohly. Zajel do Vídně, kde tehda dcera a dva synové jeho meškali, dcera vdaná za tehdejšího odborného radu (později ministra) J. Jirečka, syn Vojtěch jako professor na obchodní akademii a Jaroslav jako vojenský vrchní lékař. Z Vídně odejel Šafařík do blízkého Rodaunu, aby v letním bytě čerstvým vzduchem se silnil. Zde, v kruhu dětí a vnuků, mysl jeho se utišila, rozjasnila, a za tři měsíce tak se tělesně zotavil, že všichni, kteří ho navštěvovali, tomu nemálo se podivili. Postava posud mohutná, líc živé, jasné, mysl klidná, veselá, sdílná na první pohledění jevíly úplné zdraví, ale chůze byla těžká a pamět jen málo se vrátila. Měl účastenství v rozmluvách všeho druhu, neštitě se politiky, o kterou zavaditi v posledních letech až nápadně se vyhýbal. Nejraději ovšem mimo vzpomínky na mladší léta se bavil hovorem o milých svých studiích, o slovenské vlasti a Srbsku, o starožitné historii slovanské, a tak živě mu tanuly věci sem náležité na mysl, že sedě v zahradě z paměti mapy staré Macedonie, Thessalie a balkánských krajů do písku vrysl. Jen když v řeči poustál a víčka velkých, razuplných očí sklopil, rozhostila se na tváři chetné jakási snivost, jakýsi nádech jemné melancholie, ale nikoli bolné, nýbrž tiché a klidné, to slunce zapadající mírným leskem zářívá.

V měsíci září vrátil se do Prahy, kde odstěhovav se z Klementina přebýval v Krakovské ulici v čísle 1362 (14 nové*). Děsivé myšlenky již ho nenapadaly, zvláště když vlastnoručním listem císařským dne 30. října 1860 dán na zasloužený odpočinek s celým platem, „aby ostatní dny života vědeckým svým pracím věnovati se mohl.“

Avšak k tvořivé práci již nepřišel; zimu 1860—1861 strávil klidně a pokojně bavě se s přátely, kteří ho často navštěvovali; v hodinách osamocených četl spisy Schlosserovy neb díla jazykozpytná, ač mu čtení velmi bylo obtížno, jelikož čta jen jednotlivá slova zřetelně viděl a smysl jen kombinací mohl chápati. Ruka ztuhla, tak že jméno své jen velmi obtížně mohl podepsati. Ještě 24. června bavit se Jochmannovým dílem „o jazyku.“ Tu však nenadále zachvácen opět prudkými mozkovými křečemi a mdlobami, z nichž jen chvílemi k jasnému vědomí procitl a rozmlouval. Křeče vracely se slaběji a slaběji, ale zároveň s nimi sláblo a uhasínalo vědomí. Jakoby příroda mu poslední okamžiky ulehčiti chtěla, uspávala jej v tichou agonii 20 hodin trvajících, až jeho šlechetné srdce, tolika boly a starostmi rozrývané, srdce, v němž veškeré Slovanstvo mělo místo, bezbolestně, tiše a klidně bítí ustalo a duch jeho opustiv tělesnou schránku v poledne dne 26. června 1861 vznesl se na „jiný, lepší svět,“ v nějž věřil a po němž v posledních letech často již byl toužil.**)

*) Na domě tom zasazena Uměl. Besedou pamětní deska z červeného mramoru se zlatým nápisem: Zde žil a 26. června 1861 zemřel Pavel Josef Šafařík.

**) „Bůh jest věčná láska a dobrota, a uslechtilého člověka duch jest nesmrtelný: v této víře, v této důvěře

Za hluboké účasti všeho národa i Slovanstva pohřbeno tělo Šafaříkovo v podvečer 28. června na evangelickém hřbitově pod Žižkovem. Poblíž chrámu slovanských apoštolů, k nimž takou úctou i vřelostí lnul po celý život, jichž život a nesmírné zásluhy o vzdělanost Slovanstva líčil tak úchvatnými slovy, drímá tento veliký mučedník vědy pod mramorovým pomníkem, v němž vyryta významná slova starosrbského nápisu: „V krasnich mira sego vspital se jesi ot junosti svojeje.“

Místo doslovu.

Velicí duchové — básníci, umělci, myslitelé, učenci — jsou jako slunce vzdálená od nás na tisíce a tisíce mil. Dávno uhasla, ale světlo i teplo jejich vlní se posud nekonečnými prostory všehomíra, ještě po smrti budíc a udržujíc život na celé věky. A tak i veliká díla lidského ducha. Často nepochopena a neuznána za života svých tvůrců, počínají nový život po jejich smrti, vyzařují nesčetné paprsky v minulost i budoucnost, zhřívají svým teplem přítomnost, obrozují všecken život národa ve všech jeho zjevech a na dlouhé věky. Šafařík byl takým velikým duchem. Kamkoli zasáhl, roznécoval nová světla, budil nový život, činností svou obsáhl nejružnější obory československého života a sláva jeho děl stoupá tím více, čím větší mezera nás od něho dělí, čím více se

chceme žítí a zemřítí. Nehody a zla, které nás podle zákonného běhu přírody, dopuštěním božím, bez našeho mravního provinění stihnou a navštíví, mají jen k tomu sloužiti, aby bolesti nás tříbily a našeho ducha blíže povznášely k bytosti všech bytostí,“ psal Šafařík 1845 Pogodinovi.

pracuje o předmětech, o nichž on bádá. Avšak nejen touto hloubkou a bohatstvím učeného obsahu skvíti se budou navždy nesmrtelná díla Šafaříkova. Jako před léty tak na vždy zářiti budou národu i svou ryzí ideálností, vřelým citem a horoucí láskou, kterou lnul k národu, Slovanstvu a všemu lidstvu. Byl Šafařík nejen velikým učen-
cem, ale také nadšeným vlastencem i Slo-
vanem a velikým člověkem. Proto tak hlu-
boce zapsána památka jeho v srdcích nejen učenců,
ale i všeho slovanského a zvláště českého lidu.
Oživiti toto písmo v duši našeho lidu
u příležitosti stoleté památky naroze-
nin Šafaříkových obšírnějším vyliče-
ním života i prací jeho — toť také přední
účel tohoto spisku.

Účel tento omluví, jak doufáme, také některé
nesouměrnosti a nedostatky spisku, tím spíše, že
vykázal mu rozměry tak skrovné u porovnání s ve-
likými pracemi a bohatým životem největšího Slo-
vana našeho století.*)

V Dolních Štěpanicích v srpnu 1895.

*) *Prameny:* Vedle děl a hojně korespondence
Šafaříkovy užito hlavně bohatých zpráv prof. Konst. Ji-
rečka (v Osvětě 1895), rozborů J. Vlčka, L. Niederle,
J. Polívky a H. Máchala a životopisu V. Brandla.

LAD, M. 100
P. 100 100 100
100 100 100

1947

1049

This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.

A fine is incurred by retaining it
beyond the specified time.

Please return promptly.